

NORGES HANDELSHØYSKOLE
BERGEN, VÅREN 2011

Bærekraftrapportering i oppdrettsbransjen

En analyse av utvikling og motiver

av

Aleksander Berge

Selvstendig arbeid innen masterstudiet i økonomi og administrasjon,
hovedprofil økonomisk styring

Veileder: Professor Katarina Kaarbøe

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Formålet med denne utredningen er å undersøke utviklingen i, og motivene bak rapportering på bærekraftig utvikling blant verdens største lakseoppdrettsselskaper i perioden 1999 til 2009. Dette er gjort ved å gjennomføre intervju med representanter for bedriftene, samt analysere bedriftenes rapportering i perioden ved hjelp av institusjonell teori. I tillegg er det gjennomført en mengde- og innholdsanalyse av bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett, som sammen med mengde- og innholdsanalyse av bransjens generelle mediedekning viser utviklingen i bedriftenes institusjonelle omgivelser.

Undersøkelsen viser at rapporteringen på bærekraftig utvikling har endret seg kraftig i perioden. Før 2007 var rapporteringen liten i omfang og var i hovedsak motivert av et ønske om å tilfredsstille de krav som stilles av regnskapsloven. Fra og med 2007 øker bærekraftrapporteringen omfattende etter hvert som selskapene gir ut egne miljø- og bærekraftrapporter i tillegg til sine ordinære årsrapporter. Samtidig rapporterer bedriftene i stadig økende grad på ulike kvantifiserbare indikatorer som øker muligheten for ansvarliggjøring. Motivasjonen har endret seg fra og med 2007 og bedriftene rapporterer på bærekraft både for å tilfredsstille forventninger og fylle et kommunikasjonsbehov overfor sine interessenter, men også fordi de erfarer at rapporteringen fungerer som et verktøy internt og hjelper dem med å forbedre drift og inntjening.

Forord

Denne oppgaven er skrevet som en avsluttende del av mastergraden ved Norges Handelshøyskole. Utredningen er skrevet med veiledning fra institutt for regnskap, revisjon og rettsvitenskap og representerer fordypningsområdet økonomisk styring.

Valg av tema for oppgaven har bakgrunn i flere forhold. Etter å ha jobbet deltid i Hallvard Lerøy AS i flere år falt det meg naturlig å velge en oppgave med utgangspunkt i oppdrettsnæringen. Det økte fokuset på bransjens bærekraft, kombinert med at flere aktører i bransjen begynte å gi ut egne miljø- og bærekraftrapporter dannet utgangspunktet for vinklingen av oppgaven. Da jeg oppdaget at både personer i bransjen, PwC og tidligere forskning etterlyste undersøkelser med utgangspunkt i denne bærekrafttrapperingen var valget av tema enkelt.

Arbeidet med oppgaven har vært både spennende, utfordrende og ikke minst veldig lærerikt. Jeg vil rette en stor takk til min veileder Katarina Kaarbøe, som gjennom hele perioden har stilt opp og bidratt med god veiledning og verdifulle innspill. Videre vil jeg takke Ole-Eirik Lerøy som har bidratt med verdifulle innspill til valg av tema, samt Tove Pedersen Berge for faglige innspill underveis. Jeg vil også rette en stor takk til Hanne Thornam og Pål Brun i PwC for konstruktive innspill og tilbakemeldinger gjennom hele prosessen.

Sist, men ikke minst vil jeg takke Marine Harvest, Lerøy Seafood Group, Cermaq og Skretting, som alle stilte med representanter til intervju. Jeg vil også takke Norsk Fiskeoppdrett ved Pål Mugaas Jensen, Kontali Analyse ved Ragnar Nystøl og professor Frank Asche, som alle har bidratt med data til oppgaven. Oppgaven ville ikke vært mulig å skrive uten slike bidrag.

Bergen, juni 2011

Aleksander Berge

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Forord	2
Innholdsfortegnelse	3
Kapittel 1: Innledning	6
1.1 Bakgrunn.....	6
1.2 Problemstilling.....	9
1.3 Formålet med oppgaven	10
1.4 Empiri.....	10
1.5 Struktur og oppbygging	10
Kapittel 2: Teori	12
2.1 Bærekraftig utvikling	12
2.2 Rapportering og ansvarliggjøring	13
2.3 Institusjonell teori.....	17
2.3.1 Institusjonenes tre pilarer.....	20
2.4 Oppsummering	23
Kapittel 3: Metode	25
3.1 Forskningsdesign	25
3.2 Rammeverk.....	25
3.3 Strategisk tilnærming	27
3.4 Metode for datainnsamling og analyse.....	28
3.4.1 Intervju.....	29
3.4.2 Dokumentundersøkelser	31
3.5 Studieobjekter	31
3.5.1 Bransje	32
3.5.2 Bedrifter	32

3.5.3 Intervjuobjekter	34
3.6 Evaluering av forskningsdesignet	34
Kapittel 4: Empirisk Bakgrunn	36
4.1 Næringens historie	36
4.1.1 Næringen i Norge	36
4.1.2 Næringen internasjonalt	39
4.2 Lakseoppdrett og miljø	40
Kapittel 5: Institusjonelle omgivelser	42
5.1 Utvikling i bærekraftrapportering	42
5.2 Mediedekning	43
5.2.1 Temaanalyse av mediedekningen	44
5.3 Analyse av bransjeblad	45
5.4 Den regulative dimensjonen – ingen vesentlige endringer	49
Kapittel 6: Case	52
6.1 Marine Harvest ASA	52
6.1.1 Første del av perioden 1999 – 2006	53
6.1.2 Andre del av perioden 2007-2009	58
6.1.7 Oppsummering Marine Harvest	64
6.2 Lerøy Seafood Group ASA	65
6.2.1 Første del av perioden 1999-2006	66
6.2.3 Oppsummering Lerøy Seafood Group	71
6.3 Cermaq	72
6.3.1 Første del av perioden 2002-2006	73
6.3.2 Andre del av perioden 2007-2009	75
6.3.3 Oppsummering Cermaq	79
6.4 Sammenligning av selskapene	80

6.4.1 Like institusjonelle dimensjoner dominerer utviklingen	80
6.4.2 Kombinasjon av normativt press og kognitiv forankring forklarer økningen	81
Kapittel 7: Konklusjon.....	83
7.1 Konklusjon og besvarelse av problemstilling	83
7.1.1 Hvordan har rapporteringen på bærekraftig utvikling endret seg over tid?.....	83
7.1.2 Er rapporteringen kun en del av omdømmerisikostyring, eller er den også en del av selskapets interne styringsverktøy?	84
7.1.3 Hvordan har motivene for å rapportere på bærekraftig utvikling endret seg over tid?	85
7.2 Kommentarer og forslag til videre forskning.....	86
Oversikt figurer.....	87
Oversikt tabeller	87
Kildeliste	88
Litteratur.....	88
Webområder	90
Års-, miljø og bærekraftrapporter	92
Andre kilder	92

Kapittel 1: Innledning

1.1 Bakgrunn

De siste årene har det vært et økende fokus på at næringslivet i tillegg til finansielle hensyn, også i større grad må ta hensyn til de sosiale og miljømessige påvirkningene av deres virksomhet (Porter & Kramer, 2006; Porter & Kramer, 2011). Det er etablert en bred nasjonal og internasjonal enighet om at bedrifter bør tilstrebe en drift som ikke bryter med nasjonale og internasjonale prinsipper innenfor menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, ansvarlig forretningsatferd, miljø og korrupsjon. Både FN (UN Global Compact), OECD (Guidelines on Corporate Governance for Multinational Enterprises) og den norske stat (Stortingsmelding Nr. 10 (2008-2009): Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi) har utarbeidet klare retningslinjer for næringslivet på disse områdene (United Nations, 2011; OECD, 2008; Det Kongelige Utenriksdepartement, 2009). Samtidig tilslutter stadig flere private og institusjonelle investorer seg til liknende retningslinjer, og internasjonalt har over 800 investorer, som forvalter mer enn 20 billioner USD, støttet opp om FNs "Principles for Responsible Investment" (Brun & Thornam, 2010). I Norge har landets største institusjonelle investorer gått sammen om prosjektet "Bærekraftig Verdiskaping", som ønsker å påvirke selskaper til en bærekraftig utvikling: skape økonomiske, miljømessige og samfunnsmessige verdier (Bærekraftig Verdiskaping, 2011). Selv om den konkrete definisjonen av bærekraft varierer, er det felles enighet om at en bærekraftig foretaksstyring anses som en forutsetning for langsiktig verdiskaping.

Økt fokus på bedrifters sosiale og miljømessige påvirkning har økt behovet for god rapportering på området, slik at man i større grad er i stand til å holde bedriftene ansvarlig for sine handlinger (Williams, 1987; Gray, 2007). I Norge er det Regnskapsloven § 3-3 og 3-3a som tar for seg bedrifters rapportering av ikke-finansiell informasjon (for henholdsvis små og ikke små selskaper), og det kreves at årsberetningen opplyser om arbeidsmiljø, redegjør for tilstanden når det gjelder likestilling, samt opplyser om forhold ved virksomheten som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det er ventet at et nytt lovforslag inspirert av Danmark blir fremmet i løpet av 2011, som utvider paragrafen med en ny bestemmelse om rapportering på samfunnsansvar. Dette er i tråd med utviklingen ellers i verden, og land som Storbritannia og USA har allerede visse lovpålagte krav om bærekraftrapportering (Brun & Thornam, 2010).

I tillegg er det stadig flere bedrifter som velger å gå utover de lovpålagte kravene når det gjelder rapportering av bærekraft og samfunnsansvar, og en av de viktigste standardene som følges på området, er "Global Reporting Initiativ" (Brun & Thornam, 2010). Samtidig er det stadig større diskusjon, hvorvidt slike rapporter faktisk bidrar til større grad av ansvarliggjøring eller om rapporteringen bare er et ledd i en "*reputation risk management*" prosess, altså at den bare søker å forbedre og opprettholde selskapets omdømme (Bebbington, Larrinaga, & Moneva, 2008). Bebbington, Larrinaga & Moneva (2008) finner i sin undersøkelse, blant annet ved hjelp av en grundig analyse av Shell sin CSR-rapport fra 2002, at det er bevis som tyder på at CSR-rapporteringen inneholder elementer av omdømmerisikostyring, men at sammenhengene fremstår som meget komplekse. De etterlyser videre forskning som søker å kartlegge motivasjonen bak CSR-rapporteringen ved hjelp av case undersøkelser og intervju (Bebbington, Larrinaga, & Moneva, 2008).

En sektor der bærekraft i økende grad er blitt vesentlig for verdiskapningen, er den norske oppdrettsnæringen. De miljømessige forutsetningene i Norge er ideelle for oppdrett av laks og ørret, og har vært en viktig premis for at oppdrettsnæringen har vokst til å bli en av landets største eksportnæringer med en produksjon på 936 980 tonn i 2009, til en verdi av nesten 22 milliarder kroner (Statistisk Sentralbyrå, 2011). Samtidig som næringen har opplevd sine beste år noensinne, har den blitt utsatt for et stadig sterkere eksternt press i Norge, ettersom mange mener at problemene knyttet til marint råstoff, lakselus og rømning gjør at driften ikke er miljømessig bærekraftig. Norges Miljøvernforbund og Framtiden i Våre Hender krever at all produksjon skjer i lukkede sjøanlegg (Norges Miljøvernforbund, 2010). Direktør Janne Sollie i Direktoratet for Naturforvaltning har tatt til orde for å halvere produksjonen av oppdrettslaks, og miljøvernminister Erik Solheim har uttalt at "*hele næringen balanserer helt på kanten*" (DN.no, 2010). Dette presset har kulminert ved at Fiskeridepartementet høsten 2010 satte en foreløpig stopper for videre kapasitetsøkning i næringen, og har satt bærekraft som en forutsetning for videre vekst (Fiskeri- og Kystdepartementet, 2011). Siden den gang har Havforskningsinstituttet fremlagt sin risikovurdering av norsk fiskeoppdrett der de vurderer den nåværende bærekraftsituasjonen som problematisk i alle fylkene fra Rogaland til og med Troms (Taranger, Boxaspen, Madhun, & Svåsand, 2011). Professor Frank Asche fra Universitet i Stavanger hevder at oppdrettsmotstanderne på kort tid har forandret samfunnets oppfatning av næringen og på

den måten satt en stopper for videre vekst, noe som er svært problematisk ettersom Asche mener næringen er avhengig av fortsatt vekst for å overleve (Laugen, 2011).

Oppdrettsnæringen er altså avhengig av å overbevise og dokumentere overfor opinion og myndigheter at de tar problemene knyttet til bærekraft på alvor, og at videre vekst kan skje innenfor kravene som stilles til bærekraftig produksjon. Rapportering på bærekraft er kanskje det viktigste verktøyet aktørene innenfor oppdrettsnæringens har for å synliggjøre det arbeidet de gjør for å få bukt med problemene knyttet til marint råstoff, lakselus og rømming. Derfor er det interessant å observere at i samme periode som presset mot næringen har økt, har flere av de store aktørene valgt å utarbeide egne miljø- / bærekraftsrapporter i tillegg til sin tradisjonelle finansielle rapportering. Spørsmålet det da er naturlig å stille, er om denne rapporteringen bare er en del av omdømmerisikostyring, slik Bebbington, Larrinaga & Moneva (2008) har funnet tegn til i andre bedrifter, eller om den har bakgrunn i andre prosesser, som for eksempel interne styringssystemer.

For å forklare utviklingen og endringer i bedrifters tilnærming til miljø og bærekraftproblemer, mener Andrew Hoffman (1999) det mest fornuftige er å bruke institusjonell teori. Når bedrifter står overfor problemer knyttet til forbruk og påvirkning av samfunnets fellesressurser, oppstår gjerne det spill-teoretiske dilemmaet kjent som "allmenningens tragedie" (tragedy of the commons). I korte trekk går problemet ut på at hver enkelt person eller bedrift ikke vil se seg tjent med å unngå overforbruk av ressursen som er et felles gode, med mindre alle de andre aktørene også er tvunget til å gjøre det samme (Hardin, 1968). Endringer i bedriftenes tilnærming må derfor komme som et resultat av endringer i det institusjonelle rammeverket (Hoffman, 1999). Hoffman (1999) har undersøkt hvordan den kjemiske bransjen i USA fra 1960 til 1993 har blitt påvirket av samfunnets økte miljøbevissthet gjennom økt regulering og press i forhold bransjens miljøpåvirkning. Utviklingen Hoffman (1999) finner, kan deles opp i tre perioder, hvor hver av disse domineres av en av de tre pilarene i institusjonell teori: først en regulativ periode, så en normativ periode og tilslutt en kognitiv periode. Dette vil si at endringene i bransjen i den første perioden er preget av den regulative dimensjonen: ved at økt miljøbevissthet tvinges på næringen gjennom lover og reguleringen, deretter tar den normative dimensjonene over: økt miljøbevissthet oppstår fordi bransjen innser at dette er forventet av dem, før den

kognitive dimensjonen til slutt overtar: miljø aspektet er da blitt inkorporert i alle deler av driften og fremstår for bransjen som en helt naturlig del.

Denne oppgaven tar utgangspunkt i Bebbington, Larrinaga & Moneva (2008) sitt ønske om videre kartlegging av motivasjonen bak bærekraftsrapporteringen ved hjelp av intervju og case studier. For å gjøre dette tar oppgaven utgangspunkt den norske oppdrettsbransjen i håp om at kontroversene rundt bransjens bærekraft har bidratt til at endringer på området har kommet hurtigere og mer intensivt enn i mindre kontroversielle bransjer, og dermed fremstår som det Hoffman (1999, s. 354) kaller et "extreme case"; hvor prosessen og motivene bak rapporteringen er mer transparente enn i andre bransjer.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen har følgende hovedspørsmål:

1. *Hvordan har motivene for å rapportere på bærekraft utvikling endret seg over tid?*

Basert på Hoffman (1999) ligger følgende antagelse til grunn:

Oppdrettsbransjens tilnærming til bærekraftsrapporteringen har i utgangspunktet vært dominert av den regulative dimensjonen, og den har hatt som mål å oppfylle lovpålagte krav. Etter hvert som det eksterne presset på bransjen har økt, øker rapporteringen som et svar på dette og er en del av styring av omdømmerisiko (svare til interessenters forventninger, omdømmerisiko osv.). Etter hvert som rapporteringen har økt har den også utviklet seg til å bli et verktøy for å følge opp håndteringen av viktige bærekraftutfordringer internt og blir en stadig mer naturlig del av selskapets driftsprosesser. Det antas at rapporteringen øker i perioden med økt press, men at den i utgangspunktet har hatt svak grad av intern forankring. Etter hvert har interne krav økt, den interne forankringen har styrket seg, og måling og monitorering av bærekraft gjennom eksternrapportering har ført til styrket håndtering av vesentlige bærekraftutfordringer internt. Altså vil motivasjonen i utgangspunktet være knyttet til regulative og normative elementer, men har over tid utviklet seg til å ha større innslag av kognitive elementer. Denne utviklingen vil i så tilfelle være i tråd med hvordan Hoffman (1999) mener den amerikanske kjemiske industrien utviklet seg da de stod overfor lignende miljømessige utfordringer.

Denne antagelsen danner grunnlaget for to underspørsmål som understøtter hovedspørsmålet:

- a. *Hvordan har rapporteringen på bærekraftig utvikling endret seg over tid?*
- b. *Er rapporteringen kun en del av styring av omdømmerisiko, eller er den også en del av selskapets interne styringsverktøy?*

1.3 Formålet med oppgaven

Bedriftenes sosiale ansvar er et område som får stadig økt fokus, og som nevnt innledningsvis, stilles det stadig sterkere krav til rapportering innenfor dette området. Formålet med oppgaven er å beskrive hvordan enkelte aktører rapporterer på bærekraft og motivasjonen bak, samt med hjelp av et institusjonelt perspektiv, analysere hvorvidt endringene bærer preg av regulative, normative og kognitive dimensjoner. Dette gjøres ved å besvare problemstillingen ved hjelp av relevant teori og empiri. Bærekraftrapportering er fremdeles ikke standardisert på samme måte som finansiell rapportering og derfor er det spesielt interessant å analysere og sammenligne rapporteringen til forskjellige aktører innenfor samme bransje over tid. Videre er det interessant å kartlegge om det økte fokuset på bærekraftrapportering gjenspeiler et økt fokus på bærekraft i bedriftenes interne styringssystemer.

1.4 Empiri

Oppgaven er basert på bærekraftrapporteringen til tre bedrifter i havbruksbransjen, Marine Harvest ASA, Lerøy Seafood Group ASA og Cermaq ASA. Analysegrunnlaget er innhentet gjennom dokumentanalyse av bedriftenes rapportering, samt dybdeintervju med representanter for bedriften. Utover dette utgjør innholdsanalyse av bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett, sammen med andres analyse av dekning og innhold i generell media, grunnlaget for en analyse av selskapenes institusjonelle omgivelser.

1.5 Struktur og oppbygging

Oppgaven består av syv kapitler. Kapittel 1 er innledning med presentasjon av bakgrunnen for oppgaven og problemstillingen. Kapittel 2 beskriver teorien oppgaven og analysen bygger på. Kapittel 3 tar for seg metoden og forskningsdesign som er valgt for å besvare oppgavens problemstilling. Kapittel 4 presenterer den empiriske bakgrunnen. Kapittel 5 presenterer

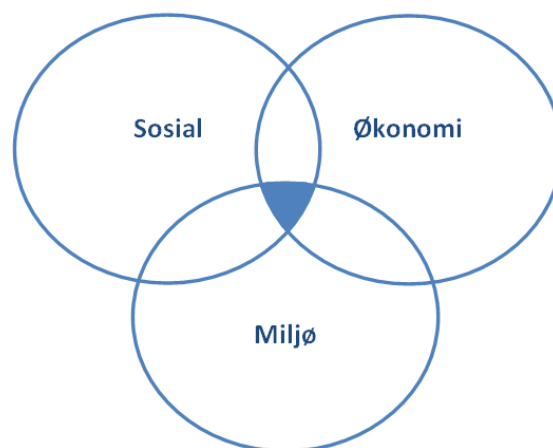
resultatene av analysen av de institusjonelle omgivelsene og hvordan de har påvirket bedriftenes rapportering. Kapittel 6 presenterer resultatene av analysen av bedriftenes rapportering og dybdeintervjuene foretatt med representanter for bedriftene. Kapittel 7 trekker sammen resultatene fra kapittel 5 og 6, presenterer konklusjonen og besvarer oppgavens problemstilling.

Kapittel 2: Teori

I dette kapitlet presenteres teorien som danner grunnlaget for oppgaven og dens analyse. Først del tar for seg begrepet bærekraftig utvikling, viser hvor det stammer fra og hvilken definisjon som ligger til grunn for denne oppgaven. Den neste delen setter begrepet bærekraft i sammenheng med rapportering og viser hvordan rapportering på bærekraftig utvikling er i tråd med ansvarliggjøringsprinsippet. Siste delen av kapitlet presenterer den institusjonelle teorien, som forklarer hvordan de tre dimensjonene, regulativ, normativ og kognitiv, avgjør hvordan bedrifter reagerer i ulike situasjoner og vurderer forskjellige handlingsalternativ.

2.1 Bærekraftig utvikling

Konseptet bærekraftig utvikling stammer fra mer enn 40 år tilbake i tid, og har bakgrunn i ideen om at økonomisk vekst og industrialisering er mulig å oppnå uten at det går på bekostning av miljøet (Adams, 2006). Konseptet ble for alvor satt på dagsorden av Brundtland kommisjonens rapport til FN i 1987; *"Vår Felles Framtid"* (Adams, 2006). I rapporten blir bærekraftig utvikling (sustainable development) definert som: *"en utvikling som imøtekommer behovene til dagens generasjon uten å redusere mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov"* (United Nations, 1987). Konseptet har hele tiden vært omdiskutert (Ball & Milne, 2004), men det har vokst frem en enighet om at bærekraftig utvikling baserer seg på tre dimensjoner: økonomisk utvikling, beskyttelse av miljøet og sosial fremgang. Denne sammenhengen illustreres av figur 1.

Figur 1 – Tre dimensjoner av bærekraft (Adams, 2006)

I forbindelse med denne oppgaven er det den miljømessige dimensjonen og den økonomiske dimensjonen som er mest aktuelle, siden det er disse som danner bakgrunnen for problemene for oppdrettsbransjen. Daly (1992) mener miljømessig bærekraft forutsetter (1) en bruk av fornybare ressurser som ikke overstiger deres regenereringsrate, (2) en bruk av ikke fornybare ressurser som ikke overstiger nivået for utvikling av bærekraftige fornybare alternativer, og (3) at forurensede utslipp ikke skal overstige naturens absorberingsevne. I tillegg til disse tre kravene har OECD (2001) lagt til et fjerde: (4) unngå irreversible påvirkninger av menneskelige aktiviteter på økosystemet (Ball & Milne, 2004).

Samtidig som man har fokus på den miljømessige dimensjonen, er det viktig at man ikke glemmer den økonomiske dimensjonen. Økonomisk utvikling er på makroplan nødvendig for å løfte deler av verden ut av fattigdom, mens på den på mikroplan er nødvendig for å opprettholde et tilbud av varer, tjenester og ikke minst arbeidsplasser for fremtidige generasjoner (Blowfield & Murray, 2011). Det kan ikke være tvil om at en av bedriftens viktigste oppgaver er å maksimere verdiene til sine eiere, og at fokus på langsiktig verdiskapning er nøkkelen til dette (Koller, Goedhart, & Wessels, 2010). Blowfield & Murray (2011, s. 59) tar dette aspektet med og definerer bærekraft som (forfatter har oversatt fra engelsk) *“et firmas evne til å fortsette driften uendelig ved å ha null påvirkninger på naturens ressurser. På den måten vil også fremtidige generasjoner ha nytte av de varene, tjenestene og arbeidsplassene som tilbys.”*

For denne oppgaven er det ikke nødvendig med en omfattende definisjon av bærekraft så lenge den tar hensyn til alle de tre dimensjonene og oppgaven tar derfor utgangspunkt i definisjonen til det norske investorsamarbeidet “Bærekraftig Verdiskapning” som definerer verdiskapning som bærekraftig “når balansen mellom samfunn, økonomi og miljø ivaretas” (Bærekraftig Verdiskapning, 2011).

2.2 Rapportering og ansvarliggjøring

I Norge er bedriftenes rapporteringsplikt regulert i Regnskapsloven, og regnskapspliktige selskaper skal etter § 3-1 utarbeide både årsregnskap og årsberetning. Finansregnskapets formål er *“å framskaffe beslutningsrelevant informasjon til brukerne”* (Sættem, 2006, s. 36). Primærbrukerne av årsrapporten er *“nåværende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer...”* (IFRS, 2010; Sættem, 2006). Ved hjelp av årsrapportene er eiere og långivere i stand til å vurdere hvordan bedriften og dets ledelse disponerer deres kapital og

de kan stille ledelsen ansvarlig for bedriftens utvikling. Forholdet som oppstår mellom bedriften og dets eiere og långivere beskrives ved det engelske ordet *accountability*. Definisjonen er (forfatter har oversatt fra engelsk): *“et obligatorisk forhold dannet av transaksjoner, hvor det er forventet at den ene parten redegjør for sine handlinger overfor den andre”* (Williams, 1987, s. 170), og i denne oppgaven brukes det norske ordet ansvarliggjøring for *accountability*.

Etter hvert som man er blitt oppmerksom på hvordan bedrifter og organisasjoner er med å påvirke de miljømessige problemene verden står overfor, er det flere som argumenterer at ansvarliggjøringsprinsippet bør utvides til og ikke bare inkludere beslutningsrelevant informasjon til primærbrukerne (Daly, 1992; Gray, 2007; Williams, 1987). Gray (2007) mener det er en forutsetning i et rettferdig samfunn at det med makt følger ansvar, og at man for å holde makthaverne ansvarlig og gjøre de rette vurderingene, er avhengig av og har rett på god og korrekt informasjon. Bærekraftrapportering er i den forstand en utvidelse av ansvarliggjøringsprinsippet der bedrifter må redegjøre for og begrunne påvirkning de har på miljøet, og på den måten kan de holdes ansvarlig av alle, siden miljøet må regnes som allemannseie (Williams, 1987; Gray, 2007).

I Norge er det regnskapslovens § 3-3a som tar for seg plikt om rapportering rundt ikke-finansielle forhold. Det skal opplyses om arbeidsmiljø, særskilte skader og ulykker, samt sykefravær. Videre skal det *“redegjøres for den faktiske tilstanden når det gjelder likestilling”*, og tiltak som er iverksatt og planlegges for å fremme likestilling eller på andre måter hindre diskriminering (jfr. Regnskapsloven § 3-3a 9. – 11. ledd.). § 3-3a 12. ledd tar for seg miljøaspektet og har følgende ordlyd: *“Det skal gis opplysninger om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger.”*

Det er imidlertid utarbeidet et nytt lovforslag som sikter å forsikre at ansvarliggjøringsprinsippet utvides til også å omfatte de miljømessige påvirkningene til bedriften, en utvikling som er i tråd med tankene om at bedrifter må stå ansvarlig overfor andre enn sine eiere. Den 28. oktober 2010 la en arbeidsgruppe nedsatt av Finansdepartementet frem sin rapport om nye krav til rapportering om samfunnsansvar, i

stor grad basert på Stortingsmelding 10 (2008 – 2009) om Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi (Brun & Thornam, 2010; Finansdepartementet, 2010). Rapporten foreslår en endring av Regnskapsloven som blant annet medfører en ny bestemmelse (§ 3 – 3c) som heter Redegjørelse om samfunnsansvar. I lovforslaget forstås samfunnsansvar som *“det foretaket gjør på frivillig basis for å integrere og sikre åpenhet om hensynet til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og sosiale forhold, det ytre miljø og bekjempelse av korrupsjon i sine forretningsstrategier, i sin daglige drift og i forholdet til sine interessenter.”* (Finansdepartementet, 2010, s. 47). Bestemmelsen krevet at store foretak i årsberetningen eller i eget dokument skal gi en redegjørelse for oppfølgingen av sitt samfunnsansvar.

Redegjørelsen skal minst inneholde opplysninger om foretakets retningslinjer knyttet til oppfølging av sitt samfunnsansvar, hvordan foretaket arbeider for å omsette retningslinjer til handling og foretakets vurdering av resultatene som er oppnådd som følge av arbeidet med samfunnsansvar, samt eventuelle forventninger til dette arbeidet fremover (Finansdepartementet, 2010). Bestemmelsen åpner for at bedrifter som har utarbeidet en offentlig fremskritt rapport i forbindelse med tilslutning til FNs Global Compact eller som har utarbeidet en offentlig rapport innenfor rammeverket til Global Reporting Initiativ, slipper kravet om redegjørelse (Brun & Thornam, 2010; Finansdepartementet, 2010).

Global Reporting Initiativ (GRI) er i dag den mest anerkjente standarden for bærekraftsrapportering internasjonalt (Brun & Thornam, 2010; Global Reporting Initiativ, 2011). Målet til GRI er å skape et universelt rammeverk som gjør det lettere å sammenligne informasjonen over tid og mellom selskaper (Global Reporting Initiativ, 2011). Dette er sammenlignbart med det som er målet til International Financial Reporting Standards når det kommer til finansiell rapportering. GRI definerer bærekraftsrapportering som: *“the practice of measuring, disclosing, and being accountable to internal and external stakeholders for organizational performance towards the goal of sustainable development.”* (Global Reporting Initiativ, 2006, s. 3). GRI rapporter skal utarbeides og offentliggjøres årlig, og bedrifter kan legge seg på tre forskjellige rapporteringsnivåer som går fra C til A, der A er det mest omfattende. Hvis rapporten blir verifisert av en ekstern tredjepart får rapporteringsnivået en “+” i tillegg (Brun & Thornam, 2010). Se tabell 1 for en oversikt over GRIs forskjellige rapporteringsnivå.

Nivå	Beskrivelse
C	<p>Virksomhetsprofil:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategi: Erklæring fra toppledelsen (for eksempel CEO) - Organisasjon: Generell informasjon om selskapet - Rapportprofil: Omfang av rapporteringen, for eksempel prosess for å definere rapporteringsinnhold, begrensninger og behandling av datterselskaper, joint ventures m.m. Alle selskapene må legge ved en GRI-oversiktstabell som henviser til hvor GRI-indikatorene kan finnes i rapporten - Virksomhetsstyring: Nivå C krever noe rapportering på virksomhetsstyring som governance-struktur, styrets sammensetning, mekanismer for hvordan ansatte og eiere kan fremme forslag for styret, samt involvering av interessenter <p>Ledelsens tilnærming: Ikke påkrevd</p> <p>Resultatindikatorer: Rapportering på minimum 10 resultatindikatorer. Hovedområdene økonomi, miljø og samfunn må alle dekkes</p>
C+	Ekstern verifikasjon
B	<p>Virksomhetsprofil: Rapportering utover Nivå C</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategi: Beskrivelse av de mest relevante påvirkningene, risikoene og mulighetene innenfor samfunnsansvar - Rapportprofil: Grunnlag og teknikk for måling, herunder forutsetninger og prosesser. Større endringer fra tidligere rapporteringer. Retningslinjer ift. ekstern verifikasjon - Virksomhetsstyring: Styringsystemer som støtter opp om virksomhetens økonomiske, miljømessige og samfunnmessige resultater. Forpliktelser overfor eksterne initiativer, og tilnærming til involvering av interessenter og temaer som har blitt fremmet av interessenter <p>Ledelsens tilnærming: Virksomheten må rapportere hvordan ledelsen tilnærmer og håndterer hovedtemaene definert under økonomi, miljø, arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter, samfunn og produktansvar</p> <p>Resultatindikatorer: Rapportering på minimum 20 resultatindikatorer, alle områdene økonomi, miljø, arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter, samfunn og produktansvar må dekkes</p>
B+	Ekstern verifikasjon
A	<p>Virksomhetsprofil: Som Nivå B</p> <p>Ledelsens tilnærming: Som Nivå B</p> <p>Resultatindikatorer: Virksomheten må rapportere på samtlige kjerneindikatorer, eller forklare hvorfor de ikke gjør dette</p>
A+	Ekstern verifikasjon

Tabell 1 - GRIs rapporteringsnivå (Brun & Thornam, 2010)

GRI-rammeverkets høyere rapporteringsnivå setter store krav til mer omfattende rapporteringen av virksomhetsprofil, ledelsens tilnærming og ikke minst resultatindikatorer. Dette er fordi rapportering som i større grad inneholder kjerneindikatorer, KPIer (key performance indicators), mål og resultater er mer tillitsvekkende og troverdig. Stor bruk av slike kvantifiserbare indikatorer, som gjør det lettere å måle utvikling og reelle resultater vitner dermed om at rapporteringen ikke bare er “greenwashing”, men også er en del av selskapets interne styringsverktøy (Brun & Thornam, 2011).

2.3 Institusjonell teori

For å analysere og forklare bedriftenes tilnærming til bærekraftrapportering og motivasjonen bak rapporteringen, vil oppgaven ta utgangspunkt i institusjonell teori. Institusjonell teori egner seg fordi den beskriver hvordan regulative, normative og kognitive dimensjoner interagerer og påvirker hvordan bedrifter oppfatter viktige saker og hvordan de vurderer ulike handlingsalternativ (Hoffman, 1999). Teorien er spesielt aktuelt når det kommer til miljøproblematikk, siden slike utfordringer ikke kan forventes å løses internt, men heller gjennom forandringer i det institusjonelle rammeverket som bestemmer bedrifter og industriers handlinger (Hoffman, 1999). Det at utfordringene ikke kan forventes å løse internt har bakgrunn i det Garret Harding i 1968 beskrev som allmenningens tragedie, at fellesressurser ødelegges når brukerne av ressursen hver for seg handler i sitt eget beste, selv om de på lang sikt skader seg selv. Bedriftene kan hver for seg ta rasjonelle valg, men likevel kan det føre til overforbruk av ressursen det er snakk om, for eksempel laksefjorder, villfiskbestander, etc. (Hardin, 1968)

Institusjonell teori har vokst frem innenfor sosiologien siden 1970, og søker å forklare hvordan organisasjoner ikke bare er rasjonelle produksjonssystemer, men hvordan de også fungerer som sosiale institusjoner, i likhet med for eksempel familier og politiske system (Jaffee, 2001; Scott, 2001). Som en institusjon har organisasjonen en "sosiologisk bagasje" som Jaffee (2001, s. 227) kaller det; den har historie, en kultur, et verdsett, tradisjoner, vaner, rutiner og interesser. Denne bagasjen gjør at aktiviteten i organisasjonen avviker fra det rasjonelle og gjør organisasjonen mindre formell og mindre målfokusert. Institusjonalisering defineres som prosessen der organisasjonens handlinger og fremgangsmåter får en verdi utover den rene måloppnåelsen. Aktuelt for denne oppgaven er organisasjoner i form av bedriftene, og hvordan institusjonell teori forklarer bedriftens handlinger.

Det er ikke bare internt at institusjonalisering påvirker organisasjonene, organisasjonene er også omgitt av et institusjonelt miljø. For å oppnå støtte og legitimitet fra samfunnet må organisasjonene tilpasse seg et sett med regler, krav og forventinger som utgjør det institusjonelle miljøet (Jaffee, 2001). Hvilke regler, krav og forventninger som stilles, varierer avhengig av organisasjonens type, funksjoner og aktiviteter. For å oppfattes som en seriøs aktør innenfor et område er det viktig at de institusjonaliserte reglene og prosedyrene på

dette området er inkorporert i den formelle strukturen til organisasjonen (Jaffee, 2001, s. 228; Meyer & Rowan, 1977). Meyer & Rowan (1977) mener de institusjonelle reglene fungerer som rasjonelle myter, som blir fulgt for å oppnå anerkjennelse og legitimitet, selv om disse institusjonelle reglene kan gå på bekostning av organisasjonens effektivitet. Meyer & Rowan (1977) argumenterer videre at den formelle strukturen til mange organisasjoner i det postindustrielle samfunnet reflekterer mytene til deres institusjonelle miljø i stedet for det som kreves av organisasjonens aktiviteter. Dette blir et paradoks, siden både organisasjonens legitimitet og organisasjonenes effektivitet påvirker organisasjonens overlevelse (Jaffee, 2001; Meyer & Rowan, 1977).

Hoffman (1999) mener det er det organisatoriske feltet som i hovedsak påvirker hvilke regler, krav og forventninger det institusjonelle miljøet stiller til bedriftene på enkelte områder, siden det er det organisatoriske feltet som dominerer debatten rundt et visst tema. Det organisatoriske feltet er *“a community of organizations that partakes of a common meaning system and whose participants interact more frequently and fatefully with one another than with actors outside the field (Scott, 1995: 56)”* (Hoffman, 1999, s. 352). Hoffman (1999) mener videre, til forskjell fra tradisjonell teori, at et organisatorisk felt ikke formes rundt felles teknologi eller en felles industri, men rundt tema som bringer sammen forskjellige aktører med forskjellige meninger. Feltet formes rundt de tema som er viktig for interessene og målene for en spesifikk felleskap av organisasjoner. Temaet avgjør hva feltet er, og deltagelse i det organisatoriske feltet er definert gjennom sosial interaksjon. I relevans til denne oppgaven er det tydelig at det organisatoriske feltet som omfatter temaet norsk fiskeoppdrett og bærekraft, involverer alt fra fiskeoppdrettere, til myndigheter, miljøvernorganisasjoner og eiere av lakseelver.

Det at organisasjoner som er av samme type og driver med de samme aktivitetene må forholde seg til lignende institusjonelle miljø, og dermed lignende forventninger, gjør at de blir like i form og fasong. Dette kaller Meyer og Rowan (1977) for isomorfisme, og det er med på å forklare hvorfor organisasjoner innenfor samme felt har en tendens til å være veldig like, selv om de i utgangspunktet er helt uavhengige av hverandre (Jaffee, 2001). Eksempler på dette er hvordan de norske fiskeoppdretterne driver produksjonen og bedriften relativt likt, selv om de i utgangspunktet er uavhengig av hverandre. DiMaggio og

Powell (1983) identifiserer tre mekanismer som fører til isomorfisme: etterlignende prosess, normativt press og tvingende isomorfisme.

Etterlignende press er mekanismen som gjør at organisasjoner tenderer til å etterligne hverandre når de står overfor usikkerhet og uklare mål. Etterligningen er ikke alltid bevisst, og kan skje gradvis ved overføring av ansatte fra en organisasjon til en annen, eller bevisst gjennom bruk av konsulentfirmaer og lignende (DiMaggio & Powell, 1983). For bedriftene i oppdrettsbransjen kan etterlignende press eksempelvis skje gjennom overføring av ansatte på alle ledd i organisasjonen eller gjennom kunnskapsoverføring i bransjeorganisasjoner som Fiskeri og havbruksnæringens landsforening (FHL) og Eksportutvalget for fisk. Det kan også skje ved at man bruker de samme leverandørene av it-systemer, produksjonssystemer, og lignende, eller ved at man bevisst imiterer systemene til de som fremstår som de beste i bransjen.

Normativt press skjer gjennom profesjonalisering. DiMaggio og Powell (1983, s. 152) definerer profesjonalisering som (forfatter her oversatt fra engelsk) *“det kollektive arbeidet av innehaverne av en stilling / profesjon for å definere betingelsene og metodene for arbeidet deres”*. Profesjonalisering fører til isomorfisme gjennom at personer i samme stilling ofte har samme utdanning / bakgrunn og ved at organisasjoner søker etter like typer personer i like type stillinger, dermed vil organisasjonene likne hverandre (DiMaggio & Powell, 1983). Dette er også noe som kan ha effekt på alle nivå i bedriften, enten det er produksjonsmedarbeidere som har samme bakgrunn fra fiskeri- og havbruksutdanning, eller det er regnskapsjefer med revisjonsutdanning.

Tvingende isomorfisme skjer gjennom det presset organisasjonen utsettes for, både formelt og uformelt, av andre organisasjoner som den er avhengig av, samt de kulturelle forventningene organisasjonen står overfor fra samfunnet ellers. Det mest opplagte formelle eksempelet er lover og reguleringer, som tvinger bedriftene til å tilpasse seg. Reguleringen virker ikke nødvendigvis direkte, men kan også indirekte føre til at forskjellige bedrifter tilpasser seg likt, siden det er den mest hensiktsmessige tilpasningen (DiMaggio & Powell, 1983). For oppdrettsbransjen fremstår reguleringer fra Fiskeridirektoratet og Fiskeri- og kystdepartementet som det beste eksempelet på tvingende isomorfisme når det kommer til regulering av drift, mens regnskapsloven er den mest aktuelle reguleringen på

rapporteringsiden. DiMaggio og Powell (1983) fokuserer på hvordan mekanismene fører til isomorfisme. Scott (2001) viderefører deler av denne teorien og inkluderer de tre mekanismene i det han kaller institusjonenes tre pilarer.

2.3.1 Institusjonenes tre pilarer

W. Richard Scott (2001) lanserte med sin bok "*Institusjons and Organizations*" ideen om at institusjoner består av regulative, normative og kognitive elementer. Som nevnt tidligere er det disse pilarene som bestemmer hvordan saker oppfattes og vurderes, og hvordan handlingsalternativ bestemmes i en institusjonell og sosial kontekst (Hoffman, 1999). I denne oppgaven vil teorien om de tre pilarene brukes til å analysere hvordan bærekraftsrapporteringen har utviklet seg, og dermed kartlegge hvilke motiver som har vært dominerende i denne prosessen.

Scott (2001) mener institusjoner er flersidige, varige sosiale strukturer, som består av symbolske elementer, sosiale aktiviteter og materielle ressurser, og som innehar visse særegne egenskaper: de motstår forandring og de ivaretas og reproduseres over generasjoner. Institusjonene innehar disse egenskapene på grunn av prosessene som settes i gang av regulative, normative og kognitive elementer, disse tre pilarene sørger for stabilitet og mening i et sosialt liv (Scott, 2001; Jaffee, 2001). Scotts tre pilarer bygger på elementer som av andre sosiologiske teoretikere er blitt trukket frem som viktige deler av institusjoner, og som Scott mener både hver for seg og sammen bidrar til å forsterke de sterke og motstandsdyktige sidene av den institusjonelle strukturen. Scott (2001) skiller de tre pilarene på områdene: *bakgrunn for oppfyllelse*, *bakgrunn for system*, *mekanisme* (de tre mekanismene til DiMaggio og Powell), *logikk i handling*; *bakgrunn for legitimitet* (Jaffee, 2001). Samtidig trekker Scott (2001) frem forskjellige bærere innenfor pilarene: *symbolske systemer*, *relasjonssystemer* og *rutiner* (Jaffee, 2001) (se tabell 2). Scott (2001) mente opprinnelig at pilarene var uavhengige av hverandre og virket hver for seg. I ettertid er det flere som har argumentert for at pilarene overlapper hverandre, og at de andre pilarene derfor vil påvirkes av utviklingen innenfor en pilar (Hoffman, 1999; Hirsch, 1997).

Den regulative pilaren

Alle institusjoner begrenser og regulerer oppførsel. Den regulative pilaren tar for seg hvordan fastsettelse av regler, fulgt av kontrollerende aktiviteter og eventuelle sanksjoner,

påvirker oppførselen internt i organisasjonen og, ved ekstern regulering, oppførselen til organisasjonen som en helhet (Jaffee, 2001; Scott, 2001). Denne prosessen kan være helt formell, som for eksempel eksterne pålegg gjennom offentlige lover og reguleringer, eller internt i bedriften i form av for eksempel it-reglement, etc. Det kan også være en høyst uformell prosess, som eksempelvis uskrevne regler / forventninger til oppførsel og sanksjoner i form av sosial skam og ekskludering (Scott, 2001). Individuer og organisasjoner følger reglene for å unngå sanksjoner og det som Scott kaller *bakgrunn for oppfyllelse* ligger hensyn til egen interesse: å følge reglene er mer hensiktsmessig enn å stå overfor sanksjonene. Stilt overfor et regulativt press vil en spørre seg: Hva er min interesse i denne situasjonen? (Hoffman, 1999).

Det er altså den tvingende kontrollmekanismen nevnt tidligere som virker i den regulative pilaren (DiMaggio & Powell, 1983; Scott, 2001). Den regulative og den normative pilaren støtter i mange tilfeller opp om hverandre ved at de tvingende mekanismene i den regulative pilaren legitimeres og begrenses av det normative rammeverket, ved at det gir makten autoritet (Scott, 2001). Den regulative dimensjonen "formidles" gjennom regler og lover, styringssystemer, protokoller og standardprosedyrer og artefakter som følger konkrete spesifikasjoner (Jaffee, 2001; Scott, 2001). Når det er tydelig at bedriftene rapporterer på miljø og bærekraft ene og alene for å tilfredsstille lovpålagte rapporteringskrav, vil motivasjonen altså være dominert av den regulative dimensjonen.

Den normative pilaren

Den normative pilaren tar for seg hvordan det sosiale liv er preget av at normer og verdier former oppførsel og handlinger, hvordan normative systemer både definerer hvilke mål og hvilke veier mot målet som er akseptable (Scott, 2001). Scott (2001, ss. 54-55) definerer normer og verdier på følgende måte: Normer sier noe om hvordan ting bør gjøres og de definerer hvilke midler som er legitime for å oppnå visse mål. Verdier er begrep om hva som er foretrukket og ønskelig, ett sett med "standarder" som handlinger kan sammenlignes og vurderes opp mot. Normer og verdier skaper forventninger til hvordan organisasjoner og individer internt i organisasjonene skal oppføre seg.

Noen normer og verdier er felles for alle, mens noen gjelder bare for enkelte, som er i spesielle posisjoner eller situasjoner. Det spesielle med normative forventninger er at det

dannes egne roller for disse posisjonene eller situasjonene, roller som oppleves som eksternt press eller eksterne forventninger (Scott, 2001). Det er mange eksempler på dette: leger innehar en stilling som gjør at de får en egen rolle i flere situasjoner som medfører egne normative forventninger, lederen i en organisasjon står overfor spesielle normative forventninger om hvordan han / hun bør utøve makt og en bedrift som befinner seg i en monopolist situasjon står overfor spesielle normative forventninger om hvordan den bør utnytte situasjonen.

Hvis man igjen ser på bakgrunn for oppfyllelse er det sosiale forpliktelser og en følelse av sosiale forventninger som motiverer handling i den normative pilaren. Stilt overfor et normativt press vil en spørre seg: "Hva forventes av meg i denne situasjonen?" (Hoffman, 1999). Normative systemer både begrenser og åpner for muligheter for individer og organisasjoner i sosiale sammenhenger (Scott, 2001). Den normative dimensjonen formidles gjennom verdier og forventninger, autoritetssystemer, stillinger og roller og artefakter som møter visse standarder (Jaffee, 2001; Scott, 2001). Motivasjonen kan sies å være dominert av den normative dimensjonen når det er tydelig at bedriftene rapporterer på miljø og bærekraft for å tilfredsstille eksterne forventninger og eksternt press på området.

Den kognitive pilaren

Den kognitive pilaren baserer seg på de kulturelle-kognitive elementene til institusjoner, hvordan felles oppfatninger / forståelse bestemmer sosial interaksjon og de sosiale rammene, det ligger forankret i kulturen (Scott, 2001). Den felles forståelsen gjør at handlinger blir tatt for gitt og utføres på en bestemt måte fordi: "alle vet at det er slik det skal gjøres, og at dette er den eneste måten å gjøre det på." Ett annet handlingsalternativ faller en ikke inn (Scott, 2001). Sosiale roller oppstår i denne sammenheng ikke som et resultat av eksternt press, men fordi det med visse roller følger visse handlingsmønstre. For eksempel velger ikke en lege handlinger som samsvarer med stillingen bare fordi det er det som forventes av han / hun, men heller fordi det for han / hun i den situasjonen fremstår som det eneste plausible handlingsmønsteret (Scott, 2001). Man kan si at i en kognitiv situasjon er det ikke nødvendig å spørre seg selv hva man skal gjøre, fordi handlingen virker opplagt som det eneste alternativet. Den kognitive dimensjonen "formidles" gjennom forbilder og kategorier, identiteter, handlingsmønstre og artefakter som har symbolsk verdi (Jaffee, 2001; Scott, 2001). Motivene bak miljø og bærekraftsrapporteringen kan sies å være

dominert av den kognitive dimensjonen når det er tydelig at bedriftene gjør dette fordi det føles naturlig, for eksempel ved at bedriftene mener at rapporteringen fører til bedre drift og bedre inntjening.

Tabell 2 Tabell 2 – Institusjonenes tre pilarer viser institusjonenes tre pilarer.

	Pilar		
	Regulativ	Normativ	Kognitiv
Forskjeller			
Bakgrunn for oppfyllelse	Hensiktsmessig / hensyn til egne interesser	Sosial forpliktelse	Tatt for gitt, felles forståelse, kognitiv
Bakgrunn for system	Regulerende vedtekter	Bindende forventninger	Kulturell forståelse
Mekanisme	Tvingende	Normativ	Etterlignende
Logikk i handling	Instrumentality (råd / medvirkning)	Passelighet	Retroenhet
Indikator	Regler / Lover / Sanksjoner	Sertifisering / Akkreditering	Felles forståelighet / Delt handlingslogikk
Bakgrunn for legitimitet	Lovmessig pålagt	Moralsk regulert	Forståelig / Gjenkjent / Kulturelt støttet
Bærere			
Symbolske systemer / kulturer	Regler og lover	Verdier og forventninger	Kategorier, forbilder
Relasjonssystem / Sosiale strukturer	Ledelsessystemer, maktsystemer	Regimer, autoritets systemer	Strukturell isomorfisme
Rutiner	Dokumenter, standarder, prosedyrer	Stillinger, roller, tilpasning, pliktfølelse	Skripter, handlingsmønstre
Artefakter	Objekter som følger konkrete spesifikasjoner	Objekter som møter visse standarder	Objekter som har symbolsk verdi

Tabell 2 – Institusjonenes tre pilarer (Jaffee, 2001; Scott, 2001)

2.4 Oppsummering

Første del av teorien tar for seg bærekraftig utvikling og rapportering. Bærekraftig utvikling er definert som en utvikling som *“imøtekommer behovene til dagens generasjon uten å redusere muligheter for kommende generasjoner til å dekke sine behov”* (United Nations, 1987). For å klare dette må man kombinere de tre dimensjonene: økonomisk utvikling, beskyttelse av miljøet og økonomisk utvikling (Adams, 2006). Rapportering rundt bærekraftig utvikling er i dag i kraftig utvikling og regulering på området reflekterer etter

hvert det utvidete prinsippet om ansvarliggjøring; om at bedrifter også må stå ansvarlig for de påvirkningene de har på miljøet (Gray, 2007). Foreløpig er det i Norge ingen regulering som krever en omfattende rapportering på området.

Andre del av teorien tar for seg institusjonell teori. Institusjonell teori handler om de kreftene som påvirker organisasjoner både eksternt og internt som følge av sosiale prosesser. Teorien egner seg godt til å analysere hvordan oppdrettsbransjen møter miljøproblematikken den står overfor, siden slike problemer må løses ved hjelp av de institusjonelle omgivelsene (Hoffman, 1999). Regulative, normative og kognitive dimensjoner avgjør hvordan organisasjoner oppfatter og reagerer på viktige problemstillinger (Hoffman, 1999; Jaffee, 2001; Scott, 2001). Disse dimensjonene fungerer gjennom mekanismer som etterlignende press, normativt press og tvingende isomorfisme og fører til at organisasjoner av samme type tenderer til å ligne på hverandre selv om de ellers er helt uavhengige (DiMaggio & Powell, 1983). Den institusjonelle teorien vil brukes til å analysere utviklingen i bærekraftrapporteringen for å kartlegge hvilken av de tre institusjonelle pilarene / dimensjonene som har vært dominerende til enhver tid. Hvilken dimensjon som har vært dominerende brukes så til å forklare motivasjonen bak rapporteringen. Siden endringer i de institusjonelle dimensjonene ikke er en hurtig prosess er det nødvendig å se utviklingen over en lengre periode. Denne oppgaven tar utgangspunkt i en ti års periode, noe som både har bakgrunn i oppgavens noe begrensede omfang og i bærekraftrapporteringens relativt korte historie. Selv om dette er en kort periode når det gjelder institusjonell teori mener jeg valget av det Hoffman (1999, s. 354) omtaler som en "extreme case" skal gjøre endringene synlig i løpet av disse ti årene.

Kapittel 3: Metode

3.1 Forskningsdesign

Forskning er en systematisk undersøkelse av ett eller flere spørsmål i håp om å avdekke ny kunnskap eller å utvikle og raffinere eksisterende kunnskap. (Jacobsen, 2005) *“Forskning og undersøkelser kjennetegnes nettopp ved at innsamlingen av data, behandling av informasjonen og presentasjonen er systematisk.”* (Jacobsen, 2005, s. 17)

Ved gjennomføring av undersøkelser må forskeren eller undersøkeren ofte bryte inn i andres liv, miljø og situasjon for å få tilgang til empiri. Dette medfører en fare for at det oppstår “Hawthorne-effekter” (undersøkelseeffekter) ved at de resultatene man observerer og kommer frem til er skapt av undersøkelsen. For å være i stand til å skille de resultatene som skyldes undersøkelseeffekter, altså de resultatene som skyldes selve undersøkelsen (metodologiske forklaringer), fra de resultatene som skyldes faktiske forhold (substansielle forklaringer) er det viktig med god kunnskap til samfunnsvitenskapelig metode (Jacobsen, 2005).

Metoden tvinger en til å gå gjennom spesielle faser når man gjennomfører en undersøkelse, og bidrar til at det på en systematisk måte stilles kritiske spørsmål knyttet til valg som gjøres og hvilke konsekvenser disse valgene kan ha (Jacobsen, 2005). Etter man har utarbeidet en problemstilling er det viktig å velge rammeverket for undersøkelsen, hvilket undersøkelsesopplegg man skal følge. Deretter må man velge den strategiske tilnærmingen, om den skal være kvantitativ eller kvalitativ (Jacobsen, 2005; Punch, 2005). Etter man har tatt valgene som omfatter rammeverk og strategisk tilnærming, må man avgjøre hvilken metode som skal benytte for datainnsamling og analyse, samt hvilke objekter / enheter man skal studere (Jacobsen, 2005; Punch, 2005). Jeg vil nå følge disse skrittene og beskrive mine valg for hver enkelt fase.

3.2 Rammeverk

Det er viktig at man velger et rammeverk og et undersøkelsesopplegg som egner seg til å belyse den problemstillingen man ønsker å undersøke, og undersøkelsesopplegget vil ha stor betydning for undersøkelsens gyldighet og pålitelighet (reliabilitet). Man kan velge om studien skal gå i bredden (ekstensiv) eller i dybden (intensiv) og om den skal være beskrivende (deskriptive) eller forklarende (kausale). (Jacobsen, 2005)

Det er et naturlig ønske for et forskningsopplegg å ha så stort omfang som mulig, og det ideelle forskningsopplegget tar for seg mange variabler og mange enheter (Andersen, 1997). Undersøkelse av mange enheter, såkalte ekstensive forskningsopplegg, gir godt grunnlag for høy generalisering på bakgrunn av resultatet, mens mange variabler (intensivt) sikrer at man får relevante data. Slike ideelle forskningsopplegg er imidlertid sjelden mulig å gjennomføre og denne oppgaven er begrenset i form av tid, omfang og ressurser.

For å besvare problemstillingen i denne oppgaven vil det benyttes et case-studie. Case begrepet er omdiskutert, men *"betegnelsen case kommer av det latinske casus og understreker betydningen av det enkelte tilfelle. [...] Terminologien vektlegger derfor at det dreier seg om et eller noen få tilfeller som gjøres til gjenstand for inngående studier."* (Andersen, 1997, s. 8) Et case-studie er altså et intensivt studie som tar for seg et begrenset sett objekter for en grundigere undersøkelse (Andersen, 1997; Jacobsen, 2005). Ryan et al. (2002, s. 143) skriver: *"Case studies offer us the possibility of understanding the nature of accounting in practice; both in terms of the techniques, procedures, systems, etc. which are used and the way which they are used."* Case studier gir muligheten til å studere et begrenset antall bedrifter og åpner for en grundigere kartlegging av motivasjonen bak bærekraftrapporteringen. For å øke muligheten til å generalisere på bakgrunn av resultatene, tar oppgaven for seg flere tilsynelatende like "cases" i håp om å foreta en teoretisk generalisering. En teoretisk generalisering vil si at man foretar et mindre antall observasjoner og med bakgrunn i disse danner en generell teori om hvordan virkeligheten ser ut (Jacobsen, 2005). I denne oppgaven sammenlignes flere like case og det er dermed et komparativt case-studie.

Ryan, Scapens, & Theobald (2002) skiller mellom flere typer case studier, og etter denne inndelingen vil dette studiet være et beskrivende case-studie, siden det søker å beskrive utviklingen i bærekraftrapporteringen og utviklingen til motivene som ligger bak. Gjennom en slik beskrivende case-studie håper undersøkelsen å øke forståelsen for fenomenet.

Undersøkelsen er altså begrenset til å beskrive utviklingen, den søker ikke å forklare den. Dette har bakgrunn i at det fra naturvitenskapen stilles veldig strenge krav for at man skal kunne utale seg sikkert om årsak og virkning og på den måten pårope seg kausalitet i en undersøkelse. Disse strenge kravene har vist seg tilnærmet umulige å videreføre til

samfunnsvitenskapen og det er derfor vanlig med mindre strenge krav når det gjelder årsak / virknings forhold (Jacobsen, 2005). Det er imidlertid tre forhold en studie må oppfylle for å kunne uttale seg om kausalitet: (1) Det må være en samvariasjon mellom det man antar er årsaken, og det man antar er virkningen; (2) Årsak må komme før virkningen i tid, og det må være tidsmessig nærhet mellom årsak og virkning; (3) Kontroller for alle andre relevante forhold (Jacobsen, 2005).

3.3 Strategisk tilnærming

Når man har avgjort rammeverket og undersøkelsesopplegget, er neste skritt å avgjøre den strategiske tilnærmingen til undersøkelsen og avgjøre hvilken type data man skal samle inn (Jacobsen, 2005; Punch, 2005). Her skiller man mellom kvantitative og kvalitative data, hvor kvantitative data operer med tall og størrelser, mens kvalitative data opererer med meninger som ofte formidles gjennom språk og handlinger (Dey, 1993, s. 10).

For denne oppgaven vil det være mest hensiktsmessig å samle inn kvalitative data og det er også en slik tilnærming som antydes av Bebbington, Larrinaga, & Moneva (2008) i sin artikkel der de foreslår videre undersøkelser på området. Kvalitativ metode legger få begrensninger på hvilke svar respondentene kan gi og vektlegger detaljer, nyanserikdom og det unike ved hver enkelt respondent (Jacobsen, 2005, s. 129). Kvalitative metoder er fleksible, vil ofte ha høy begrepsgyldighet og dataene blir svært nyanserte, noe som bidrar til at slike metoder ofte får fram den "korrekte" forståelsen av et fenomen eller en situasjon (Jacobsen, 2005). Denne åpenheten som karakteriserer kvalitativ metode gjør at den egner seg spesielt godt til problemstillingen i denne oppgaven. Oppgaven ønsker å undersøke motivasjonen bak bærekraftsrapporteringen, altså hvilke tanker og motiver som ligger til grunn for en handling. Dette krever innsikt i hvordan bedriftene fortolker og forstår en gitt situasjon, en innsikt som neppe er mulig å få frem ved hjelp av tall og størrelser, men som kommer tydelig frem ved å samle inn bedriftenes "meninger" rundt tema.

Ulempene med kvalitative metoder er at de ofte er veldig ressurskrevende, både i form av at det tar tid å samle inn den type data, for eksempel ved å gjennomføre et dybdeintervju, og ved at dataen man får inn ofte er så nyansert og ustrukturerte at den krever grundig tolkning. Det at kvalitative metoder er så ressurskrevende, gjør at det ofte blir en sammenheng mellom valg av intensive undersøkelsesopplegg og valg av kvalitative metode,

siden man bare har ressurser til å fokusere på om et begrenset antall respondenter (Jacobsen, 2005). Som nevnt i forrige avsnitt, vil disse begrensningene også gjelde denne undersøkelsen, og undersøkelsen tar derfor bare for seg et begrenset antall bedrifter, noe som igjen vil få konsekvenser for muligheten til å generalisere på bakgrunn av undersøkelsen.

Bruk av kvalitativ metode leder ofte til en induktiv tilnærming til dataen som samles inn, siden den kvalitative metodens åpenhet gjør at man ikke er begrenset til å teste en viss teori eller hypotese (Jacobsen, 2005). Samtidig vil undersøker alltid foreta visse avgrensninger, bevisst eller ubevisst, som gjør det vanskelig å snakke om rene induktive tilnærminger, og det er derfor blitt mer vanlig å snakke om mer eller mindre åpne tilnærminger til datainnsamling (Jacobsen, 2005). Siden man, uavhengig av strategivalg, aldri vil være helt uten forutinntatthet anbefaler Jacobsen (2005) at man har en analytisk tilnærming og avklarer sine forventninger og antagelser før data samles inn. Denne anbefalingen følges og i problemstillingen gjøres det klart at ved å bruke institusjonell teori for å analysere utviklingen, forventes det en utvikling lik den Hoffman (1999) har kartlagt i andre bransjer tidligere. Men siden oppgaven også inneholder en kvalitativ analyse er den dermed også er åpen for andre utviklingsmønstre og forklaringer enn de antagelsen i problemstillingen legger til grunn, og dermed vil tilnærmingen til undersøkelsen være en kombinasjon av induktiv strategi og deduktiv strategi.

Selv om undersøkelsen og analysen i hovedsak vil benytte seg av kvantitative data vil den også inkludere visse kvantitative elementer. Dette er både knyttet til analysen av bedriftenes rapportering og analysen av bedriftenes institusjonelle omgivelser. Bruken av kvantitative data vil støtte opp og utdype undersøkelsens kvalitative analyse.

3.4 Metode for datainnsamling og analyse

Da oppgaven vil bestå av et komparativt case-studie som samler inn kvalitative data, er neste skritt å avgjøre hvilken datainnsamlingsmetode som skal benyttes. Valg av datainnsamlingsmetode vil både påvirke undersøkelsens gyldighet og pålitelighet (Jacobsen, 2005).

De mest vanlige datainnsamlingsmetodene for innsamling av kvalitative data er individuelt intervju, gruppeintervju, observasjon og dokumentundersøkelser (Jacobsen, 2005; Punch,

2005). I forhold til problemstillingen til denne undersøkelsen, vil det være mest hensiktsmessig å benytte intervju, enten i form av individuelle intervju eller gruppe intervju. Dette er fordi oppgaven ønsker å undersøke motivasjonen bak rapporteringen, og dermed må få innsikt i hva bedriftene tenker og mener i en gitt situasjon. Intervju med enkeltpersoner eller grupper av personer fra bedriftene, vil dermed være den eneste muligheten til å få tilgang til denne type data. Det er også intervju som er foreslått av Bebbington, Larrinaga & Moneva (2008, s. 355) i artikkelen hvor de etterlyser undersøkelser på området og som de skriver: *“It is unlikely that organization representatives are lying when they say that reputation risk management motivates their actions.”*

Samtidig er det nødvendig med undersøkelser utover intervjuene for å få et mer helhetlig bilde av bedriftenes rapportering. Derfor vil undersøkelsen også inneholde dokumentundersøkelse av bedriftenes rapportering, for å kunne beskrive utviklingen i rapporteringen og sammenstille disse resultatene med de data som stammer fra intervjuene. I tillegg vil undersøkelsen også inneholde dokumentundersøkelse som søker å analysere utviklingen i bedriftenes institusjonelle omgivelser.

3.4.1 Intervju

Det er flere forhold man må vurdere når man har bestemt seg for å gjennomføre intervju og det første valget står mellom individuelle intervju og gruppeintervju. Oppgaven ønsker å undersøke hva bedriftene tenker og mener i en viss situasjon, ikke tankene til enkeltindivider i bedriften, og dette taler for gruppeintervju med flere representanter fra bedriften. Samtidig er undersøkelsen avhengig av at representanter for bedriftene er villig til å stille opp og bruke av sin tid på å være med på intervjuet, og desto flere representanter som er med desto vanskeligere er det å administrere intervjuet. Med bakgrunn i disse avveiningene er det benyttet både individuelle intervju og gruppe intervju avhengig av mulighetene hos den enkelte bedrift. I de tilfellene der det er foretatt et individuelt intervju med bare en representant fra bedriften er det presisert i innledningen til intervjuet og i spørsmålstillingen underveis at man er ute etter bedriftens synspunkt og meninger, ikke den enkelte representants meninger.

Et annet viktig valg som må tas i forbindelse med intervjuer, er om intervjuet skal være åpent eller strukturert. Jacobsen (2005) anbefaler at intervjuene ikke bør være helt åpne.

Det bør være en plan for hva samtalen skal inneholde, men samtidig bør ikke intervjuet være helt lukket, da man ikke bør styre samtalen i for stor grad ved hjelp av faste svaralternativer. I denne oppgaven er det valgt å foreta halv-strukturerte intervju og det er utarbeidet en intervjuguide. En intervjuguide er en oversikt over hvilke tema man skal innom i løpet av samtalen (Jacobsen, 2005). En slik middels strukturingsgrad sikrer at noen spørsmål faste, for å gjøre det lettere å sammenligne data i ettertid, samtidig som det sikrer at man får de dataene oppgaven trenger i forhold til problemstillingen. Det at strukturen ikke er helt fast åpner samtidig for at samtalen kan ha en naturlig utvikling som gjør det lettere for respondent å få frem sine meninger og det er muligheter for å tilpasse spørsmålstillingen til oppdagelser som gjøres underveis (Jacobsen, 2005).

Når man foretar intervju må man også beslutte om hensikten med intervjuet skal være skjult eller åpen (Jacobsen, 2005). Dette var en aktuell problemstilling i forbindelse med denne oppgaven, fordi bedriftene kan ha incentiver til å fremstå som mer fokusert på miljø og bærekraft enn det de i realiteten er. Likevel har jeg vært åpen om hensikten med intervjuet fordi det var nødvendig for å kunne stille de spørsmålene som var ønsket i forhold til motivasjonen og utviklingen. Samtidig inneholder oppgaven ved siden av intervjuene også en analyse av rapporteringen, for å kunne se den i forhold til det som blir sagt på intervjuene for å avdekke eventuelle motsigelser.

Å bruke intervju som datainnsamlingsmetode innebærer også flere mindre valg, som hvordan intervjuet skal foregå (ansikt-til-ansikt, via telefon, etc.), hvor det skal foregå, om man skal bruke båndopptaker, osv. (Jacobsen, 2005) Intervjuene har foregått hos bedriftene, ettersom dette var mest naturlig når de stiller seg tilgjengelig til intervju. Alle unntatt ett intervju er foretatt ansikt-til-ansikt, og det siste ble gjennomført over telefon fordi det var det mest hensiktsmessige. På alle intervjuene er det benyttet båndopptaker. Bedriftene er intervjuet en gang, samtidig som jeg har forbeholdt meg muligheten til å kontakte de igjen hvis det skulle være ytterligere spørsmål.

Dataen som samles inn ved hjelp av intervjuene regnes som primærdata, siden dette er data som samles inn for første gang av forfatter og som har til hensikt å besvare problemstillingen til denne undersøkelsen (Jacobsen, 2005).

3.4.2 Dokumentundersøkelser

Primærdataen, fra intervjuene, komplementeres med sekundærdata i form av dokumentundersøkelse, for å støtte opp om og utdype analysen. Dokumentundersøkelsen består av to deler.

Første del av dokumentundersøkelsen er en kvantitativ analyse av bedriftenes års- og bærekraftrapportering. Undersøkelsen kartlegger og analyserer års- og bærekraftrapporteringen til bedriftene for perioden. Dette regnes som sekundærdata da disse i utgangspunktet hadde et annet formål enn denne undersøkelsen (Jacobsen, 2005), og den ikke er samlet inn av meg direkte. I problemstillingen er det beskrevet at utviklingen skal kartlegges over tid, slik at en dokumentanalyse også er nødvendig for å få frem tidsaspektet i større grad. Dette kan være vanskelig å få frem i intervjuene, da intervjuobjektene ikke nødvendigvis har hatt innsikt i forholdene gjennom hele perioden som undersøkes. En dokumentundersøkelse vil gi innsikt i arkivdata og på den måte bidra med et riktig bilde av hele perioden.

Den andre delen av dokumentundersøkelsen har som mål å bidra med dypere innsikt i utviklingen i bedriftenes institusjonelle omgivelser for perioden. Dette skjer både ved å se nærmere på den generelle mediedekningen bransjen har fått i perioden, og til en viss grad innholdet i denne. Dette er data som er samlet inn av andre, i en annen hensikt, og regnes derfor som sekundærdata. Undersøkelsen inneholder også en analyse av dekingen til og innholdet i et bransjeblad. Denne deking og innholdsanalysen av bransjebladet er foretatt av forfatter i forbindelse med denne undersøkelsen og har derfor form som primærdata. Igjen har dokumentundersøkelsen til hensikt å sette fokus på utviklingen og tidsaspektet, og få frem endringer over tid.

3.5 Studieobjekter

Når det kommer til metode og forskningsdesign er det viktig å velge studieobjekter som bidrar til å besvare de spørsmål og problemstillinger som ligger til grunn for undersøkelsen (Jacobsen, 2005). Dette har ligget til grunn både for valg av bransje, samt hvilke bedrifter i bransjen som undersøkes.

3.5.1 Bransje

Innledningsvis ble det beskrevet at undersøkelsen tar for seg lakseoppdrettsbransjen da det forventes at den fremstår som det Hoffman (1999, s. 354) karakteriserer som et “*extreme case*”; hvor prosessen og motivene bak rapporteringen er mer transparente enn i andre bransjer. Dette gjøres i håp om at endringer i de institusjonelle dimensjonene skal bli synlig selv over en relativ kort periode.

Nettopp det at oppdrettsbransjen har stått overfor mye eksternt press når det kommer til miljø og bærekraftsspørsmål, samtidig som enkelte aktører i bransjen velger å gi ut egne miljø og bærekraftsrapporter, gjør den til et egnet utgangspunkt for min undersøkelse. For det første er det nødvendig med en viss grad av miljø og bærekraftsrapportering for å kunne kartlegge motivasjonen bak rapporteringen. Samtidig baserer problemstillingen og dens underspørsmål seg på antagelsen at utviklingen i bransjens tilnærming til miljø og bærekraftsspørsmål har vært tilsvarende den Hoffman (1999) har funnet for andre bransjer, og at utviklingen kan være med å forklare motivasjonen bak rapporteringen. Derfor er håpet at presset oppdrettsbransjen har stått overfor har stimulert en hurtigere utvikling og tilpasning i forhold miljø og bærekraftproblemer og denne utviklingen dermed er mulig å kartlegge innenfor et tidsrom som er håndterbart i en oppgave av dette omfang.

Undersøkelsen baserer seg også på en analyse av bransjens institusjonelle omgivelser og da i form av mengde og innholdsanalyse av et bransjeblad. Med valget av lakseoppdrettsbransjen følger valget av Norsk Fiskeoppdrett som aktuelt bransjeblad naturlig. Norsk Fiskeoppdrett ble etablert i 1976 og har siden 1980-tallet bidratt med over 1000 sider fagstoff hvert år, både analyser og dybdeartikler om rammebetingelser, økonomi, forskning og andre relevante forhold (kyst.no, 2011).

3.5.2 Bedrifter

Ved valg av bedriftene som skal studeres er det flere hensyn å ta. For det første er det nødvendig at bedriftene til en viss grad er like, slik at de står overfor de samme omgivelsene og mekanismene som gjør det mulig å analysere utviklingen i forhold til institusjonell teori. Samtidig er dette en avveining opp mot ønske om et diversifisert utvalg som kan være med på å forklare hvordan forskjellige bedrifter har ulike tilnærminger til

bærekraftrapporteringen og igjen står man overfor begrensninger i forhold til ressurser og oppgavens omfang.

De tre bedriftene som er valgt ut er Marine Harvest ASA, Lerøy Seafood Group ASA og Cermaq ASA. Disse er alle store norske børsnoterte oppdrettsselskaper. Det at selskapene er norske, i den forstand at de har hovedkontor i Norge og er listet på Oslo Børs, gjør at de må forholde seg til de samme lovene og regelverket når det kommer til rapportering, noe som gjør det lettere å sammenligne utviklingen i forhold til institusjonell teori. Ved å velge tre norske selskaper sikres det også at de i stor grad har de samme institusjonelle omgivelsene. En annen fellesbetegnelse er at de alle i løpet av perioden fra 1999 til 2009 har valgt å utgi omfattende miljø og bærekraftrapporter, enten i tillegg til ordinær årsrapport eller som en integrert del av den. Disse tre selskapene var i 2009 de tre største produsentene av laks i verden (se tabell 3), og er dermed også de tre selskapene som potensielt stod for den største miljøpåvirkningen. Utover disse likhetene er bedriftene meget forskjellig både når det gjelder historien, utviklingen i perioden fra 1999 til 2009 og drift og struktur i dag. Bedriftene presenteres ytterligere i kapittel 6.

Top fem lakseoppdrettsselskaper 2009		
1	MARINE HARVEST GROUP	358 500
2	LERØY SEAFOOD GROUP	120 600
3	CERMAQ	115 300
4	SALMAR	71 500
5	COOKE AQUACULTURE (Incl. Salmones Cupquelan)	66 000

Tabell 3 – Top fem lakseoppdrettsselskaper, estimert slaktet volum i tonn (WFE¹) (Kontali Analyse, 2011)

I utgangspunktet ble også Skretting inkludert i undersøkelsen, og det er foretatt intervju med representanter for selskapet, samt gjennomført analyse av selskapets bærekraftrapporter. Skretting produserer fôr til fiskeoppdrett, er lokalisert i Norge, men er eid av det nederlandske selskapet Nutreco. Etersom selskapet ikke er børsnotert i Norge, og ikke er direkte involvert i lakseoppdrett ble det imidlertid vanskelig å sammenligne analysen med de andre selskapene, og denne er derfor utelatt fra oppgaven.

3.5.3 Intervjuobjekter

Jeg har valgt å benytte intervjuer som primær datainnsamlingsmetode og da er det viktig å gjøre en vurdering i forhold til hvilke representanter fra bedriftene som skal intervjues. Her

¹ WFE: hel fisk ekvivalenter

har er det ikke fokusert på en konkret stilling i bedriften, men isteden etterspurt den personen fra organisasjonene som har innsikt i arbeidet knyttet til års og bærekraftrapportering. Denne tilnærmingen viste seg å være hensiktsmessig ettersom de tre bedriftene stilte med representanter som i utgangspunktet har helt forskjellige roller i bedriftene. Dette reflekterer både at bedriftene er forskjellige og gjerne har en ulik tilnærming til bærekraftrapporteringen, og at det ikke er etablert noen felles praksis for hvilken stilling i organisasjonen som skal ha ansvaret for bærekraftrapporteringen, slik det gjerne er for mer tradisjonelle ansvarsområder.

3.6 Evaluering av forskningsdesignet

Som nevnt innlednings i dette kapittelet, er det viktig at alle elementer av forskningsdesignet evalueres og vurderes opp mot to viktige krav: gyldighet og relevans (validitet) og pålitelighet og troverdighet (reliabilitet) (Jacobsen, 2005).

Validitetskravet kan deles opp i tre deler. *Relevans og Begrepsvaliditet (begrepsgyldighet)* går på om man faktisk måler det teoretiske begrepet man tror man måler og faktisk ønsker å måle (Ringdal, 2007; Jacobsen, 2005). *Intern gyldighet* omfatter om empirien (data) man har samlet gir dekning for de konklusjonene man trekker, om resultatene oppfattes som riktige (Jacobsen, 2005) *Ekstern gyldighet* omfatter om resultatene er generaliserbare, om det er mulig å bruke funnene til å trekke slutninger om andre (Jacobsen, 2005).

Høy *relevans og begrepsvaliditet* sikres i denne oppgaven ved hjelp av intervjuene og at det i intervjuene stilles spørsmål som gir data i forhold til motivene bak bærekraftrapporteringen. Kvalitative metoder og case-studier kjennetegnes ofte av høy *intern gyldighet*, siden man går i dybden på et enkelt område. Intervjuene vil (med riktig spørsmålsstilling) ha stor grad av intern gyldighet fordi de gir innsikt i nettopp det oppgaven ønsker å undersøke, motivene til bedriftene og deres forståelse og tolkning. Samtidig sammenlignes data fra intervjuene med analysen av rapporteringen for blant annet å kunne vurdere om intervjukildene gir riktig informasjon.

En svakhet med kvalitative metoder, er som tidligere nevnt, muligheten til å generalisere på bakgrunn av resultatene. Kvalitative studier har gjerne det som kalles svak *ekstern gyldighet*. Dette vil også være en utfordring for undersøkelsen, siden det i utgangspunktet er vanskelig å si noe om alle bedrifters tilnærming til bærekraftrapportering basert på intervjuer med og

analyse av tre bedrifter. For å styrke den eksterne gyldigheten benyttes institusjonell teori for å evaluere utviklingen opp mot de utviklingstrekk Hoffman (1999) har kartlagt i en annen bransje.

Pålitelighet og troverdighet går på om undersøkelsen er til å stole på, om den er gjennomført på en troverdig måte og om det er fare for undersøkelseeffekter. Det er ikke til å komme vekk fra at intervjuene i denne undersøkelsen medfører fare for intervju-effekter. Dette kan for eksempel være at representantene for bedriftene prøver å fremstille bedriftene som mer opptatt av miljø og bærekraft enn det bedriftene egentlig er, siden de vet at de blir undersøkt på området. Slike intervju-effekter vil være tilnærmet umulige å unngå helt, men de er her forsøkt minimert gjennom spørsmålsstilling. Alle intervjuobjektene har blitt gitt mulighet til å gjennomgå utskrift av intervjuet og fremstilling, for å rette på noe de opplevde som feil, dette også for å øke påliteligheten og troverdigheten til data i oppgaven.

Kapittel 4: Empirisk Bakgrunn

4.1 Næringens historie

4.1.1 Næringen i Norge

Lakseoppdrettsbransjen er en relativt ung industri og har i hovedsak sitt utspring i Norge (Bjørndal, 1990). I Norge var det på 1950-tallet at de første pionerene, inspirert av danske oppdrettere, begynte å eksperimentere med regnbueørret i ferskvann. På 1960-tallet ble produksjonen overført fra ferskvann til sjø, og bedre pris og større marked førte til at atlantehavslaks også ble produsert. Sjøbasert produksjon ga lavere produksjonskostnader og større tilvekst på fisken og det var stor tilstrømning til næringen i 1970-årene. 70-tallet regnes som selve gjennombruddsfasen for havbruksnæringen i Norge, det internasjonale markedet overtok for hjemmemarkedet og produksjonen vokste fra 500 tonn i 1971 til nesten 8000 tonn i 1980 (Hovland & Møller, 2010).

I 1973 kom den midlertidige konsesjonsloven som åpnet for at staten kunne stille kvalitetskrav til anleggene og nekte konsesjon hvis produksjons- eller markedsforhold tilsa det. Loven ga staten en mulighet til å styre næringen og i utgangspunktet var tanken at man skulle kontrollere produksjonen sånn at den ble tilpasset markedet, samt at man ville sikre næringens forankring i distriktene og hindre at industrigiganter tok over (Hovland & Møller, 2010). Den midlertidige loven ble erstattet i 1981 og den nye loven slo fast at det ved utbyggingen av oppdrettsnæringen skal legges vekt på: *“At produksjonen står i rimelig forhold til omsetningsmulighetene, at forsvarlig økonomisk drift blir mulig, at utbyggingen gir best mulig distriktsmessig effekt, at arbeidsplassene blir trygge og gode, og at eierstrukturen “så vidt mulig” blir basert på at eierne selv driver anleggene.”* (Hovland & Møller, 2010, s. 13) Samtidig ble det også åpnet for at man kunne nekte konsesjon hvis det var fare for spredning av sykdom eller forurensning, ved uheldig plassering eller dårlig teknisk standard på anlegget, eller dersom samfunnsmessige interesser talte for det (Hovland & Møller, 2010).

I den første perioden ble de aller fleste konsesjonssøknadene godkjent, men i 1978 ble det satt midlertidig konsesjonsstopp. Tilstrømningen til næringen var stor og i 1980 var det 12 til 14 ganger så mange søknader som det var utlyste løyver. Distriktpolitikk var hovedhensynet ved konsesjonstildeling utover 80 tallet noe som gjorde at næringen spredte seg utover hele

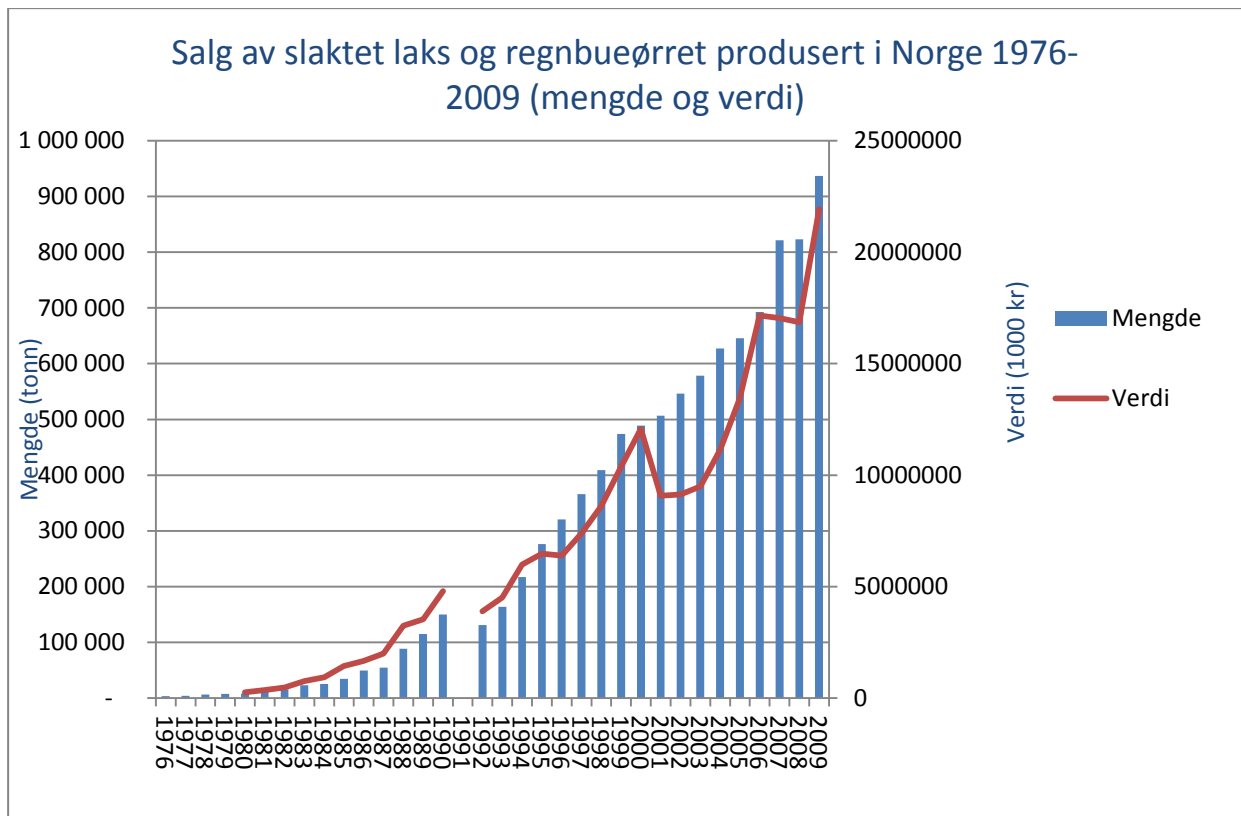
kysten, og mens Hordaland, Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag stod for 70 % av produksjonen i 1980 var denne andelen sunket til 44 % i 1990 (Hovland & Møller, 2010). Næringen fortsatte den formidable veksten og på ved inngangen til 90-tallet var produksjonen på 150 000 tonn. Veksten førte imidlertid til en del problemer som rammet næringen hardt på slutten av 80- og begynnelsen av 90-tallet. Mange oppdrettere fikk store sykdomsproblemer hos fisken, i hovedsak utbrudd av ILA (infeksiøs lakseanemi), som medfører høyere dødelighet bant fisken (Dale, Falk, & Kvellestad, 2004). Bekjempelse av sykdommen foregikk i første omgang med antibiotika og bruken av antibiotika, sammen med rømning og annen forurensing fra anleggene, gjorde at opinionen stemplet næringen som en miljøversting (Hovland & Møller, 2010).

Samtidig økte konkurransen fra lakseoppdrett i utlandet og det var en stigning i fangsten i det internasjonale villaksfisket, noe som førte til at lakseprisene halverte seg mellom 1985 og 1989. I et forsøk på å styre tilførselen til markedene, og dermed øke prisene, satte Fiskerioppdretternes Salgslag (FOS) i gang en innfrysningsordning i 1990. Det kvantum som ikke gikk til fersk omsetning gjennom kjøpergruppen ble kjøpt opp av FOS og frosset ned. Ordningen klarte imidlertid ikke å regulere produksjonen og da fersklaksmarkedet sviktet, bla på grunn av at USA innførte 26 % straffetoll på import av norsk laks, ble ubalansen i markedet tydeligere og FOS maktet ikke lenger å finansiere innfrysningen. FOS gikk til slutt konkurs i 1991, noe som utløste en konkursbølge i næringen (Hovland & Møller, 2010).

Alle problemene rundt 1990 resulterte i kraftig restrukturering av næringen. De distriktpolitiske hensynene i konsesjonslovgivningen ble fjernet ved at majoritetseieren ikke lenger måtte ha lokal tilhørighet og man kunne nå være majoritetseier i flere anlegg. Dette førte til en økt konsentrasjon av næringen gjennom kjøp av konsesjoner, oppkjøp og fusjoner, og det vokste frem flere store selskaper blant de mange små lokale oppdrettere (Hovland & Møller, 2010). Forskning og utvikling drev samtidig frem vaksiner, som sammen med lokalisering av anleggene fikk bukt med sykdomsproblemene og dermed fikk man også ned antibiotika bruken. Dette kombinert med mer kunnskap og bedre teknologi gjorde at man fikk et effektivitetsgjennombrudd på midten av 90-tallet, og selv om det ikke ble delt ut noen nye konsesjoner fra 1989 til 2002 ble produksjonen doblet to ganger i perioden, først fra 132 000 tonn i 1992 til 264 000 tonn i 1995, så opp til 586 000 tonn i 2003. (Hovland & Møller, 2010)

Siden den gang har produksjonen nesten doblet seg igjen og var i 2009 på 935 000 tonn (Kontali Analyse, 2011). Hovedårsaken bak den enorme veksten er effektivitetsforbedringer i hele verdikjeden, fra utvalg av stamfisk, produksjon av settefisk, pleie av fisken i merdene og fôrproduksjon, til slaktemetoder, logistikksystemer og markedsføring (Hovland & Møller, 2010). Samtidig har nye markeder åpnet seg, og i 2009 ble det eksportert laks fra Norge til 96 land i verden til en verdi av 23,6 mrd. kroner. Frankrike, Polen, Danmark, Russland og USA er de største eksportmarkedene, og det satses stort på å øke eksporten til BRIK-landene (Brasil, Russland, India og Kina) (EFF, 2010; EFF, 2011).

Alt i alt har laksenæringen hatt en forrykende utvikling og ekspandert kraftig siden starten. Kontrastene er store mellom dagens næring og de første forsøkene med oppdrett som ble gjort her til lands for over 40 år siden. Den norske oppdrettsnæringen er i dag helt ledende på laks på verdensbasis. 58 % av den internasjonale produksjonen skjer i Norge (EFF, 2010) og norske selskaper står for store deler av produksjonen i de andre store lakseproduserende landene som Chile, Storbritannia og Canada (Bjørndal, 1990). Samtidig dominerer de tre norske fôrprodusentene Biomar, Skretting og EWOS (Cermaq) det norske og internasjonale markedet for fôr til oppdrettsfisk. Oppdrettsnæringen i Norge består i dag av noen store og mange små aktører. De tre største lakseprodusentene i Norge; Marine Harvest, Lerøy Seafood Group og Salmar, stod i 2007 for 53 % av den samlede produksjonen her til lands, men de ti største aktørene stod for 64 % av samlet produksjon (Hovland & Møller, 2010). Store svingninger i lakseprisen har gjort at de økonomiske resultatene i næringen har variert veldig i perioden fra 1992 til 2009. Figur 2 viser utviklingen i salget av slaktet laks og regnbueørret som er produsert i Norge, for perioden 1976-2009.

Figur 2 Salg av slaktet laks og regnbueørret produsert i Norge 1976-2009 (mengde og verdi) (Statistisk Sentralbyrå, 2011)

4.1.2 Næringen internasjonalt

Næringens suksess i Norge har lagt grunnlaget for at den har spredd seg til en rekke andre land i Europa, Nord- og Sør-Amerika, og Australia (Bjørndal, 1990). I Europa er det Skottland, Irland og Færøyene som står for det meste av produksjonen utenom Norge, og fellesbetegnelsen er at de har kystområder som egner seg med relativt kaldt vann og steder der anlegg kan ligge i ly for havet. Som i Norge er det atlantisk laks som produseres, men den totale produksjonen i disse landene begrenses imidlertid av at det er få gode lokaliteter hvor anlegg kan ligge beskyttet (Bjørndal, 1990). I Nord-Amerika er det i hovedsak på vestkysten av Canada (British-Columbia) og USA produksjonene foregår og da i form av stillehavslaks som Coho og Chinook. Chile er det landet i verden som har størst produksjon av oppdrettslaks ved siden av Norge og produserer både atlantisk laks, regnbueørret, Coho og Chinook (Bjørndal, 1990; Astroza, 2008). Næringen er internasjonalt dominert av store norske bedrifter og som vist i tabell 3 var de fire største oppdrettsselskapene i verden i 2009 norske. Dette har vært tilfelle gjennom hele perioden fra 1999 til 2009, og selv om rangeringen har endret seg, har det hele tiden vært minimum tre norske bedrifter blant

verdens fem største oppdrettsselskap (Kontali Analyse, 2011). Tabell 4 viser utviklingen i den globale produksjonen av laksefisk for perioden fra 1999 til 2009.

	Norge	Chile	Nord-Amerika	Storbritannia	Andre	Totalt
1999	461	230	97	118	131	1 038
2000	471	342	111	120	134	1 179
2001	477	487	133	132	156	1 384
2002	521	485	139	140	162	1 446
2003	579	494	127	161	158	1 518
2004	601	575	120	150	144	1 589
2005	634	617	135	120	132	1 637
2006	657	620	135	128	129	1 668
2007	799	642	129	135	141	1 846
2008	827	697	142	136	159	1 961
2009	937	492	136	145	189	1 899

Tabell 4 – Global produksjon av laksefisk, 1000 tonn WFE (whole fish equivalent) (Kontali Analyse, 2011)

4.2 Lakseoppdrett og miljø

Oppdrettsbransjen fremstår som et godt eksempel på hvordan den økonomiske dimensjonen og den miljømessige dimensjonen må kombineres for at bransjen skal kunne regnes som bærekraftig (Adams, 2006). En neglisjering av den miljømessige dimensjonen, for eksempel ved at overfiske på sikt fjerner de viktige naturlige råstoffene i fôrproduksjon, eller at sykdomsutviklingen gjør at de norske fjordene mister sine gode forutsetninger for oppdrettsproduksjon, eksempler som ville fått store konsekvenser for næringen.

Oppdrettsnæringen har i flere tilfeller hatt store problemer med sykdom. I Norge er det perioden på slutten av 80- og begynnelsen av 90-tallet som skiller seg ut som den mest alvorlige, men også i nyere tid har næringen stått overfor sykdomsproblemer som har medført masseslakt av fisken (Hovland & Møller, 2010; Furnes, 2002). Chile er et godt eksempel der sykdomsproblematikken har ført til store problemer for oppdrettsindustrien siden 2007 og årsproduksjonen gikk fra rundt 400 000 tonn til 60 000 tonn (Ergo, 2010).

Oppdrettsbransjen vil ikke være bærekraftig hvis den økonomiske dimensjonen neglisjeres og produksjon som oppfyller de strenge kravene til miljømessig bærekraft ikke skaper langsiktig verdiskapning og økonomisk gevinst. Fiskeri- og kystdepartementet sin foreløpige stans for kapasitetsøkning i næringen er et eksempel på hvordan miljømessige hensyn påvirker den økonomiske dimensjonen og økonomiprofessor Frank Asche sier: "- Når

oppdrettsnæringen slutter å vokse, sånn som den er i ferd med å gjøre nå, er det en fare for hele næringen. Det kan gå bra ha bremsen på i en kort periode, men det går ikke over lang tid. Da dør innovasjonen ut, ordrene går ned og produksjonskostnaden øker. Til slutt dør oppdrettsnæringen ut.” (Laugen, 2011).

At bærekraft representerer store utfordringer for bransjen, kommer godt frem ved at Fiskeri- og kystdepartementet har satt miljømessig bærekraft som en forutsetning for videre vekst i oppdrettsbransjen (Fiskeri- og Kystdepartementet, 2011) og i sin Strategi for et miljømessig bærekraftig havbruk har regjeringen identifisert fem hovedområder der havbruksnæringen påvirker miljøet og knyttet mål for en framtidig havbruksnæring til hvert av disse (se tabell 5).

Fokusområde	Mål
Genetisk påvirkning og rømning	Havbruk bidrar ikke til varige endringer i de genetiske egenskapene til villfiskbestandene
Forurensning og utslipp	Alle oppdrettslokaliteter som er i bruk holder seg innenfor en akseptabel miljøtilstand, og har ikke større utslipp av næringssalter og organisk materiale enn det resipienten tåler
Sykdom, medregnet parasitter	Sykdom i oppdrett har ikke bestandsregulerende effekt på villfisk, og mest mulig av oppdrettsfisken vokser opp til slakting med minimal medisinbruk
Arealbruk	Havbruksnæringen har en lokalitetsstruktur og arealbruk som reduserer miljøpåvirkning og smitterisiko
Fôrressurser	Havbruksnæringens behov for fôrråstoff dekkes uten overbeskatning av de viltlevende marine ressursene

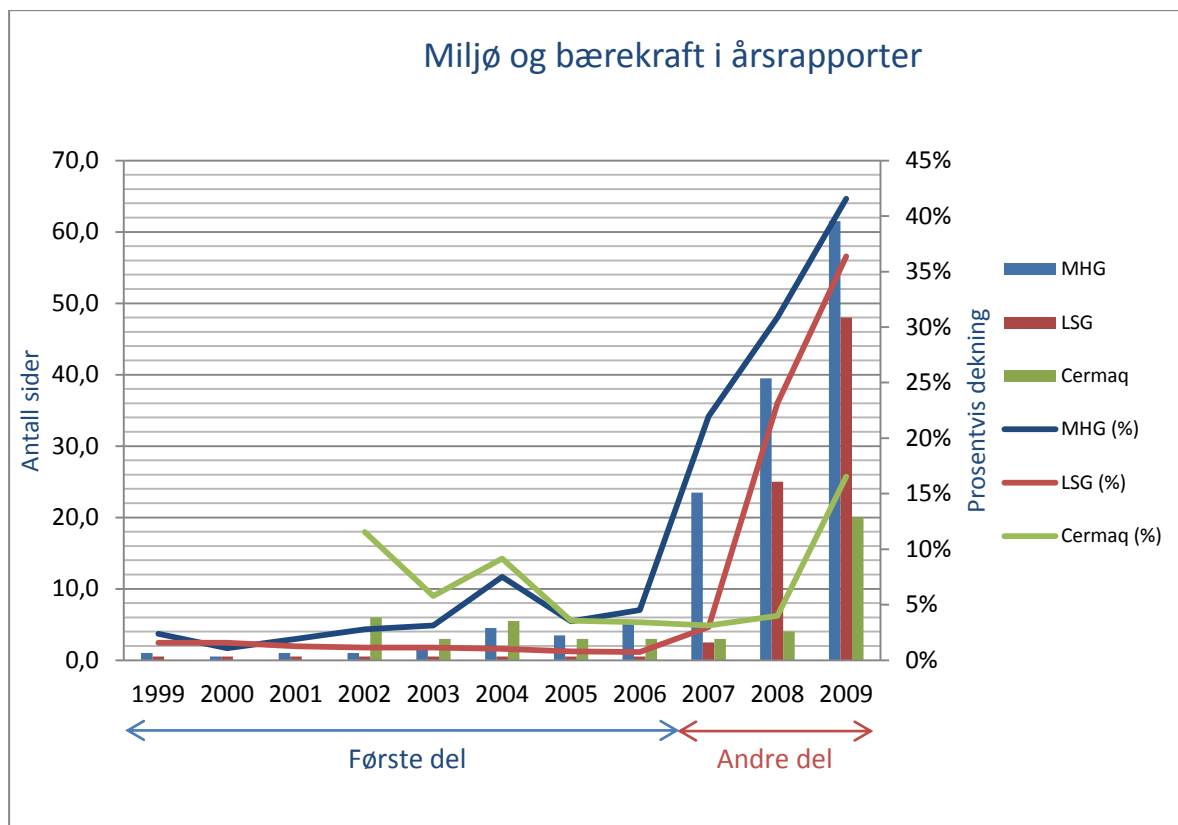
Tabell 5 - Hovedområder for havbruksnæringens miljøpåvirkning (Fiskeri- og kystdepartementet, 2009)

Kapittel 5: Institusjonelle omgivelser

I kapittel 2 Teori, ble det beskrevet hvordan normative systemer, gjennom sosiale forpliktelser og bindende forventninger i det institusjonelle miljøet, både definerer hvilke mål og hvilke veier mot målet som er akseptable, og på den måten påvirker bedrifters handlinger i forskjellige situasjoner. Bebbington, Larrinaga & Moneva (2008) viser at rapportering på samfunnsansvar kan bære preg av omdømmerisikostyring (reputation risk management), noe som vil være i tråd med at motivasjonen bak rapporteringen er preget av den normative dimensjonen. Etter hvert som sakene som knytter seg rundt miljø og bærekraftproblematikken til oppdrettsbransjen får større oppmerksomhet i samfunnet, danner det seg et organisatorisk felt rundt temaet (Hoffman, 1999). Dette vil kunne bidra til at bedriftene føler seg presset til å øke den eksterne rapportering på området. Friedman og Miles (2001, ss. 527-528) skriver (utheving er foretatt av forfatter): *“issues such as pollution, environmental degradation, child labour and poor ethics can seriously damage a company’s reputation and hence shareholder value. This should make companies more aware of the need to manage a wide range of environmental, social and ethical risks **and to show externally that they are doing so.**”*

5.1 Utvikling i bærekraftrapportering

I første del av analysen er det gjort en kartlegging av fokuset på miljø- og bærekraftproblematikken i bedriftenes årsrapporter, i form av undersøkelse på hvor mange sider av bedriftenes rapportering som dekker temaet. Dette er gjort slik fordi en kvantifisering gjør det lettere å synliggjøre trender i utviklingen. Figur 3 viser en oversikt over dekningsgraden i årsrapporteringen til Marine Harvest (Pan Fish før 2006), Lerøy Seafood Group og Cermaq, først i form av antall sider som er dedikert til miljø, bærekraft og selskapets sosiale ansvar, så hvor stor andel disse sidene har av det totale rapporterte stoffet. All form for rapportering rundt temaet er tatt med, enten det er som en del av strategi, styrets beretning, presentasjon av forretningsområder eller i form av faktaopplysning.

Figur 3 - Miljø og bærekraft i årsrapporter

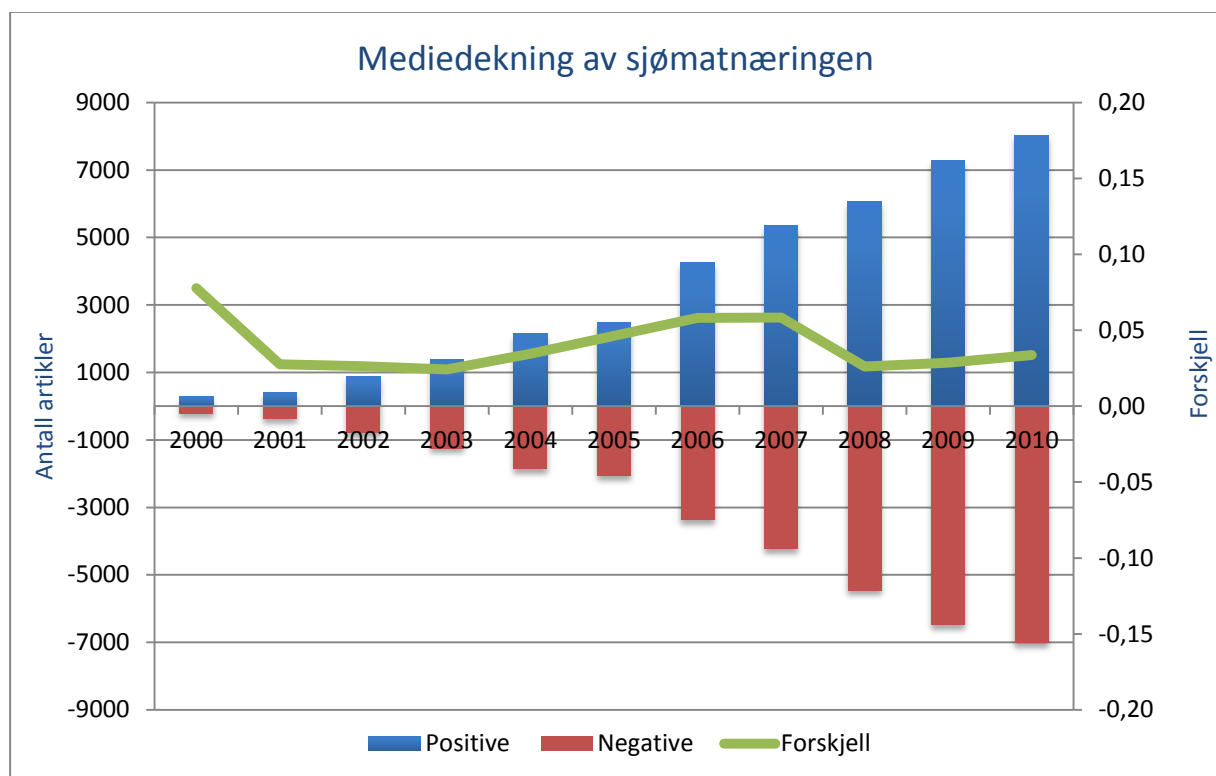
Det er en klar trend at dekningen tar seg kraftig opp i årene 2007, 2008 og 2009, som et naturlig resultat av at selskapene da begynner å gi ut egne bærekraftsrapporter, og temaet øker dermed også sin andel av det stoffet selskapene rapporterer. For Marine Harvest som var det første selskapet som utga egen bærekraftsrapport, utgjør stoff om miljø og bærekraft nesten 50 % av det totale rapporteringsvolumet, inkludert årsrapporten.

Da det er så store forskjeller i rapporteringen i perioden før og perioden etter 2007 vil de to periodene i resten av oppgaven omtales som første og andre del av tiårsperioden. Dette er fordi de store forskjellene taler for at det er forskjellige institusjonelle dimensjoner som dominerer motivasjonen for rapporteringen i de to forskjellige delene av perioden.

5.2 Mediedekning

For å avklare om man kan se noen trender i samfunnets oppfatning av oppdrettsnæringen og næringens miljøproblemer, er det naturlig å se på mediedekningen. Hvis man ser på den totale mediedekningen av sjømatnæringen i perioden (se figur 4), er det tydelig at næringen har fått stadig større oppmerksomhet i media både i positiv og negativ forstand, og næringen var omtalt i 30 ganger så mange artikler i 2010 som i 2000 (Asche, 2011). I hele

perioden har antall positive artikler vært større enn antall negative, men man ser at forskjellen til tider har forandret seg, blant annet med et markant fall fra 2007 til 2008. Det er viktig å presisere at dette viser dekningen av hele sjømatnæringen, ikke bare lakseoppdrett, selv om det er naturlig å anta at oppdrett utgjør en betydelig andel.

Figur 4 – Mediedekning av sjømatnæringen (Asche, 2011)

5.2.1 Temaanalyse av mediedekningen

Ivar Andenæs (2011) har på oppdrag fra Eksportutvalget for fisk foretatt en analyse av medier dekningen av oppdrettsnæringen i 2010. Andenæs (2011) tok for seg 563 artikler og viste at rundt 60 % fokuserte på negative sider ved næringen. Som vist i tabell 6, var det størst fokus på de negative sidene rundt lakselus / sykdom og rømming som stod for henholdsvis 29 % og 28 % av totalt antall artikler, og 28 % og 23 % av totalt samlet areal (Andenæs, 2011). Dette er riktignok tall fra 2010 og det er ut i fra disse ikke mulig å trekke den slutningen at dekningen i perioden før inneholder en tilsvarende fordeling. For eksempel var 8 % av artiklene i 2010 knyttet til temaet habilitet, noe som har bakgrunn i et rømmingstilfelle ved et av oppdrettsanleggene som tilhører fiskeriministerens familie og

etterforskningen av denne saken. Det er derfor naturlig å anta at dette temaet ikke er tilsvarende representert i tidligere år. I Andenæs (2011) analyse av temaene lys/sykdom/behandling og rømming/miljøskader, er det visse indikasjoner på at temaet har vært spesielt "aktuelt" i 2010, blant annet på grunn av en kampanje i regi av lederen i Norges Miljøvernforbund Kurt Oddekalv. Det er derimot lite trolig at disse enkelttilfellene i 2010 forklarer hele dominansen disse temaene har, og det er dermed naturlig å anta at de nok har preget den negative dekningen også i årene før.

Hovedtema	Prosent av antall artikler	Prosent av samlet areal
Syssetting	1	2
Salg/eksport	16	23
Lus/sykdom/behandling	29	28
Rømming/miljøskader	26	23
Habilitet	8	9
Konsum/oppskrift	13	9
Annet	7	6
Sum	100	100

Tabell 6 – Temadekning i artikler knyttet til oppdrettsnæringen (Andenæs, 2011)

Hvis man ser dette sammen med den totale mediedekningen i perioden, er det tydelig at dekningen har økt kraftig, både positivt og negativt, og det er mye som tyder på at store deler av den negative dekningen også før 2010 hadde bakgrunn i miljøproblemene næringen står overfor.

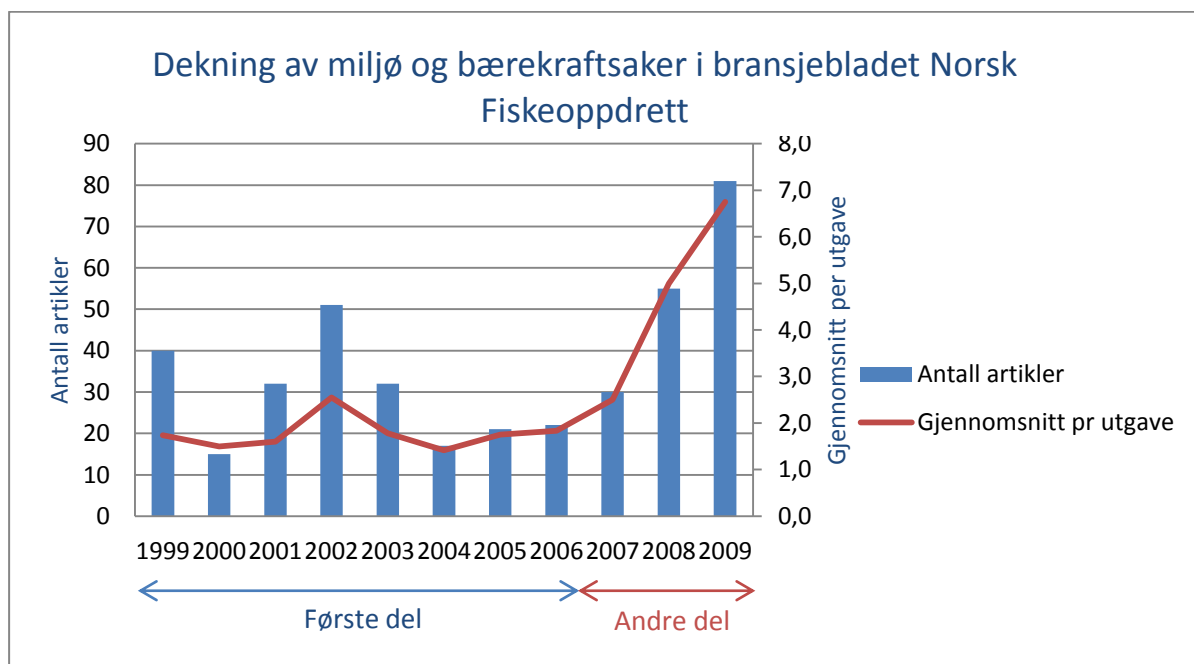
Med bakgrunn i den økningen i mediedekningen oppdrettsnæringen har sett i perioden, også i form av negativt fokus på miljøproblematikken, kan det tenkes at det har dannet seg en sosial forventning om at næringen må kunne holde ansvarlig for den miljøpåvirkningen den utgjør. Dette kan næringen ha følt som et press på å rapportere mer omfattende på området, og dermed kan motivasjonen bak rapporteringen være preget av den normative dimensjonen.

5.3 Analyse av bransjeblad

Videre er det interessant å se hvordan oppdrettsnæringens fokus og tilnærming til miljø og bærekraftproblematikken har utviklet seg i perioden. For å få et inntrykk av dette har jeg foretatt en mengde- og innholdsanalyse av bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett. Hoffman

(1999, s. 355) skriver at *”institusjoner er reflektert i innholdet, retorikken og dialogsmønsteret som er i kommunikasjonen mellom feltets medlemmer”*, og argumenterer at bransjeblader reflekterer fokuset til en spesifikk gruppe. Bransjebladet vil selv være en part i det institusjonelle miljøet og vil være med å påvirke bransjens tolkning av et tema samtidig som bladet selv også blir påvirket av andre dominerende og innflytelsesrike aktører. Bransjebladets dekning er per definisjon er en ensidig tolkning av hendelser og saker, hvor det ensidige elementet reflekterer interessen til bladets lesere og dets kilder (Hoffman, 1999).

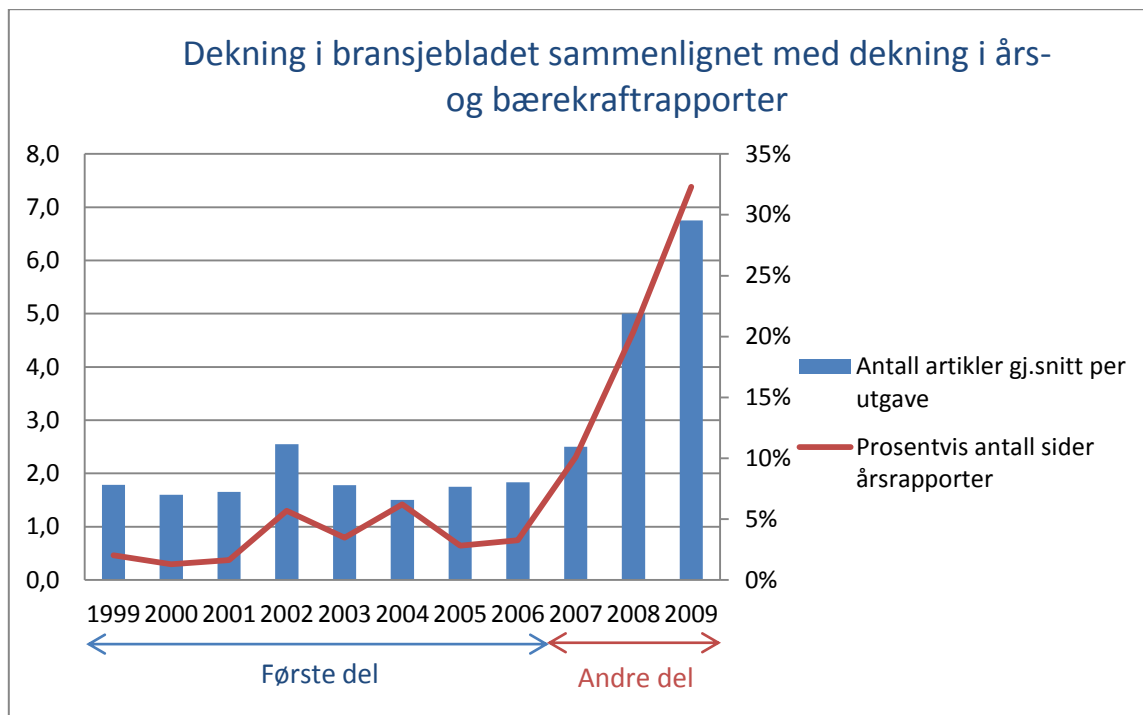
I perioden fra 1999 til og med 2009 utga Norsk Fiskeoppdrett 162 utgaver. I disse utgavene har jeg identifisert 400 artikler som omhandler miljø og bærekraftproblematikken, enten det er i form av offentlige reguleringer og håndhevelse av disse, forskning og ny teknologi på området, bedrifter og næringens tilnærming, konkrete hendelser eller generell omtale av tema. For å vise utviklingen i dekningen og fokuset på tema, har jeg sett på antall artikler hvert år og gjennomsnittlig antall artikler per utgave for hvert år, og resultatene illustreres i figur 5.

Figur 5 – Dekning av miljø og bærekraftsaker i bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett

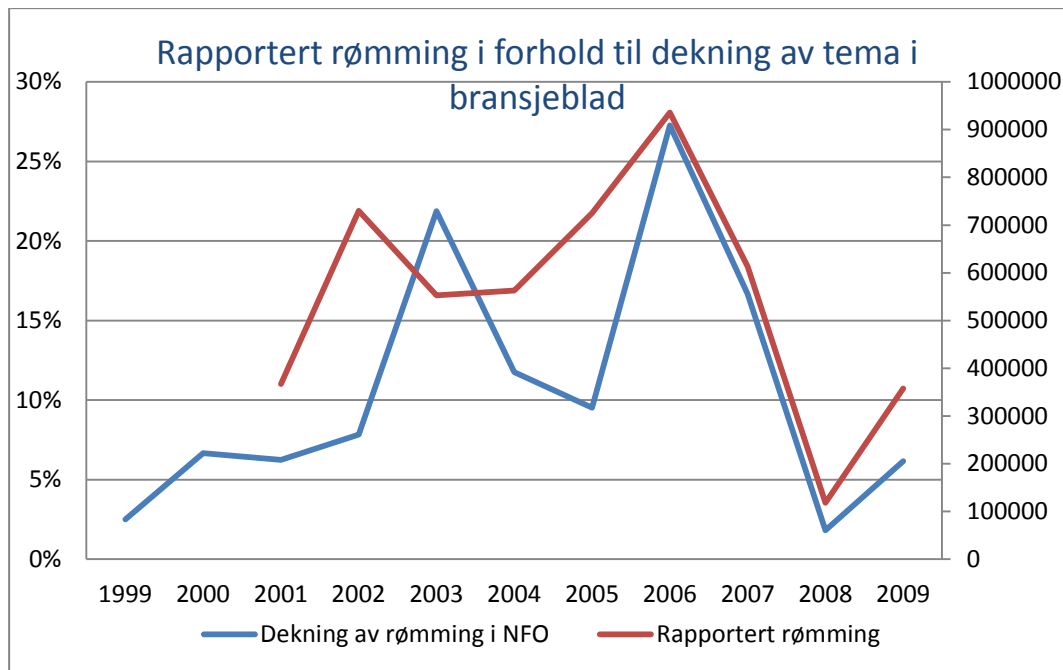
I starten av perioden er det en klar trend når det gjelder gjennomsnittlig antall artikler per utgave og med unntak av 2002, ligger denne på rundt to artikler til og med 2006. Deretter

øker den til i underkant av tre artikler per utgave i 2007 før den stiger kraftig til rundt fem i 2008 og videre til like under syv i 2009. Denne kraftige økningen fra 2007 og utover, tyder på et økt fokus på miljø og bærekraftproblemene fra bransjen i det som i oppgaven omtales som tiårsperiodens andre del. Som man ser illustrert i figur 6 er denne utviklingen helt i tråd med utviklingen i selskapenes miljø- og bærekraftrapportering.

Figur 6 – Dekning i bransjebladet sammenlignet med dekning i års- og bærekraftrapporter

I tillegg til å kartlegge antall artikler som hadde miljø og bærekraft som tema, er det også foretatt en grundigere analyse av disse artiklene. Her er det identifisert aktør, tema og handling for hver artikkel. Det har imidlertid ikke vært mulig til å identifisere noen klare trender innenfor disse parameterne som er med på å identifisere hvilke dimensjon som til enhver tid har dominert bransjens tilnærming til tema. Verken når man ser på aktør kombinert med tema eller aktør kombinert med handling, skiller det seg ut noen klare trender eller endringer i trender som kan være med å forklare utviklingen i bærekraftrapporteringen. Det er riktignok andre sammenhenger som er blitt tydelige, blant annet ser man en klar sammenheng i dekningen av rømming i bransjebladet og antall rapporterte rømminger (se figur 7).

Figur 7 – Rapportert rømming i forhold til dekning av tema i bransjeblad

Hoffman (1999) bruker i sin undersøkelse en lignende innholdsanalyse av bransjebladene til å identifisere hvilke institusjonelle dimensjoner som er dominerende i bransjens tilnærming til miljøproblemene. Han finner at det i den første perioden er en regulativ dominans og bransjebladet fokuserer på hvordan man best retter seg etter lovverket og kan hindre nye reguleringer, i neste periode er det en normativ dominans og bransjebladet fokuserer på sosialt ansvar og samarbeid med regulerende myndigheter, mens det i den siste perioden er en kognitiv dominans der bransjebladet fokuserer på hvordan økonomiske hensyn henger sammen med miljøhensyn, og hvordan man arbeider med interne forbedringer og samarbeid på tvers av det institusjonelle miljøet.

Det har ikke vært mulig å identifisere like klare skiller mellom periodene som det Hoffman (1999) finner i sin analyse, men det er et annet likhetstrekk som bør påpekes. Det observeres en kraftig økning i dekningen i bransjebladet i den siste perioden, og det samme observerer Hoffman (1999) i perioden der han mener bransjen er dominert av den kognitive. Denne likheten tar jeg med meg videre, ettersom den kan tyde på at perioden er dominert av den kognitive dimensjonen. Også resten av innholdsanalysen vil bli tatt med videre, for selv om den alene ikke ga noen gode indikasjoner i forhold til hvilken institusjonell dimensjon som dominerer, kan den likevel være med å forklare enkeltmomenter eller utviklingstrekk når oppgaven nå skal se nærmere på bærekraftrapporteringen til hver enkelt bedrift.

5.4 Den regulative dimensjonen – ingen vesentlige endringer

Som nevnt i kapittel 2: Teori, argumenterer Hoffman (1999) at miljø og bærekraftutfordringer ikke kan forventes å løses internt i den enkelte bedrift, men må løses av fellesskapet, ved *endringer i de institusjonelle rammene som regulerer næringens handlinger*". At man ikke kan forvente at hver enkelt bedrift alene vil ta de riktige avgjørelsene for å løse miljøproblemene de og næringen står overfor, er som nevnt tidligere i tråd med Hardins (1968) teori om allmenningens tragedie. For å hindre at hver enkelt bedrift skal handle i sitt eget beste, noe som mest sannsynlig vil føre til overforbruk av naturlige ressurser, er det derfor vanlig at det offentlige løser slike miljø og bærekraftproblemer ved å regulere tilgangen på disse ressursene, gjennom for eksempel lover og reguleringer.

At bedrifter rapporterer eksternt om sine retningslinjer, tiltak og resultater når det kommer til samfunnsansvar, miljø og bærekraft, og dermed lettere kan stilles ansvarlig i forhold til dette, vil ved første øyekast synes å være et eksempel på noe som ikke fremstår som rasjonelt og nødvendig fra bedriftens synspunkt, men som er i samfunnets interesse.

Et eksempel på dette er at amerikanske firmaer som gjør offentliggjør frivillige investeringer for å redusere sitt klimautslipp og opplever at dette ofte blir mottatt negativt av aksjemarkedet (Fisher-Vanden & Thorburn, 2008). Med bakgrunn i dette er det naturlig å forvente at en slik utvikling som er tydelig, med en kraftig økning i miljø og bærekraftrapporteringen, er et resultat av endrete offentlige reguleringer på området. Hadde dette vært tilfellet, ville det pekt i retning av at motivasjonen i stor grad var drevet av den regulative dimensjonen. Det vil si at reguleringen fungerer som en tvingende mekanisme, siden selskapene ser seg best tjent med å følge reguleringen slik at de slipper å stå overfor de sanksjonene som følger hvis de ikke gjør det. Siden alle bedriftene i hovedsak står overfor de samme lovene og reglene når det kommer til rapportering, vil det nå først foretas en samlet vurdering, der det undersøkes om det er en slik regulativ endring som kan være motivasjonen for den økte bærekraftrapporteringen.

Som nevnt tidligere er det regnskapsloven § 3-3a som regulerer rapportering av ikke finansiell informasjon for selskaper som ikke er små foretak (som for eksempel allmennaksjeselskap, jfr. RI §§ 1-5 og 1-6). Regnskapsloven er fra 1998 og ordlyden for § 3-

3a 12. ledd og er som følger: *“Det skal gis opplysninger om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger.”* Ordlyden i det 12. leddet av § 3-3a har vært uforandret siden loven ble innført i 1998. Det har altså ikke forekommet noen lovendringer i perioden som kan fungere som en tvingende mekanisme og forklare den økte fokuset på bærekraft og miljø i bedriftenes rapportering.

Reguleringen kan imidlertid også fungere som en tvingende mekanisme på selskapene ved at man forventer at det kommer regelendringer som man må rette seg etter. Regelendringer kan altså utgjøre en tvingende mekanisme i løpet av perioden, selv om selve regelendringen først inntreffer etterpå. Dette kan for eksempel forekomme ved at selskapene forventer en regelendring frem i tid, og dermed ser de seg best tjent med å tilpasse seg til det nye regelverket umiddelbart slik at man er sikker på at man er i stand til å følge de nye bestemmelsene når de inntreffer. Som nevnt tidligere, har en arbeidsgruppe nedsatt av Finansdepartementet i sin rapport anbefalt en endring regnskapsloven når det kommer til rapportering av ikke finansielle forhold, og anbefalt innføringen av en ny bestemmelse.

Den nye bestemmelsen krever at store foretak i årsberetningen eller i et eget dokument skal gi en redegjørelse for oppfølgingen av sitt samfunnsansvar, med blant annet opplysning om retningslinjer på området, hvordan selskapet arbeider for å følge retningslinjene, samt hvordan de vurderer sine resultater på området (Finansdepartementet, 2010). Her ser man klare likheter mellom lovforslaget og utviklingen i rapporteringen, noe som kan tyde på at den tvingende mekanismen til den regulative dimensjonen er med å påvirke motivasjonen bak rapporteringen. Noe som spesielt kan tyde på dette er at flere av bedriftene velger å følge Global Reporting Initiativ sin standard for bærekraftrapportering, noe som etter det nye lovforslaget vil være tilstrekkelig og gjøre at disse selskapene er unntatt fra den nye bestemmelsen (Finansdepartementet, 2010; Marine Harvest, 2009; Cermaq ASA, 2009).

For at forventningen til en slik lovendring skal fungere som en tvingende mekanisme, er det en forutsetning at selskapene er klar over lovforslaget og forventer at det blir en realitet. Her er det nødvendig med dypere innsikt i selskapene for å kunne avgjøre om dette har vært

tilfelle. Dette punktet vil oppgaven derfor returnere til i neste kapittel, etter at selskapenes rapportering er analysert og intervjuene som er foretatt med selskapene er gjennomgått.

Endringer i den regulative dimensjonen skjer ikke nødvendigvis gjennom lovendring, men det kan også skje gjennom endringer i lov håndhevelse, altså at man ser sterkere eller hyppigere sanksjonering overfor de som ikke rapporterer i tråd med regelverket. Som man ser så er lovteksten lite konkret, og spesielt formuleringen "*en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø*" (jfr. RI § 3-3a 12. ledd (1)) åpner for forskjellig tolkning. Hvis tolkningen har blitt strengere, eller håndhevelsen av loven har endret seg på andre måter i perioden, kan dette være med å forklare økningen i rapporteringen, og tyde på at den er motivert av endringer i den regulative dimensjonen. Igjen krever spørsmålet mer inngående kunnskap om den enkeltes bedrifts motivasjon og jeg vil vende tilbake til spørsmålet i neste kapittel.

Samtidig er det viktig å presisere at oppdrettsbransjen i perioden har stått overfor flere endringer i regelverket som har hatt til hensikt å øke bærekraften til bransjen, og disse har mest sannsynlig fungert som tvingende mekanismer for bransjens tilnærming til bærekraftproblematikken på flere områder.

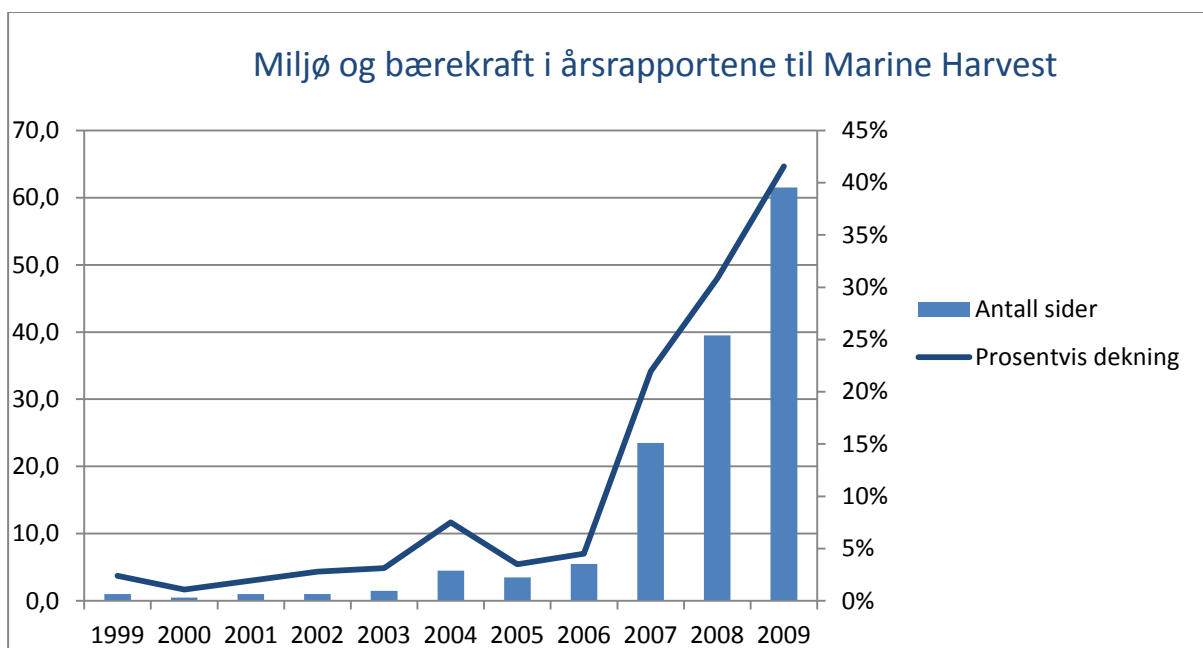
Det er altså tydelig at ingen direkte endringer i regelverket som omhandler bedriftenes eksterne rapportering som kan forklare økning som har skjedd i bærekraftrapporteringen. Om regelendringer indirekte har påvirket rapporteringen kommer jeg tilbake til i neste kapittel når jeg tar for meg hver bedrift for seg, og kartlegger deres motivasjon nærmere ved hjelp av analyse av rapporteringen og dybdeintervju.

Kapittel 6: Case

For å kunne forklare bedriftenes motivasjon for bærekraftrapporteringen er det nødvendig med grundigere innsikt i de enkelte selskapers rapportering og deres tanker og meninger på området. Det er en slik innsikt som søkes når det i dette kapittelet ses nærmere på hver enkelt bedrift. Her presenteres analysen av bedriftenes rapportering sett i sammenheng med dybdeintervjuene som er foretatt med representanter for bedriftene. Der det er naturlig å trekke inn momenter fra analysen av det institusjonelle miljøet fra forrige kapittel, vil dette gjøres. Kapittelet er bygget opp slik at hver bedrift først omtales for seg. Det innledes med en kort presentasjon av selskapet, før selskapets rapportering i perioden analyseres kronologisk. Her trekkes det inn momenter fra intervjuene foretatt med representanter fra bedriftene, samt analysen av det institusjonelle miljøet, for å belyse enkelte momenter og forklare utviklingen. I siste del av kapittelet vil selskapene sammenlignes og det pekes på likheter og ulikheter ved selskapenes rapportering og motivasjonen bak.

Alle data i kapittelet er i hovedsak hentet fra bedriftenes års og bærekraftrapporter i perioden fra 1999 til 2009, samt intervjuene som er foretatt med representanter for selskapene. Der data er hentet fra andre kilder vil dette være presisert.

6.1 Marine Harvest ASA

Figur 8 – Miljø og bærekraft i årsrapportene til Marine Harvest

Marine Harvest ASA er et norsk sjømatelskap listet på Oslo Børs. Selskapet har siden det ble opprettet i 2006 vært verdens største produsent av oppdrettslaks og stod i 2009 for en femtedel av den globale produksjonen av oppdrettslaks med 385 500 tonn (WFE²) (Kontali Analyse, 2011). Produksjonen foregår i Norge, Chile, Canada, Færøyene, Skottland og Irland, og selskapet er integrert i hele verdikjeden fra produksjon av settefisk og smolt, til videreforedling og salg. Størsteparten av produksjonen skjer i Norge med produksjons lokasjoner langs kysten i midt og vest Norge. Marine Harvest har 4 800 ansatte og opererer i 21 land (Marine Harvest, 2011). Selskapet er resultat av en omfattende fusjon og oppkjøpsprosess i 2006, der Pan Fish ASA, Fjord Seafood ASA og Marine Harvest N.V. ble slått sammen i det nye Marine Harvest Group. Siden selskapet ble opprettet midt i tiårsperioden som undersøkes, vil det for årene før 2006 være rapporteringen til Pan Fish som ligger til grunn, ettersom det er Pan Fish sine rapporter som presenteres på Marine Harvest sine nettsider. I figur 8 presenteres utviklingen i miljø og bærekraft i Marine Harvest sin rapportering i perioden, mens tabell 7 presenterer utviklingen i selskapets omsetning, årsresultat og produksjon i perioden. Igjen er det viktig å presisere at alle data fra før 2006 er hentet fra rapporteringen til Pan Fish.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Omsetning (mil kr)	2 210	4 743	5 592	4 595	2 735	2 336	1 858	5 655	14 029	13 487	14 500
Årsresultat (mil kr)	97	534	254	-2 296	-2 258	-235	339	1 853	5	-2 852	1 302
Laksepr. (1000 tonn WFE)	51,5	71	85,7	82,9	91,3	54,5	70,6	375,9	377,7	367,9	358,5

Tabell 7 – Omsetning, resultat og produksjonsutvikling Marine Harvest 1999-2009, Pan Fish for perioden 1999-2005 (Pan Fish ASA, 1999-2005; Marine Harvest ASA, 2006-2009; Kontali Analyse, 2011)

6.1.1 Første del av perioden 1999 – 2006

Regulativ dominans i starten

I det som i oppgaven omtales som første del av tiårsperioden, fra 1999 til og med 2006 er det et klart mønster der motivasjonen bak Marine Harvests rapportering på miljø og bærekraft synes å være dominert av den regulative dimensjonen. Både det begrensede omfanget og formen rapporteringen har taler for at den i all hovedsak har som hensikt å tilfredsstille de lovpålagte kravene som er på området. Dette er spesielt tydelig i årene fra

² WFE: hel fisk ekvivalenter

1999 til og med 2002, der rapporteringen på bærekraft og miljøspørsmål er begrenset til styrets beretning om det ytre miljø. Her lister Pan Fish opp de viktigste områdene der driften påvirker det ytre miljø, som lokal påvirkning på de marine områdene i nærheten av anlegg, fôr kvalitet, medisinbruk, påvirkning av viltbestandene av laks og ørret, fiske velferd, CO2 utslipp og ressurs utnyttelse. I 2002 utvider selskapet bærekraftsrapporteringen og skriver at bedriften til enhver tid skal drive sine aktiviteter uten å etterlate varige fotavtrykk i miljøet, og at konsernet har en bevisst holdning til de miljøutfordringer som næringen står overfor og arbeider aktivt for å løse disse. De skriver også at de anser rømning, lakselus og begrenset tilgang til marine råvarer som de viktigste utfordringene på kort sikt. En slik omtale av miljøpåvirkningene til selskapet kan knyttes til de lovpålagte kravene i regnskapsloven § 3-3a 12. ledd 3. punktum: *“Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger”*.

Selv om den regulative dimensjonen synes å være dominerende i denne første delen av tiårs perioden, er det også i denne delen gode eksempler på hvordan de to andre dimensjonene er med å motivere rapporteringen på området. Nå vil den videre utviklingen presenteres og det vil trekkes frem noen eksempler som viser dette, og som er med på å forklare at omtalen av miljø og bærekraft i rapporteringen øker noe fra 2003 til 2006.

Sykdomsutbrudd fører til økt fokus og taler for kognitiv forankring

I 2003 ser man den samme omtalen av ytre miljø i styrets beretning som året før, men for første gang omtales nå også temaet utenom styrets beretning. Denne rapporteringen i årsrapporten presenterer ledelsen i de forskjellige datterselskapene sine bedrifter og i sin presentasjon av driften i Canada og USA fokuserer Adm. Direktør i Pan Fish North America, Keith Bullough, på at produksjon må skje i pakt med naturen. Dette har bakgrunn i at driften i Canada og USA i årene før har hatt store utfordringer knyttet til sykdom i form av IHN-viruset. Bullough trekker frem historiene fra USA og Canada som et skoleeksempel på hvor galt det kan gå når man fristes til oppdrett som ikke skjer på naturens prinsipper, og han skriver videre at *“...det ble en dyr, men nyttig lærdom: Bærekraftig drift og fokus på det levende livet er avgjørende for å lykkes som oppdretter.”* (Pan Fish ASA, 2003, s. 10) Bærekraftig utvikling er også nevnt i presentasjonen av Pan Fish sitt datterselskap på Færøyene, som også har hatt store problemer med sykdom. Den samme oppmerksomheten

rundt bærekraftig utvikling er ikke synlig hos noen av de andre datterselskapene, inkludert produksjonsenheten i Norge, eller i innledning til konsernlederen, her er det heller produksjonseffektivitet som er i fokus. Dette er interessant for det viser at for den delen av selskapet som har opplevd omfattende utfordringer knyttet til produksjon og miljø, fremstår bærekraft drift som en naturlig og viktig forutsetning for god drift.

Her kan man trekke klare sammenhenger til det Scott (2001) og Hoffman (1999) skriver om den kognitive dimensjonen av institusjonelle teori. Den kognitive dimensjonen driver en handling når dette er den mest naturlige måten å gjøre det på og andre handlingsalternativer ikke faller en inn (Scott, 2001). Det er nettopp dette man her observerer i de delene av bedriften som har hatt store utfordringer med sykdom. For Pan Fish i Canada er det blitt helt naturlig at produksjonen må skje i pakt med naturen, *bærekraftig drift er avgjørende for å lykkes som oppdretter*. Dermed blir det også helt naturlig for bedriften å fokusere på dette elementet i rapporteringen.

Science-artikkel bidrar til normativt press og økt fokus på miljø og bærekraft

I 2004 ser man imidlertid et mye mer omfattende fokus på bærekraft. Allerede innledningsvis i presentasjonen av selskapets strategi står det: *"Målsetningen om kostnadslederskap er forankret i hele organisasjonen og skal realiseres gjennom bærekraftig drift og solid fokus på fiskehelse."* (Pan Fish ASA, 2004, s. 3) Her presenteres altså bærekraftig drift som et sterkt fokus i selskapets strategi. Det økte fokuset fortsetter i konsernlederens innledning, der han trekker frem *"Science-artikkelen"* som førte til *"kortsiktig brudd i en langsiktig konsumvekst og prisoppgang i viktige markeder."* (Pan Fish ASA, 2004, s. 8) Konsernlederen skriver videre at *"den globale havbruksnæring må sørge for å drive på 100 % uklanderlig måte når det gjelder bærekraft og matvaretrygghet i aller videste forstand"* og *"Ikke på noe tidspunkt skal vi bli fristet til å gå på akkord med det som er godt husdyrhold og bærekraftig drift."* (Pan Fish ASA, 2004, ss. 8-9) Konsernleder trekker frem erfaringen fra Norge på 80-tallet, Skottland på 90-tallet, samt Canada og Færøyene de siste årene som eksempler på hva det koster å utfordre naturens bærekraft, og viser til forskjellige tiltak som skal hindre dette i fremtiden og hvordan slikt arbeid vil ivareta fiskens gode image og gjøre de mindre sårbar for angrep fra andre.

Under presentasjon av selskapet kommer det en hel seksjon som heter *"Et nytt Pan Fish til glede for kunder, eiere og ansatte"*. Her presenteres flere sider av selskapet som skal sikre høy kvalitet og bærekraft, blant annet sporingssystemet PanSafe, hvordan rene fjorder er det mest optimale produksjonsmiljøet og hvordan man sikrer en bærekraftig føring av fisken. Avsnittet om ytre miljø under styrets beretning er også forandret i forhold til tidligere år, det er et større fokus på at bærekraftig oppdrett er en forutsetning for en lønnsom og effektiv produksjon, men de presiserer samtidig at de er opptatt av de negative miljøpåvirkningene som ikke direkte påvirker *"laksens prestasjon"* og at de tar på alvor opinionens bekymring når det gjelder oppdrettets generelle miljøpåvirkning. Styret drøfter også de viktigste miljøpåvirkningene næringen står overfor (belastning av resipienten (sjøområdet rundt anlegget), bruk av legemidler og hensyn til ville bestander av laksefisk), og beskriver selskapsspesifikke tiltak. Alt i alt ser man i rapporten i 2004 et mer omfattende fokus på bærekraft og miljøpåvirkninger enn det man har gjort tidligere år og årsrapporten i 2005 representerer i stor grad en videreføring av fokuset fra 2004, med en egen seksjon som presenterer hvordan bærekraftig drift er nøkkelen til lønnsom drift.

Årsrapporten i 2006 er den første for det nye Marine Harvest Gruppen og igjen ser man et sterkt fokus på bærekraft og miljøpåvirkninger. For første gang har selskapet en egen del av årsrapporten som tar for seg selskapets sosiale ansvar (corporate social responsibility). I denne egne delen er det et eget avsnitt som tar for seg det selskapets ansvar overfor det ytre miljø, hvor det beskrives aktiviteter selskapet gjør for å minske sin miljøpåvirkning. Avsnittet om miljøpåvirkning under styrets beretning er nå en del kortere, men lister fremdeles opp lokal påvirkning, bruk av legemidler og hensyn til ville fiskebestander som de viktige hensynene selskapet har i forhold til ytre miljø.

Med grunnlag i denne utviklingen er det to observasjoner som bør framheves. Det første er hvordan den kognitive bakgrunnen for omtale som var tydelig hos Pan Fish North America i 2003 virker å ha spredt seg til hele selskapet i 2004. Nå presiserer også konsernlederen, det som året før var tydelig for administrerende direktør i Nord Amerika: *ikke på noe tidspunkt skal vi bli fristet til å gå på akkord med bærekraftig drift*. Dette er en tydelig utvikling og for årene 2004, 2005 og 2006 er det gjennomgående sterkere fokus på sammenhengen mellom bærekraft og god drift i rapportene enn det var i perioden før 2003. Denne økte kognitive

motivasjonene er med å forklare noe av den økte oppmerksomheten som temaet får i rapporteringen fra 2004 og utover.

Den andre observasjonen det bør fokuseres på er hvordan konsernlederen i 2004 trekker frem Science artikkelen, noe som tyder på at selskapet på grunn av ekstern oppmerksomhet føler seg presset til å adressere temaet. Artikkelen han omtaler kom ut i det anerkjente amerikanske tidsskriftet Science 9. januar 2004, og beskriver hvordan en gruppe amerikanske forskere hadde funnet spor av PCB, dioksiner og flere andre typer giftige organiske forbindelser i oppdrettslaks (Hites, Foran, Carpenter, Hamilton, Knuth, & Schwager, 2004). Den normative dimensjonen i institusjonell teori beskriver hvordan bedrifter motiverer handlinger ut ifra sosiale forpliktelser og sosiale forventinger (Hoffman, 1999; Scott, 2001). Konsernleder trekker frem hvor viktig det er å ivareta fiskens gode image og gjøre bedriften mindre sårbar for angrep fra andre (Pan Fish ASA, 2004, s. 9), og rapportering på området er en konsekvens av dette. Det normative presset gjorde det dermed nødvendig å omtale miljø og bærekraftproblematikken i årsrapporten, for å vise at selskapet lever opp til sine sosiale forpliktelser og forventninger, noe som er nødvendig for å bevare fiskens gode image. Dermed er også den normative dimensjonen med å motivere noe av fokuset på miljø og bærekraft i denne perioden.

Oppsummering første del

Jeg har vist at motivene bak Marine Harvests rapporteringen på miljø og bærekraft i denne første delen av perioden har variert noe, og motivasjonen har i hovedsak vært dominert av den regulative dimensjonen. Denne dominansen har imidlertid svekket seg mot slutten (2004-2006), etter hvert som spesielt den kognitive dimensjonen har styrket seg. Jeg mener likevel at selv om den kognitive dimensjonen tydeligvis har vært til stede, er det den regulative dimensjonen som har vært sentral i å forklare motivasjonen til rapporteringen fordi rapporteringens omfang har vært så lite og fordi strukturen har vært svak.

Rapporteringen på miljø og bærekraft har riktignok økt noe i denne første delen av perioden, men både omfanget og økningen er minimal. Spesielt hvis man ser den i sammenheng med omfanget og økningen etter 2006. I 2006 er det 5 % av det rapporterte stoffet som omtaler miljø og bærekraft og selskapet har en egen seksjon i årsrapporten som omtaler selskapets sosiale ansvar. Dette kan virke som mye, med tanke på at store deler av årsrapporten ellers

går til lovpålagt fremstilling av selskapets regnskapstall. Men hvis man sammenligner det med 2009, hvor nesten 45 % av det rapporterte stoffet er dedikert til miljø og bærekraft, er det vanskelig å argumentere for at rapporteringen i 2006 er spesielt omfangsrik og uttømmende. Hadde den kognitive dimensjonen dominert motivasjonen bak rapporteringen, er det naturlig å tro at rapporteringen i større grad hadde gjenspeilt den klare sammenhengen bedriften selv trekker frem mellom bærekraftig drift, fiskehelse og godt oppdrett.

Samtidig fremstår rapporteringen i denne første delen av perioden som ustrukturert. Den har i hovedsak form som ren omtale av utfordringer og til en viss grad tiltak, har ingen kvantifiserbare indikatorer og egner seg dårlig til ansvarliggjøring av bedriften slik Williams (1987) og Grey (2007) fokuserer på. Omtale av temaene endrer seg i stor grad fra år til år og det eneste som har en relativt klar struktur i denne delen er den generelle omtalen av bedriftens mulige miljøpåvirkninger, slik det kreves av regnskapsloven. Dette igjen taler også for at den regulative dimensjonen dominerer motivasjonen bak rapporteringen.

For denne første delen var det vanskelig å trekke på informasjon innhentet i intervju foretatt med representant for bedriften. Dette har bakgrunn i at selskapet i dag har en helt annen form og et annet omfang og representanten for bedriften som ble intervjuet ikke hadde bakgrunn fra Pan Fish. Representanten for bedriften uttalte i intervju at de ved sammenslåingen har prøvd å trekke på kulturene fra de forskjellige selskapene som slo seg sammen, og at fokus på disse utfordringene selvsagt også har vært tilstede i de forskjellige bedriftene også i tiden før.

6.1.2 Andre del av perioden 2007-2009

Store forandringer og en kombinasjon av kognitiv og normativ dominans

I den andre delen av perioden fra 2007 til 2009 observerer man en kraftig økning i bærekraftsrapporteringen til Marine Harvest, et direkte resultat at selskapet i disse årene velger å gi ut egne bærekraftsrapporter. Motivasjonen bak rapporteringen er nå dominert av den normative og den kognitive dimensjonen og rapporteringen er dermed både et resultat av økt normativt press og en sterkere intern forankring. I neste avsnitt vil utviklingen i disse tre årene beskrives, og det vil bli vist hvordan et mye større omfang og en klarere struktur

taler for at den regulative dimensjonen er blitt erstattet og at det nå er en kombinasjon av den kognitive og den normative dimensjonen som er sentral for å forklare motivasjonen.

Grundigere rapportering åpner for ansvarliggjøring

I 2007 utgir Marine Harvest for første gang en egen CSR rapport i tillegg til den ordinære årsrapporten. CSR-rapporten innledes av konsernleder før selskapets struktur og aktiviteter presenteres. Her beskrives også de forskjellige aktivitetenes mulige påvirkning på miljø og samfunn. Videre presenteres Marine Harvests kvalitetsprogram Q-marine, og hvordan selskapet arbeider for at de innenfor alle deler av selskapet oppnår målene som er satt for de seks strategiske områdene: *"Food safety, food quality, fish welfare, environmental responsibility, social responsibility, quality assurance"*.

I siste del av CSR-rapporten presenteres dataene for 2007 når det gjelder lus, rømming, brakklegging, sykdom, medisiner, energibruk, sykefravær, ulykker, etc. Noen av dataene som presenteres gjelder bare for enkelte deler av bedriften, for eksempel presenteres bare lusetall for Chile. I denne delen beskrives også diverse tiltak bedriften gjør innenfor disse områdene, som for eksempel selskapets deltagelse i laksedialogen i regi av World Wide Fond for Nature (WWF). I selskapets årsrapport for 2007 fokuseres det på bruk av bærekraftige ressurser i fiskefôr i både konsernleder sin innledning og i styrets beretning. Videre i styrets beretning er delen som tar for seg påvirkninger av det ytre miljø så å si uforandret i forhold til 2006.

I 2008 skifter CSR-rapporten navn til bærekraftsrapport og blir kraftig utvidet i forhold til 2007. Oppsettet er det samme og rapporten innledes av konsernleder før selskapets organisering og aktiviteter presenteres. Presentasjonen av selskapets kvalitetsprogram Q-marine er blitt utvidet og inneholder nå også presentasjon av data for hvert av områdene, det vil si at for hvert av de seks strategiske satsingsområdene (*food safety, food quality, fish welfare, environmental responsibility, social responsibility, quality assurance*) diskuteres først utfordringer og tiltak før data fra året presenteres. For eksempel blir laksens innhold av farlige stoffer sammenlignet med de strengeste minstekravene selskapet står overfor presentert under *"food safety"*, under *"fish welfare"* presenteres tettheten i merdene og bruk av medisiner og vaksiner, mens det under temaet *"environmental responsibility"* blant annet blir presentert tall på rømming, brakklegging, energibruk, lakselus og bruk av fiskeolje

og fiskemel i fôret. Bærekraftrapporten er nå en selverklært C rapport etter Global Reporting Initiativ sin indeks, noe som blant annet stiller krav til rapportering etter 10 resultatindikatorer innenfor områdene økonomi, miljø og samfunn (se tabell 1 for en oversikt over GRIs forskjellige rapporteringsnivå).

Den største forskjellen i forhold til tidligere år, utover det at de utgir egne CSR og bærekraftrapporter, er at de nå i større grad rapporterer på kvantitative indikatorer på flere områder. I intervju uttaler representanten for selskapet: *“Men det jeg tror er viktig er at vi er blitt åpnere og dristigere, i forhold til å faktisk legge informasjon på bordet. Vi har tatt ganske store skritt mot åpenhet.”* Videre sier representanten at motivasjonen er drevet av et informasjonsbehov: *“Det gjør vi fordi at vi må dekke det behovet som er der ute for kunnskap om hva vi holder på med. ... i våre dager med all den åpenheten, og den tilgangen folk har til informasjon, da forventes det at et selskap som oss informerer om hva vil holder på med. Så det er både for å tilfredsstille behovet som er der ute, men også for at vi skal være proaktiv for å fortelle vår historie, og hva som er fakta.”*

Mer omfattende rapportering og økt bruk av kvantitative indikatorer gjør det lettere for eksterne å vurdere selskapets resultater på området og stille selskapet ansvarlig i forhold til disse, helt i tråd med Williams (1987) og Greys (2007) tanker om ansvarliggjøring. Det gjør det også lettere å vurdere bedriftenes utvikling på disse områdene, ettersom det rapporteres på de samme indikatorene over flere år. Det at bedriften er villig til å åpne for slik ansvarliggjøring på eget initiativ taler for at dette er noe de kan stå inne for, de mener at bedriften tåler innsyn på disse områdene. Jeg vil nå vise hvorfor en slik utvikling både kan forklare basert på den normative og den kognitive dimensjonen, og hvorfor det ikke er mulig å forklare den med bakgrunn i den regulative dimensjonen.

Som representanten for bedriften selv påpeker i intervjuet, er rapporteringen direkte knyttet til den normative dimensjonen siden slik åpenhet i større og større grad forventes av samfunnet. Dermed er en del av motivasjonen helt klart forankret i den kognitive dimensjonen. Samtidig er det ikke bare forventninger knyttet til rapporteringen i seg selv og bedriftens åpenhet, men det er også sosiale forventninger knyttet til det som rapporteres. En slik “frivillig” åpenhet taler dermed også for at bedriften mener de tilfredsstiller de sosiale forventningene som er knyttet til de områdene de rapporterer på. Konkret vil dette si at når

Marine Harvest velger å offentliggjøre tall som viser hvor mye antibiotika de bruker for å bekjempe sykdom hos fisken (Marine Harvest ASA, 2008, s. 16), så tyder det på at bedriften mener tallene, eller tallenes utvikling, tilfredsstillende de kravene samfunnet stiller på området.

Motivasjonen bak en slik rapportering som man observerer kan også ha bakgrunn i den kognitive dimensjonen. Som sagt vil rapporteringen i mye større grad gjøre det mulig å vurdere bedriftens resultater på de områdene det rapporteres, og gjør det derfor lettere å gjennomskue om rapporteringen faktisk gjenspeiler de faktiske forhold i bedriften. Når bedriften selv velger å åpne seg for slik ansvarliggjøring tyder det på at rapporteringen har en solid forankring og gjenspeiler bedriftens fokus på området. For eksempel skriver Marine Harvest i sin årsrapport i 2006 at de skal fortsette å fokusere på rømming til de når målet om null rømmingstilfeller, men det er umulig å vurdere hvor langt unna bedriften er å oppnå dette målet. I 2007 - 2009 derimot rapporterer selskapet rømming statistikk for hvert land, slik at det i større grad er mulig å vurdere om bedriften faktisk fokuserer på dette området og forbedrer seg, om rapporteringen gjenspeiler de faktiske forhold i bedriften. Dette kognitive aspektet kommer også frem i uttalelsen til representanten for bedriften, at selskapet skal være proaktiv, fortelle sin historie og hva som er fakta.

Utviklingen med økt omfang og struktur i rapporteringen kan derimot ikke forklares med bakgrunn i den regulative dimensjonen. Jeg har allerede vist at det ikke er noen direkte endringer i den regulative dimensjonen som kan forklare en omfattende økning i rapporteringen (se kapittel 5.4). I intervju gir representanten for Marine Harvest heller ingen indikasjoner på at det er endring i håndhevelse eller forventninger om regelendringer som er motivasjonen for rapporteringen. Riktignok er representanten klar over at det er en prosess på som er i gang og forventer at det kommer en endring i rapporteringsansvaret for store selskaper, men de er usikker på hvor langt dette arbeidet har kommet. Representanten gir også uttrykk for at selskapet frykter omfattende endringer i reguleringen av driften til bransjen hvis den ikke er i stand til å vise at den driver bærekraftig, men det er ikke denne frykten som i hovedsak motiverer den økte rapporteringen.

Interessegrupper står i fokus

Omfanget til bærekraftsrapporten øker videre i 2009 og selskapet fokuserer nå på interessegruppene og deres tilnærming til bærekraft. Derfor har Marine Harvest også

forandret oppbyggingen til rapporten og den tar nå utgangspunkt i selskapets fire prinsipper: "Profit: Attractive financial results, People: Safe and meaningful jobs, Product: Tasty and healthy seafood, og Planet: Sustainable and environmentally responsible Development". I rapporten står det: *"This year's report differs structurally from our 2008 sustainability report which largely followed our internal quality management system, Qmarine. Even though Qmarine is important to us in our operations, with hindsight we feel using it as a reporting structure was less helpful for external stakeholders"*. (Marine Harvest ASA, 2009, s. 8)

Interessegruppene står i fokus og innledningsvis i rapporten presenteres individer fra forskjellige interessegrupper som leverandører, kunder, konsumenter, investorer, ansatte og NGOer. For hvert av de fire prinsippene presenteres utfordringer, målsetninger og resultater og selv om oppsettet har forandret seg rapporteres det fremdeles på mange av de samme indikatorene som i 2007, men nå i mer omfattende grad. For eksempel rapporteres det nå på de fleste indikatorene likt for alle landene, slik at det er lett å sammenligne. Også i 2009 er bærekraftsrapporten en selverklært C-rapport etter Global Reporting Initiativ sin indeks (se tabell 1).

At interessegruppene står i fokus henger naturlig sammen med den normative dimensjonen. Marine Harvest merker interesse i bærekraftsrapporteringen fra en bred gruppe interessenter, både kunder, leverandører, myndigheter, NGOer og i stadig økende grad også fra investorer. Selskapet merker også i stadig større grad at store langsiktige investorene innser at langsiktig bærekraft og økonomiske resultater henger tett sammen: *"Og jeg er helt overbevist om at styret vårt i dag de er nok veldig opptatt av at man jobber seriøst med miljøproblemer, for oss i bransjen er ikke dette noen kortsiktig greie. Vi må tenke langsiktig å se hvordan vi kan ha produksjonsmodeller som gjør oss lønnsomme."* *"Vi er helt avhengig av å ha et godt naturmiljø, fordi det har vi sett at når vi har dårlige forhold rundt merdene, så går også de produktive resultatene ned. Godt miljø er direkte linket til våre økonomiske resultater."*

Her kommer det altså frem at store deler av motivasjonen er drevet av press utenifra og en oppfatning i selskapet om at dette er noe som det forventes at man gjør og som man bør gjøre. Dette er i tråd med det Hoffman (1999, s. 353) skriver om den normative dimensjonen: *"In responding to a normative institution, one might ask, Given my role in this*

situation, what is expected of me? (March, 1981).” Dette gjenspeiles også i bærekraftrapporten for 2009 der konsernleder viser til de forskjellige synene på bærekraft fra den brede gruppen interessenter, og hvordan disse interessentene forventer at Marine Harvest skal være med å prege utviklingen i bransjen. Videre i rapporten skriver de at rapporten er tilpasset slik at den skal være lettere å lese for interessentene og dermed bidrar til en bedre, fakta drevet diskusjon rundt selskapet og bransjens bærekraft. “Hence, we listen, we debate, we supply more and more facts and we look to improve our operations.”

Samtidig er den kognitive dimensjonen fortsatt sterkt til stede og representanten for bedriften understreker under intervjuet at utviklingen i rapporteringen ikke bare er drevet av forventninger utenifra. *“Jeg vil si at vi som jobber i organisasjonen er veldig fokusert på miljø og bærekraft, uavhengig av det hva som finnes av press ute. Det som ofte er problemet er at de som kritiserer oss, noen ganger har de en god sak, men noen ganger har de en dårlig sak, for de vet ikke hvilke forbedringsprosesser vi har gjennomført.” “... men også det at man internt har erkjent at det er et informasjonsbehov og erkjenner at det er en del problemer man må ta sterkere fatt på. Vi har jo hatt noen vanskelige år i Chile, og det er liten tvil om at mye av det som skjedde i Chile skjedde fordi miljøets tåleevne den brast”.*

Videre uttaler representanten at: *“Utviklingen har vel vært at vi adresserer de temaene, når det gjelder den informasjonsbiten hvor vi skriver små kapitler om sånne viktige forhold så prøver vi å ta opp det som er dagsaktuelt, så vi prøver å fornye det. Og være oppdatert når det gjelder hva slags informasjon vi publiserer. Så tror jeg vi er blitt tydeligere på mål, hva vi har satt oss som mål per i dag, hva er det vi har kommet frem til. For jeg tror at når man leser en sånn rapport å se hvordan det har forbedret seg de siste årene”* Det er altså veldig viktig for bedriften at rapporteringen, ved å sette målsetninger og vurderer utvikling, hjelper de å forbedre seg på disse områdene. Problemområder de ser internt at de må forbedre seg på. Dette er helt i tråd med at den kognitive dimensjonen er med å motivere rapporteringen, siden den fremstår som en naturlig del av en prosess for å bedre driften.

Oppsummering andre del

Rapporteringen har i andre del av tiårsperioden vært motivert av en kombinasjon av den normative og den kognitive dimensjonen. Dette er tydelig både basert på rapporteringens

omfattende endringer når det kommer til omfang og struktur i forhold til perioden før, og det kommer også tydelig frem i intervjuet foretatt med representanten for selskapet.

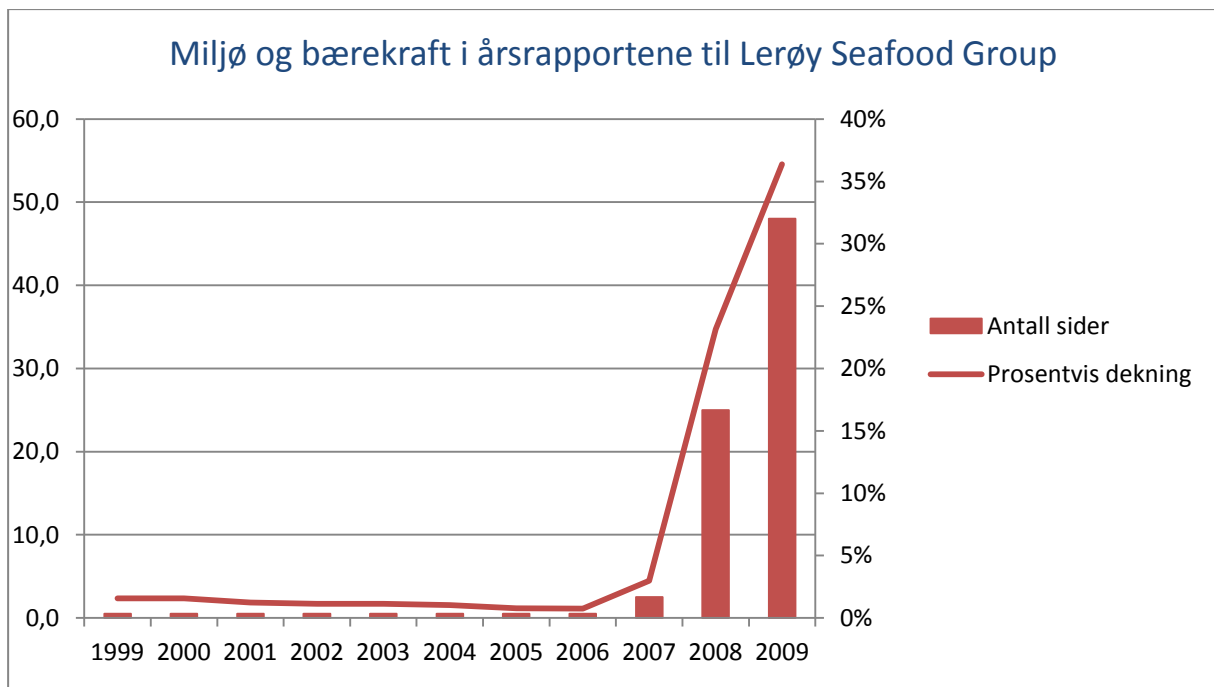
Det økte omfanget og den gode strukturen i rapporteringen muliggjør i mye større grad ansvarliggjøring og dette tyder på at rapporteringen svarer til sosiale forventninger og gjenspeiler selskapets reelle fokus på området. Dette understrekes ytterligere av intervjuet med representanten for selskapet, hvor representanten understreker at rapporteringen både fyller et informasjonsbehov eksternt og fungerer som et verktøy internt for å hjelpe bedriften å forbedre seg på området.

6.1.7 Oppsummering Marine Harvest

Jeg har vist at Marine Harvest sin rapportering på miljø og bærekraft stort sett vært lik frem til 2007 i den grad at den har vært i form av kvalitativ omtaling av problemer og en beskrivelse av selskapets fokus og tiltak på området, og det har i liten grad vært en rapportering som presenterer konkrete kvantitative indikatorer og resultater på området. Selv om motivasjonen for rapporteringen har hatt mindre innslag av den kognitive og den normative dimensjonen, er det i all hovedsak den regulative dimensjonen som har dominert i denne første delen av tiårs perioden.

Fra 2007 ser man en mye mer systematisk tilnærming til rapporteringen med egen CSR-rapport og større grad rapportering av kvantitative indikatorer. I denne siste delen av perioden er bærekraftrapporteringen preget av at det er en kombinasjon av den normative dimensjonen og den kognitive dimensjonen som driver motivasjonen. Rapporteringen har både som mål å svare på forventningene og presset selskapet står overfor, men den er også blitt en naturlig del av selskapets arbeid for forbedring på disse områdene. Jeg har ikke vært i stand til å skille ut en av disse dimensjonene som mest dominerende og konkludere med at det er en kombinasjon av endringer i den normative og kognitive dimensjonen som er motivasjonen bak den økte bærekraftrapporteringen.

6.2 Lerøy Seafood Group ASA

Figur 9 – Miljø og bærekraft i årsrapportene til Lerøy Seafood Group

Lerøy Seafood Group er et norsk sjømatkonsern med base i Bergen. Selskapet ble stiftet som et salgsselskap i 1939, men har siden 1999 utviklet seg gjennom oppkjøp til å bli et helintegret sjømatkonsern som i dag er verdens og Norges nest største lakseprodusent med en produksjon på 120 600 tonn (WFE) (Kontali Analyse, 2011). Selskapet driver med oppdrett av laks, foredling av laks og hvitfisk og salg av laks, hvit- og pelagisk fisk. Det var først i 1999 at selskapet involverte seg i lakseoppdrett ved oppkjøp i Hydrotech-Gruppen AS, og i 2001 stiftet Lerøy selskapet Norskott Havbruk i samarbeid med Salmar. Norskott Havbruk er eiere av Storbritannias nest største lakseoppdretter Scottish Sea Farms LTD. Satsingen på oppdrett medførte flere investeringen i årene som fulgte, men det var først i 2003 at selskapet ble eiere i et produksjonsselskap med kjøpet av Lerøy Midnor AS. I dag har Lerøy foredlings og salgsløkasjoner i 17 land utenom Norge, i Europa, Asia og Nord-Amerika. Lerøy Seafood Group var et tradisjonelt familieselskap frem til det i 1997 ble omdannet til et allmennaksjeselskap i 1997 og i 2002 ble selskapet børsnotert (Lerøy Seafood Group, 2011). I tabell 8 presenteres utviklingen i Lerøys omsetning, årsresultat og lakseproduksjon i perioden, mens figur 9 presenterer utviklingen i miljø og bærekraftsrapporteringen i perioden.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Omsetning	1 948 957	2 721 621	2 530 457	2 555 606	2 914 873	3 559 399	4 014 454	5 616 592	6 290 898	6 057 053	7 473 807
Årsresultat	28 228	40 409	40 877	29 521	34 083	81 342	319 857	652 445	279 564	127 052	730 141
Laksepr. (1000 tonn WFE)	-	-	-	-	-	-	-	70,40	99,00	103,00	120,60

Tabell 8 – Nøkkeltall Lerøy Seafood Group ASA (Lerøy Seafood Group ASA, 1999-2009; Kontali Analyse, 2011)

6.2.1 Første del av perioden 1999-2006

Regulativ dominans i hele første del

Det er tydelig at motivasjonen bak Lerøys rapportering på miljø og bærekraft i første delen av tiårsperioden er dominert av den regulative dimensjonen. I Lerøy sine årsrapporter fra 1999 til og med 2006 er miljøpåvirkning og bærekraftproblematikken bare omtalt i styrets beretning under ytre miljø. Ordlyden er så å si uforandret i perioden og er som følger i 2005: *“Selskapet søker løpende å følge opp egne og myndigheters krav til miljø investeringer. Selskapets virksomhet er nært knyttet til de naturgitte forhold i norske og internasjonale ferskvannskilder og havområdet.”* I 2006 utvides teksten med: *“Konsernets driftsprosedyrer i de ulike deler av verdikjeden utvikles stadig for å tekkes våre kunder sine krav, egne krav samt offentlige myndigheters minimumskrav. Det arbeides for å opprettholde gode miljøholdninger hos ledelse og ansatte.”* Denne rapporteringen virker i hovedsak å være preget av den regulative dimensjonen, der det eneste målet er å tilfredsstille de lovpålagte kravene i regnskapsloven § 3-3a 12. ledd.

I intervju sier Lerøy at fokuset på bærekraft og miljø alltid har vært der, og de har til en viss grad hatt intern rapportering på enkelte områder også i denne første perioden. Og her er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at Lerøy i store deler av denne perioden hovedsakelig var en salgs- og distribusjonsbedrift og det er først i 2003 at selskapene blir majoritetseier i et oppdrettsselskap. Det vil si at selskapet frem til da ikke har hatt ett produksjonsansvar og vært en del av den delen av bransjen som står for de største miljøpåvirkningene og dermed har hatt de største utfordringene i forhold til bærekraft. Ser man dette i sammenheng med oppmerksomheten til bransjen, reflektert av dekningen til bransjebladet, ser man at det er saker som omfatter produksjonssiden som dominerer (sykdom, etc.), mens saker som også i stor grad omfatter salgs og distribusjon selskapene som for eksempel trygg mat, ikke har en tilsvarende dekning.

6.2.2 Andre del av perioden 2007- 2009

I andre del av perioden øker først rapporteringen noe i 2007, før den øker kraftig i 2008 og videre i 2009 som følge av at Lerøy velger å utgi en egen miljørapport. Motivasjonen for denne økte rapporteringen er i hovedsak dominert av den kognitive dimensjonen, men er også preget av normativt press. Jeg vil nå beskrive utviklingen og se denne i sammenheng med hva representant for bedriften sier i intervju, for å vise hvorfor jeg mener det er den kognitive dimensjonen som i størst grad preger motivasjonen.

Kraftig økning i fokus, i hovedsak drevet av interne prosesser

I 2007 skjer det endringer og bærekraft og miljø er nevnt flere steder i årsrapporten. I sin innledning omtaler konsernleder at man har sett sterke forbrukertrender med fokus på miljøkrav, bærekraftighet og sporbarhet gjennom året, og at disse trendene ventes å fortsette i tiden som kommer. Videre skriver konsernleder at konsernet er bevisst det ansvar og de forpliktelser virksomheten har for naturen og samfunnet rundt dem, noe som gjenspeiles i selskapets interne arbeidsprosesser. I administrasjonens beretning følges dette fokuset opp og miljø blir nevnt som en av syv prioriterte oppgaver i konsernet, og det står: *"Miljø: Fokus på gode miljøholdninger hos ledelse og ansatte. Videreutvikling av prosesser og rutiner gjennom hele verdikjeden fra avl til smolt, matfisk, foredling salg og distribusjon."* (Lerøy Seafood Group ASA, 2007) Nytt av året er også en egen seksjon med overskriften Miljøregnskap 2007. Først presenteres selskapet kort, og noen fokusområder som helse, miljø og sikkerhet (HMS), rømning og Internasjonale standard – GlobalGap. Deretter beskrives hvert ledd i verdikjeden fra rogn til salg og distribusjon, med hvilke miljøpåvirkninger som skjer i hvert enkelt ledd og hvilke tiltak som er iverksatt for å minske disse. I styrets beretning er seksjonen om det ytre miljø uforandret fra tidligere år, men den viser nå til miljøregnskapet.

Det er altså et større fokus på miljø og bærekraft enn tidligere, og temaet er omtalt både i innledningen til konsernleder og i administrasjonens beretning i tillegg til at det er et eget miljøregnskap. Miljøregnskapet må sees på som selskapets første form for rene miljørapportering. I intervju sier selskapet at de ønsker at miljørapporteringen skal fungere som et kompetanseverktøy, slik at den blir en informasjons kilde og faglig oppdatering for ansatte og andre som leser rapporten, fremfor bare en rapport av tall og fakta.

Miljøregnskapet i 2007 reflekterer i stor grad dette og mesteparten av informasjonen her er informasjon om selskapet og hvordan selskapets drift påvirker miljøet og i liten grad inneholder kvantitative indikatorer på selskapets resultater på området.

I 2008 utgir Lerøy for første gang en ekstern miljørapport i tillegg til årsrapporten. I konsernleders innledning i både årsrapporten og miljørapporten presiseres det at det er god økonomi å operere i pakt med naturen, og han fremhever dette sammen med det å ta vare på naturen for fremtidige generasjoner som de viktigste insentivene selskapet har for å utvikle virksomheten og drive i pakt med naturen. Miljørapporten for 2008 er i likhet med 2007 også preget av å være et kompetanseverktøy og store deler vies til presentasjon av selskapet, dets organisasjon og verdikjede, men i forhold til året før er omfanget kraftig utvidet. Selskapet presenterer sin miljøfilosofi og hvordan organisasjonen er formet med egen fokus gruppe på miljø og kvalitet for å sikre filosofiens forankring i organisasjonen. For første gang rapporterer selskapet på flere kvantitative indikatorer i forbindelse med miljø og bærekraft, som rømming, fôr faktor, medisiner og vann og energiforbruk.

I intervju sier representanten for Lerøy at avgjørelsen om hvilke indikatorer de skal rapportere på har vært tatt på bakgrunn av de aktuelle fokusområder som har vært satt i bedriften samt de områder som de har opplevd som viktige for rapportens målgruppe. Etter hvert som prosessene har gått internt i bedriften har de utvidet rapporteringen med flere målbare indikatorer etter hvert som de har vært i stand til dette. Videre gir representanten uttrykk for at selskapet mener de er veldig åpen og ærlig i rapporteringen og at de har til hensikt å vise at de ikke har noe å skjule. I forhold til året før har Lerøy virkelig utvidet rapporteringen betraktelig i 2008 og den inneholder nå også i mye større grad målbare indikatorer som gjør det lettere se hvordan selskapet påvirker miljøet og sammenligne dette med andre selskap.

I 2009 fortsetter Lerøy med en egen miljørapport og denne er ytterligere utvidet i forhold til fjoråret. Oppbygging er fremdeles samme og selskapet og dets verdikjede, miljøpolitikk, miljømål og miljøorganisering presenteres. Under miljømål presenteres nå årets resultater på indikatorer som rømming, fôrfaktor og medisiner sammenlignet med fjoråret og målene som ble satt for året, og samtidig presenteres målsetning for neste år. Delen av miljørapporten som presenterer de miljømessige fokusområdene er utvidet og spesielt rundt

temaene fiskefôr og råvarebruk. Her presenteres nå utviklingen i anbefalt fangst, kvotesatser og reel fangst for noen av fiskeartene som brukes i fôret, samt forholdet mellom bruk av marine og biologiske komponenter i fôret. Denne delen av rapporten er også utvidet med en egen seksjon som tar for seg lakselus, her beskriver selskapet luseutviklingen på egne anlegg i 2009 og sammenligner dette med det nasjonale nivået. Lerøy sier også at målet er å unngå kjønnsmodne lakselus og presenterer fire hovedområder det skal fokuseres på for å oppnå dette.

Rapporteringen bedrer driften og sikrer dermed en kognitiv forankring

Det viktigste argumentet som taler for at motivasjonen bak denne økte rapporteringen i 2008 og 2009 har kognitiv dominans er at representanten for Lerøy forklarer at de startet med denne omfattende miljørapporteringen som en del av en prosess for å styrke og forbedre seg på området. Rapportering er mest for selskapets egen skyld, for å kunne måle seg selv og sammenligne fra år til år, sammenligne og benchmarke de forskjellige datterselskapene og fungerer som en informasjonsportal og faglig oppdatering for ansatte og kunder. *”Det er jobben med å finne de tallene som er med i rapporten som er viktig for oss, det er ikke det skrevne dokumentet til slutt.”*

Selskapet sier videre at de ikke har følt noe press på å rapportere, og at det i hovedsak er kunder og ansatte som er mottakere og som viser interesse for rapportene. De har ikke opplevd noen spesiell pågang eller interesse fra myndigheter eller NGOer i forbindelse med rapportene. *”... vi gjør det fordi at ved å skjerpe oss på disse tingene her så påvirker det den økonomiske bunnlinjen, pluss at vi kan leve bedre med kundene våre, og vi blir tatt bedre imot hos myndigheter og andre interesser rundt oss i områdene hvis vi viser at vi har kontroll på det vi driver med.”*

At rapporteringen også er med på å bedre inntjening var ikke en del av motivasjonen i starten, men har heller kommet som en overraskelse underveis i arbeidet. Selskapet ser konkurransemulighetene hvis næringen fremstår som bærekraftig og mer bærekraftig enn konkurrerende næringsmiddelindustri. Samtidig som de i intervjuet trekker frem intern forbedring og forbedret inntjening som hovedmotivasjonen ser de også farene hvis næringen ikke fokuserer på miljø og bærekraft og er i stand til å vise det. Her trekker de spesielt frem markedssvikt og økt regulering som konsekvensene de frykter mest hvis

bransjen ikke er i stand til å vise at de driver bærekraftig, og de gir også uttrykk for at dette må bransjen klare for å sikre sine egne arbeidsplasser.

Det er altså klart at bedriften har sterke interne drivkrefter bak rapporteringen, og dette er klart linket til den kognitive dimensjonen med at rapporteringen fremstår som en naturlig del av driften. Denne dimensjonen forsterkes ytterligere etter hvert som bedriften også ser at rapporteringen påvirker den økonomiske bunntinjen.

Samtidig som den kognitive dimensjonen er dominerende er det momenter som kan tyde på at også den normative dimensjonen er med å påvirke rapporteringen. Selv om representanten sier at Lerøy ikke opplever noe press på å rapportere, trekkes samtidig kundene frem som en viktig målgruppe. Dette taler for at selskapet føler visse forventninger til rapporteringen, og at den normative dimensjonen er med å prege motivasjonen.

Hvis man sammenligner på temaene dekket av bransjebladet sammenlignet med temaene omtalt i miljø og bærekraftsrapporteringen til Lerøy ser man at rapporteringen dekker de fleste temaene og alle temaene som er omtalt i stor grad som sykdom og rømming. Den eneste opplagte sammenhengen mellom rapporteringen og dekkningen i bransjebladet er at Lerøy i 2009 også rapporterer og omtaler lakselus, noe de ikke gjorde i 2008, samtidig som lakselus står for dobbelt så stor andel av artiklene i bransjebladet i 2009 i forhold til 2008 (hhv. 15 og 33 %). Igjen kan dette tale for at eksternt press driver rapporteringen, men det er imidlertid vanskelig å si hvor stor vekt man kan legge dette. Som sagt omfatter rapporteringen de fleste temaene, ikke bare de mest "aktuelle", og Lerøy selv uttaler at de velger tema på bakgrunn av hva de føler er naturlig å ta med. Det at selskapet også ser klare økonomiske gevinster som følge av fokuset på bærekraft og rapportering internt og eksternt tyder på at rapporteringen i stor grad gjenspeiler de faktiske forhold i bedriften og at den har en kognitiv forankring.

Det som er klart er at den regulative dimensjonen ikke dominerer motivasjonen i den andre delen av tiårsperioden. Som jeg gjorde klart i kapittel 5.4 kan ikke den regulative dimensjonen direkte forklare økningen man observerer i rapporteringen. Det er ingenting i rapporteringen eller intervjuet som taler for den regulative dimensjonen indirekte, gjennom forandring i håndhevelse av regnskapsloven eller forventninger til det nye lovforslaget, har vært med å motivere den økte rapporteringen. Representanten for Lerøy nevner riktignok at

de er opptatt at hvis de ikke er i stand til å vise myndighetene at de driver bærekraftig kan dette føre til kraftigere regulering av driften av bransjen. Men heller ikke dette aspektet fremstår som å være dominerende når det kommer til rapporteringen.

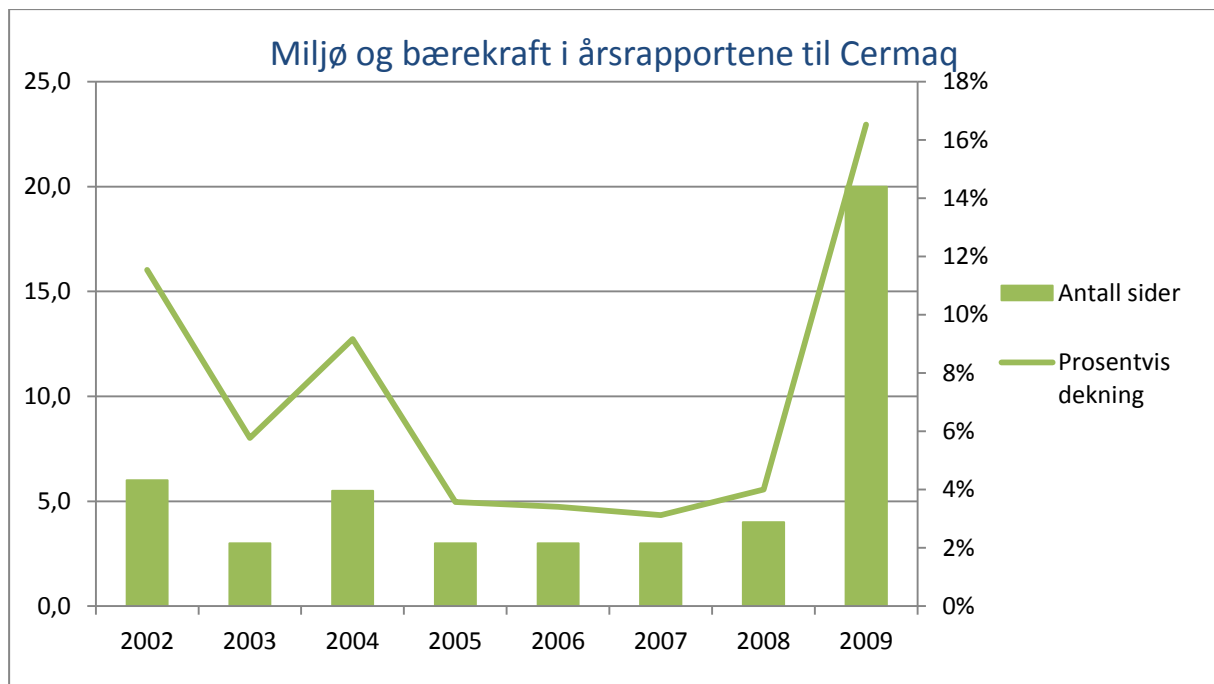
6.2.3 Oppsummering Lerøy Seafood Group

Miljø og bærekraftrapporteringen til Lerøy virker altså til stor grad å være dominert av den regulative dimensjonen i første del av perioden fra 1999 til 2006, og her gjør selskapet lite utover det å oppfylle minimumskravene i Regnskapsloven. Her er det igjen viktig å presisere at selskapet frem til 2003 ikke hadde produksjonsansvar og dermed ikke har vært direkte involvert i de miljø og bærekraft sakene som har fått størst oppmerksomhet. Til tross for dette fremstår det lille selskapet har skrevet om det ytre miljø i perioden kun som et resultat av kravene i regnskapsloven.

For den siste delen av periode, hvor Lerøy sin bærekraftrapportering øker betraktelig, er det vanskelig å trekke frem en av de institusjonelle dimensjonene som dominerende for motivasjonen bak rapporteringen. Som Hoffman (1999) sier utelukker ikke den ene dimensjonen den andre, men de eksisterer i felleskap og er sammenkoblet. Det er mye som tyder på at det er en kombinasjon av endringer og at både den normative og kognitive dimensjonen har overtatt for den regulative og drevet frem den økte rapporteringen. Men hvilke av disse to som til enhver tid har vært dominerende og når eventuelle endringer har funnet sted er vanskelig å si.

Det kan være naturlig å tro at den regulative dimensjonen dominerte i starten av perioden for så å bli erstattet av den normative dimensjonen, siden selskapet følte press både som følge av økt fokus på området og økt produksjonsansvar/miljøpåvirkning etter hvert som bedriften ser de positive effektene dette har for drift og økonomi vil den kognitive dimensjonen overta og vil den vil gradvis bli mer dominerende når rapporteringen blir en naturlig del av driften. En slik utvikling er i tråd med den Hoffman (1999) fant og den er i tråd med antagelsen som lå til grunn for oppgaven. Det er imidlertid viktig å presisere at jeg her ikke har funnet noen klare perioder eller skiller for normativ og kognitiv dominans og at det mest sannsynlig er en kombinasjon av disse to dimensjonene som har dominert og drevet endringen.

6.3 Cermaq

Figur 10 - Miljø og bærekraft i årsrapportene til Cermaq

Cermaq har sin opprinnelse fra landbruket og ble opprettet i 1995 ved at forretningsdelen i Statens Kornforretning ble skilt ut og omdannet til et statsaksjeselskap – Statkorn Holding AS (nå Cermaq ASA). Cermaq var opprinnelig fôrprodusent men etter oppkjøp i Chile, Canada og Skottland i 2000 og senere i Norge har selskapet etablert seg som en av verdens største lakseprodusenter (Kontali Analyse, 2011). I 2005 ble Cermaq børsnotert på Oslo Børs. Mainstream, selskapets oppdrettsdel, har produksjon i Norge, Canada, Chile og Skottland (selskapet solgte i 2010 sin oppdrettsvirksomhet i Skottland) og produserer atlantisk laks, ørret og coho. I 2009 produserte Cermaq 115 300 tonn (WFE) med laks noe som utgjør 6 % av den globale produksjonen og gjør Cermaq til verdens tredje største lakseprodusent. Cermaq er også en av verdens største produsenter av fôr til oppdrettsfisk. Oppdrettsvirksomheten i Cermaq er samlet under navnet Mainstream, mens fôrvirksomheten er samlet under navnet EWOS. For Cermaq har jeg analysert rapporteringen fra og med 2002, ettersom det ikke er tilgjengelig årsrapporter før dette året. (Cermaq, 2011) I tabell 9 er det en oversikt over Cermaqs omsetning, resultat, samt totale produksjon av fisk i perioden fra 2002 til 2009, mens figur 10 viser utviklingen i bærekraftsrapporteringen til Cermaq i perioden.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Omsetning	6 737	6 041	5 015	5 367	7 534	7 721	8 716	8 972
Årsresultat	-140	-0	236	661	938	479	-58	296
Laksepr. (1000 tonn WFE)		64,60	67,70	108,40	115,00	111,00	103,00	115,30

Tabell 9 – Nøkkeltall for Cermaq ASA (Cermaq ASA, 2002-2009; Kontali Analyse, 2011)

6.3.1 Første del av perioden 2002-2006

Cermaqs rapportering har allerede i 2002 et tydelig fokus på bærekraftig drift, og gjennom hele første delen av perioden virker motivasjonen bak rapporteringen å være dominert av en kombinasjon av den regulative og den kognitive dimensjonen. Jeg vil nå beskrive utviklingen i rapporteringen og vise hvorfor denne, kombinert med uttalelser fra intervju med representant for bedriften, taler for en kombinasjon av kognitiv og normativ dominans. Det er lite i denne delen av perioden som tyder på at rapporteringen er et resultat av press og den normative dimensjonen er dermed ikke sentral her.

Bærekraftig havbruk som strategi gjennom hele perioden

I Cermaqs årsrapport for 2002 har konsernlederens innledning overskriften *”Bærekraftig havbruk”*. I innledningen omtaler konsernleder hvordan prisvariasjoner i markedet og sykdomsproblemer i Canada har bidratt til at noen setter spørsmålsteget ved bransjens bærekraft, både økonomisk og miljømessig. Videre argumenteres det for hvorfor oppdrett i harmoni med naturen vil være en langsiktig og bærekraftig form for matproduksjon, og at det derfor er viktig at Cermaq er et bærekraftig oppdrettsselskap. I årsrapporten er det en egen del som heter *”Fiskehelse og miljø” (Fish health and the environment)*, og det innledes her med at de helse- og miljømessige utfordringene i oppdrettsnæringen er mange, derfor må disse to aspektene være en integrert del av Cermaqs aktiviteter. Igjen vises det til sykdomsutbruddene i Canada i 2002 og hvordan dette var meget ødeleggende for selskapets finansielle resultater. Videre beskrives utfordringer og tiltak i forbindelse med fiske sykdommer, rømning, energiforbruk, sykefravær, samt andre helse og miljøtiltak. Selskapet presenterer også forskjellige energikilders (naturgass, elektrisitet, fyringsolje, etc.) andel av energiforbruket til delen av selskapet som produserer fiskefôr (EWOS), og de presenterer sykefraværet i de forskjellige landene og for konsernet samlet.

I neste del av årsrapporten diskuteres den fremtidige tilgangen på marinråstoff til fôrproduksjon, og hvordan man arbeider for å erstatte de marineråstoffene som fiskemel og fiskeolje med alternative råstoff for å sikre en bærekraftig produksjon. I styrets beretning om det ytre miljø beskrives miljøpåvirkningene fra de to forretningsområdene til Cermaq, fôrproduksjon (EWOS) og oppdrett (Mainstream). Fôrproduksjonen beskrives som en produksjon med et relativt lite miljøavtrykk, men som relativt energikrevende, og igjen presenteres fôrproduksjonens energibruk (243 GWh) og energikildenes andel av dette forbruket. På oppdrettssiden trekker styret frem rømning og sykdom som de største problemene, og presenterer diverse tiltak for å få bukt med disse problemene, bla vaksinasjon av fisken og innføring av oppdrettsmerder som tåler storm.

Kombinasjon av kognitiv og regulativ dominans

Cermaq's årsrapporter for 2003 og 2004 har en lignende omtale av miljø- og bærekraftproblematikken som i rapporten fra 2002. Konsernleders har riktignok ikke et like sterkt fokus på temaet i sine innledninger i 2003 og 2004 som han hadde i 2002, men begge årene trekkes det frem at miljøhensyn står sentralt og at selskapets motto er "bærekraftig havbruk". Som i 2002 har man i 2003 en egen del av årsrapporten som tar for seg bærekraft, hvor utfordringer og tiltak beskrives. I 2004 er tiltakene beskrevet under presentasjonen av de to forretningsområdene til Cermaq, fôrproduksjon (EWOS) og oppdrett (Mainstream), mens man i en egen del har fokus på hvordan EWOS Innovation øker bærekraften til produksjonen gjennom sin forskning. I tillegg har man i 2004 en egen del i årsrapporten der man diskuterer om akvakulturen er en trussel mot ville fiskebestander. Styrets beretning om det ytre miljø har i 2003 og 2004 endret seg lite fra den i 2002.

I 2005 har ikke selskapet lenger en del der de diskuterer bærekraftproblematikken for bedriften samlet, men presenterer utfordringer og tiltak under presentasjonen av de to forretningsområdene. Under den innledende presentasjonen av selskapet (This is Cermaq) trekkes fokuset på bærekraftig drift frem. Styrets beretning om det ytre miljø følger formen fra tidligere år. Årsrapporten fra 2006 følger i stor grad den samme formen når det gjelder omtale av miljø- og bærekraftproblematikken. Presentasjon av selskapet (This is Cermaq) og innledning fra konsernleder trekker begge frem fokuset på bærekraftig drift. Under presentasjonen av de to forretningsområdene presenteres bærekraftfokuset under de to, men det nevnes nå færre konkrete eksempler på utfordringer og tiltak enn det har vært gjort

tidligere. Styrets beretning er så å si lik med tidligere år, det rapporteres på energibruk i fôrproduksjonen og energikilder, samt hvor mange tonn fisk som har gått tapt på grunn av sykdom, rømning og lignende problemer.

Det kommer tydelig frem at Cermaq hele perioden har fokusert på bærekraftig drift, og at den kognitive dimensjonen er sterkt til stede. I intervju med selskapet uttaler de: *“bærekraft har vært grunnleggende siden dette selskapet startet med oppdrett. Cermaq kommer jo fra en landbruksbakgrunn, var Statens Kornselvskap gikk over i fiskefôr og så oppdrett, og bærekraftig havbruk har hele tiden vært vår tilnærming til det.”* Rapporteringen går også utover det som kreves av regnskapsloven, for eksempel ved at man offentliggjør energibruk og opphavet til energien.

Dette sterke fokuset kan sees i klar sammenheng med den kognitive dimensjonen slik Scott (2001) definerer den. Bærekraftig utvikling fremstår som en naturlig del av driften, og dermed blir det også naturlig å omtale temaet omfattende i årsrapportene. Et godt eksempel på dette er det konsernleder skriver sin innledning av årsrapporten i 2002: *“We believe in a production of farmed fish that is in balance with nature – a long-term, sustainable food production”*. (Cermaq ASA, 2002, s. 7)

Samtidig er det også en sterk tilstedeværelse av den regulative dimensjonen. Omtalen av miljøpåvirkningene og det eksterne miljø i styrets beretning må sies å være fokusert på å oppfylle kravene i regnskapslovens § 3-3a 12. ledd. Denne omtalen utgjør en betydelig andel av rapporteringen på temaet i denne første delen av perioden, mellom 20-40 %, og derfor er den regulative dimensjonen tydelig med å påvirke motivasjonen.

6.3.2 Andre del av perioden 2007-2009

I 2007 og 2008 er det få endringer i bærekrafttrapporteringen og motivasjonen synes fremdeles å være preget av en kombinasjon av den kognitive og den regulative dimensjonen. I 2009 derimot er det store endringer og kraftig økning i rapporteringen og Cermaq gir for første gang ut en kombinert års og bærekraftrapport. Denne økningen er drevet av endringer i den normative dimensjonen, som igjen påvirker den kognitive dimensjonen og det er en kombinasjon av de to som motiverer rapporteringen i 2009. Jeg vil nå beskrive utviklingen og vise hvordan den regulative dimensjonene erstattes når den normative dimensjonen styrkes.

I årsrapporten fra 2007 skriver ikke lenger oppdrettsdelen (Mainstream) noe om miljø- og bærekraftproblematikken under presentasjonen av Cermaqs forretningsområder. Samtidig er styrets beretning om ytre miljø noe utvidet, og lister nå opp utfordringer som utslipp, dødelighet, sykdom og rømning, samtidig som styrets beretning nå også omfatter et avsnitt som beskriver selskapets samfunnsansvar. Ellers er det lite endring i rapporteringen om miljø og bærekraft fra året før. I årsrapporten fra 2008 er delen om bærekraft tilbake under presentasjonen av oppdrettsdelen (Mainstream), denne gangen med fokus på sykdomsproblemene selskapets har hatt i Chile i løpet av året. Ellers omtales miljø og bærekraftproblematikken, som før, under presentasjonene av fôrproduksjonsdelen og forskningsdelen av selskapet. I styrets beretning er avsnittet om samfunnsansvar utvidet, og styret beskriver her hvordan selskapet skal rapportere grundigere på området i fremtiden, bla ved å rapportere på indikatorer som beskrives av Global Reporting initiativ (GRI), samt egen utviklede indikatorer som er spesifikke for Cermaqs drift. Omtalen av påvirkningene på det ytre miljø er i styrets beretning lite forandret fra tidligere år.

Det er altså liten utvikling innledningsvis i den andre delen av perioden og det fremstår fremdeles som at motivasjonen bak rapporteringen fremdeles er drevet av en kombinasjon av den kognitive dimensjonen og den regulative dimensjonen.

Bærekraft er integrert både i drift og rapportering

I 2009 utgir Cermaq for første gang en kombinert års- og bærekraftrapport. Dette innebærer et kraftig utvidet fokus på miljø- og bærekraftproblematikken i forhold til tidligere år, spesielt når det kommer til kvantitative indikatorer. I sin innledning sier konsernleder: *"Denne rapporten beskriver hvordan bærekraft er fundamentalt for vårt firma og hvordan konseptet er integrert i alle aspekter av driften. Rapporten beskriver mange faktorer som er viktig for å bedømme bærekraften til driften vår. Vi gjør dette fordi vi ønsker å være åpen rundt de aspektene av industrien vår som har vært utsatt for kritikk. Vi ønsker å forbedre oss, men vi ønsker også en grundig debatt rundt den påvirkning akvakultur industrien har på miljøet."* I andre del av rapporten som har tittelen: *"Our perspective: Dedicated to meeting global needs"* presenteres blant annet lakseproduksjonens utslipp av klimagasser. Her presenteres beregninger foretatt av SINTEF, og man sammenligner utslippene til forskjellige lakseprodukter, samt utslippene fra laks i forhold til andre matvarer målt i kg CO₂/kg spiselig

produkt. I denne delen av rapporten er det også en seksjon som beskriver de fiskelus artene som utgjør et problem for lakseoppdrett og hvilke metoder og tiltak som bekjemper disse.

Neste del av rapporten, med tittelen "Our performance: Dedicated to applying knowledge", starter med å beskrive det arbeidet bedriften gjør for å opprettholde en bærekraftig drift og hvordan de søker å forbedre seg på dette området. Her presenteres konsernets energibruk fordelt på type (elektrisitet, diesel, gass, etc.) og forretningsområde, samt konsernets utslipp av drivhusgasser fordelt på land og opprinnelse. Videre i denne delen presenteres de to forretningsområdene og først ut er fôrproduksjonen (EWOS) som rapporterer på flere nye indikatorer, bla. bruk, gjenbruk og resirkulering av plastisk fôrinnpakning, bruk av paller og andel fiskemel og fiskeolje i fôret. I tillegg til de nye indikatorene er også miljø- og bærekraftproblematikken drøftet under presentasjonen av EWOS. I presentasjonen av oppdrettsdelen (Mainstream) rapporterer man for første gang på bruk av antibiotika og gjennomsnittlig antall lakselus per fisk gjennom året. Antall rømninger er også presentert sammenlignet med fjorårets antall og de sammenligner også bruken av behandlingsmetoder mot lakselus i de forskjellige landene. I presentasjonen beskrives problemstillinger, hendelser og tiltak knyttet til Mainstreams aktiviteter i året som har gått.

Til slutt i denne delen av års- og bærekraftrapporten presenteres forskningsdelen av Cermaq, arbeidet de gjør på fôrsiden for å øke bærekraften til produksjonen og hvilke mål de har satt seg for å minske avhengigheten av marineråstoff. I styrets årsberetning, som kommer i rapportens siste del, "Our results: Dedicated to creating value", er både avsnittet om bedriftens samfunnsansvar og ytre miljøpåvirkninger utvidet noe i forhold til tidligere år. Blant annet svarer styret her på hvordan de har reagert på at driften i Canada og Chile er blitt klaget inn for det nasjonale kontaktpunktet for OECD retningslinjer for multinasjonale selskaper. Styret beretter også om bedriftens valg om å utgi en kombinert års- og bærekraftrapport, og at rapporten møter kravene til Global Reporting Initiativ som en selverklært C-rapport (se tabell 1 for en oversikt over GRIs ulike rapporteringsnivå), og at denne rapporteringen skal utvides i fremtiden.

Økt normativt press, kombinert med sterk kognitiv forankring danner bakgrunnen for økt rapportering

Selskapet uttaler i intervju at den integrerte bærekraftrapporten var et resultat av at de forstod at det ikke lenger holdt å påstå at man drev bærekraftig, de måtte dokumentere det. *“Det er i hele samfunnet at man skal dokumentere ting, man skal kunne gjøre rede for ting, det forventes i mye større grad.”* Samtidig innså de at det er så mange forskjellige meninger om hva som er bærekraftig og hva som ikke er bærekraftig at de også måtte definere begrepet bærekraftig havbruk. Basert på dette satte selskapet i gang et arbeid internt hvor de avgjorde hvilke indikatorer de skulle rapportere etter og hvor de valgte å følge Global Reporting Initiative-standarden i sin rapportering.

Å integrere en slik Global Reporting Initiative-rapport i den ordinære årsrapporten fremstod for Cermaq som helt naturlig: *“Det er gjennom bærekraft vi skaper verdier og da henger det helt sammen.”* Cermaq gir i intervju også uttrykk for at valget om å rapportere mer omfattende på bærekraft ikke bare var et resultat av økt press *“Vi har hatt mye diskusjoner på dette internt, om det er noe vi gjør bare for å hake av noe. Forventningene er der, men det er en klar oppfatning på at vi ikke lar oss presse på å gjøre noe bare for å hake det av”*; *“Vi er klare på at vi gjør ikke ting bare for å smykke oss med det, det skal ha en reell verdi. Og vi mener at bærekraftrapporteringen har en reell verdi.”* Motivasjonen for bærekraftrapporteringen er både for å rapportere eksternt overfor alle selskapets interessenter, men det er også viktig internt for at alle skal ha en forståelse over hva selskapet driver med og for å motivere til forbedringer på området.

Det er altså tydelig at den normative dimensjonen har vært en viktig del av motiveringen bak den økte bærekraftrapporteringen. Hoffman (1999) skriver at man i en normativ situasjon spør seg hva som er forventet av en, når man skal avgjøre hva man skal gjøre. Det er klart en dimensjon av dette i økningen i rapporteringen, Cermaq ser at det forventes åpenhet i samfunnet.

Samtidig er selskapet klar på at dette ikke bare gjøres fordi det er forventet, men også fordi de ser en reell verdi i rapporteringen. For selv om selskapet føler presset på området, og til en viss grad velger å tilpasse seg dette er det også tydelig at prosessen har en sterk grad av intern forankring. Dette igjen er helt i tråd med det Hoffman (1999) skriver om den kognitive

dimensjonen, at handlingsalternativet fremstår som det eneste naturlige. Cermaq hadde ikke økt rapporteringen hvis det ikke hadde vært naturlig for dem, og dermed er også den kognitive dimensjonen med på å påvirke motivasjonen. Også det at selskapet rapporterer på et stort omfang av kvantitative indikatorer, og at de i fremtiden også velger å få rapporten revidert av en uavhengig tredjepart tyder på at de er sikker på at rapporteringen holder mål og i stor grad gjenspeiler de faktiske forholdene i bedriften.

Erfaringene fra rapporten i 2009 viser at kritikken skiftet vekk fra de temaene og indikatorene som selskapet rapporterte på og over på temaer og indikatorer som enda ikke var dekket av rapporten, noe som igjen tyder på at rapporteringen er *“oppriktig”* og gjenspeiler faktiske forhold. Selskapet er samtidig klar på at de ikke vil være i stand til å dekke alle temaer og indikatorer i en slik rapport, og at det viktigste er at rapporten fungere som et grunnlag for en god dialog opp mot NGOer og interessegrupper som er opptatt av å finne løsninger for næringen. Det at rapporteringen eksternt er en integrert del og resultat av omfattende rapportering internt på bærekraft tyder også på god forankring av den kognitive dimensjonen og at bærekraftsrapportering er en naturlig del av driften.

Det er ingenting som tyder på at den regulative dimensjonen har vært med å prege økning i rapporteringen man observerer i 2009. Jeg har allerede i kapittel 5.4 fastslått at endringer i den regulative dimensjonen ikke kan forklare en slik økning direkte. Gjennom intervju med representant for Cermaq kommer det også frem at heller ikke endret lov håndhevelse eller forventninger om lovendringer har vært en sentral del av motivasjonen bak rapporteringen.

6.3.3 Oppsummering Cermaq

Selskapet har gjennom hele perioden hatt et sterkt fokus på bærekraftig havbruk og det er tydelig at rapporteringen i første delen av perioden ikke bare var motivert av lovpålagte krav, men også hadde bakgrunn i at slik rapportering var naturlig for selskapet. Dermed var motivasjonen i denne første delen dominert av en kombinasjon av den regulative og den kognitive dimensjonen.

I 2009 økte rapporteringen, i form av en integrert års og bærekraftsrapport, et resultat av at endringer i det normative presset møter denne kognitive dominansen. Slik rapportering fremstår for selskapet som den naturlige måten å reagere når den står overfor det økte negative fokuset som er på næringen og bedriftens bærekraft. Nettopp det at det er dette

alternativet som fremstår som det eneste naturlige viser hvordan den kognitive dimensjonen er sterk til stede, men samtidig fremstår det som usannsynlig at endringene i rapporteringen hadde forekommet uten endringen i det normative presset. Dermed er det kombinasjonen av de kognitive og normative dimensjonene som driver motivasjonen bak den omfattende bærekraftsrapporteringen i slutten av perioden, og erstatter dermed kombinasjonen av de kognitive og regulative dimensjonene drev motivasjonen bak den betraktelig mindre omfattende rapporteringen i starten.

6.4 Sammenligning av selskapene

6.4.1 Like institusjonelle dimensjoner dominerer utviklingen

Etter å ha analysert rapporteringen til de tre selskapene og hvordan den har utviklet seg kommer det frem en del klare likheter. Den klareste likheten, som jeg også har vært inne på tidligere, er den omfattende økningen i miljø og bærekraftsrapporteringen som fant sted i slutten av perioden. Grundigere analyse viser også at utviklingen i rapporteringen viser klare likhetstegn når det kommer til hvilke institusjonelle dimensjoner som dominerer på visse stadier.

Starten og store deler av perioden er preget av regulativ dominans, i form av at motivasjonen bak selskapenes rapportering på miljø og bærekraft er å tilfredsstille de lovpålagte kravene i regnskapsloven. Her er det en viss variasjon mellom selskapene og Lerøy fremstår som det eksempelet der den regulative dimensjonen er mest dominerende i forhold til de andre dimensjonene. Her er det viktig å presisere at Lerøy først fikk majoritetsinteresser i oppdrett i 2003, og dermed i store deler av perioden ikke har stått for den samme miljø påvirkningen som de andre selskapene og at det dermed ikke var like naturlig med stort fokus på tema. I Marine Harvest og Cermaq inneholder rapporteringen et visst fokus på miljø og bærekraft også i denne første perioden. Dette fokus representerer til tider en noe sterkere kognitiv forankring, mens det i andre tilfeller bærer preg av normativt press.

Det fremstår imidlertid som lite trolig at motivasjonen til noen av selskapene har vært preget av den kognitive dimensjonen eller den normative dimensjonen fremfor den regulative.

Spesielt en kognitiv dominans ville nok ført til mer omfattende og systematisk rapportering i forhold til det som var tilfellet i denne første perioden. For eksempel fremstår fokuset på miljø og bærekraft i Cermaq sin årsrapport fra 2002 som rimelig stort, men ser man det i forhold til Cermaq sin kombinerte års og bærekraftsrapport i 2009 er det vesentlige forskjeller både i omfang og form. I 2002 var det bare generell omtale av tema, mens det i 2009 var omfattende rapportering som åpner for større grad av ansvarliggjøring.

6.4.2 Kombinasjon av normativt press og kognitiv forankring forklarer økningen

Når det gjelder den kraftige økningen i miljø og bærekraftsrapporteringen i de tre siste årene i perioden gir selskapene i intervju ulike forklaringer på hva som er årsaken. Marine Harvest og Cermaq er åpne om at normativt press har vært en viktig del av motivasjonen, og at endringer i den normative dimensjonen dermed er en sentral del for å forklare den økte rapporteringen. De bruker rapporteringen til å fylle et informasjonsbehov som har oppstått i forhold til flere forskjellige interessenter. Lerøy på sin side sier at den økte rapporteringen deres er drevet av et internt ønske om å forbedre seg på området og at man ser at rapporteringen på denne måten bidrar til bedre økonomiske resultater, motivasjonen er dermed dominert av den kognitive dimensjonen.

En slik forskjell i selskapenes motivasjon er ikke nødvendigvis unaturlig siden det er flere ting som tyder på at Marine Harvest og Cermaq opplever et større eksternt press enn det Lerøy gjør. Representanter for Marine Harvest og Cermaq uttaler i intervju at de mest sannsynlig står overfor et større press, Marine Harvest fordi de er den desidert største lakseprodusenten både i Norge og på verdensbasis, og Cermaq fordi de har et stort statlig eierskap. Samtidig er både Marine Harvest og Cermaq klare på at den økte eksterne presset bare er en del av forklaringen og at selskapene også har et sterkt internt ønske om å forbedre seg på området og ser klare fordeler både driftsmessig og økonomisk som et resultat av rapporteringen. Ser man dette i sammenheng med utviklingen i de institusjonelle omgivelsene blir det tydelig at den økte rapporteringen er en konsekvens av endringer i både den normative og den kognitive dimensjonen. Det er imidlertid ikke lett å skille de og få tydelig frem et mønster som viser hvilke av de to dimensjonene som dominerer hvilket år. Mest sannsynlig er det en kombinasjon av de to dimensjonene som har fungert som en motivator for bedriftenes rapportering.

En sannsynlig forklaring er at den kognitive dimensjonen gjennom hele perioden har vært med å prege bransjen og bedriftenes tilnærming til miljø og bærekraftproblematikken. Dette gjenspeiles både i det representanter for bedriftene uttaler i intervju og det bedriftene har skrevet i årsrapporter ved flere anledninger. Denne kognitive dimensjonen har imidlertid styrket seg ytterligere ved at bedriftene og næringen har stått overfor et stadig økende eksternt normativt press. Det eksterne presset har gjort det nødvendig for bedriftene å øke fokus og rapporteringen på dette internt, og gjennom dette arbeidet har de erfart hvordan dette fokuset også styrker drift og marginer. Sammen har dermed det økte normative presset og den økte kognitive forankringen dannet motivasjonen for en helt ny mer omfattende og systematisk tilnærming til rapportering på området og dette har resultert i kraftig økt rapportering fra de tre bedriftene.

Kapittel 7: Konklusjon

7.1 Konklusjon og besvarelse av problemstilling

Formålet med denne oppgaven var å besvare problemstillingen som ble lansert i kapittel 1.2; *Hvordan har motivene for å rapportere på bærekraftig utvikling endret seg over tid?* For å besvare dette spørsmålet tok oppgaven utgangspunkt i tre store norske oppdrettsbedrifter, det ble foretatt dybdeintervju, og ved hjelp av institusjonell teori ble selskapenes års- og bærekraftrapportering, samt selskapenes relevante institusjonelle omgivelser, analysert for en ti års periode fra 1999 til 2009.

Bak hovedspørsmålet lå det en antagelse basert på lignende forskning foretatt tidligere, og denne antagelsen la grunnlaget for to underspørsmål som skulle understøtte hovedspørsmålet: *Hvordan har rapporteringen på bærekraftig utvikling endret seg over tid? Er rapporteringen kun en del av omdømmerisikostyring, eller er den også en del av selskapets interne styringsverktøy?* Jeg vil nå oppsummere mine funn og besvare problemstillingen, og starter med å besvare de to hjelpespørsmålene, for så å avslutte med hovedspørsmålet.

7.1.1 Hvordan har rapporteringen på bærekraftig utvikling endret seg over tid?

Jeg har vist at bærekraftrapporteringen for de tre bedriftene har gjennomgått kraftige forandringer i perioden. Frem til 2007 var all rapporteringen på miljø og bærekraft inkludert i årsrapportene og den var relativt beskjeden både i mengde og omfang. Her var det riktignok visse variasjoner mellom bedriftene, og enkelte av bedriftene hadde betraktelig større fokus på temaet i sine årsrapporter enn andre. Dette fokuset var imidlertid i stor grad preget av generell omtale av problemstillinger og tiltak, og rapporteringen gikk lite i dybden og var lite konkret på det som må regnes som selskapenes og bransjens største utfordringer knyttet til sykdom, lakselus og rømming og var i stor grad uegnet for ansvarliggjøring på området.

I siste del av perioden fra 2007 til 2009 skjer det imidlertid betydelige forandringer på dette området. Marine Harvest var først ute i 2007 med en egen rapport som tar for seg temaer som miljø, bærekraft og selskapets samfunnsansvar, Lerøy følger året etter med en egen miljørapport, mens Cermaq i 2009 for første gang utgir en integrert års- og bærekraftrapport. Med disse rapportene fulgte det ikke bare store endringer i omfanget til rapporteringen men også i kvaliteten og strukturen. Felles for alle bedriftene er det at egne separate eller integrerte miljø og bærekraftrapporter har medført en mye mer omfattende

rapportering knyttet til selskapenes og bransjens største utfordringer. I 2009 rapporterer alle tre selskaper på flere forskjellige kvantifiserbare indikatorer når det kommer til marint råstoff, sykdom, rømming og lakselus, noe som ikke var tilfelle i 2006. Dette gjør at rapporteringen nå i mye større grad lever opp til prinsippet om ansvarliggjøring.

7.1.2 Er rapporteringen kun en del av omdømmerisikostyring, eller er den også en del av selskapets interne styringsverktøy?

Analysen viser at rapporteringen er en del av selskapenes omdømmerisikostyring, samtidig som den i stadig økende grad er blitt en del av selskapenes interne styringsverktøy. I siste del av perioden bærer rapporteringen både preg av normativt press og en sterk kognitiv forankring.

Det er tydelig både gjennom analyse av bedriftenes institusjonelle omgivelser og rapporteringens utvikling at bedriftene er utsatt for et normativt press som har vært med å motivere rapporteringen på området. Bedriftene gir også uttrykk for at rapporteringen har bakgrunn i et kommunikasjonsbehov og at rapporteringen er nødvendig for å svare på kritikk som bransjen står overfor. Det er dermed tydelig at rapporteringen derfor er en del av selskapenes omdømmerisikostyring og at dette utgjør noe av motivasjonen bak rapporteringen.

Samtidig uttaler alle bedriftene i intervju at de føler de er veldig åpne og ærlige i rapporteringen og at de ønsker å vise hvordan de arbeider med disse problemstillingene og fremgangen de gjør på området. Og bedriftene presiserer også både i intervju og i årsrapporter fra hele perioden hvor viktig det er å drive bærekraftig havbruk og hvor tett knyttet god økonomisk drift er til det som er god bærekraftig drift. Det er en klar utvikling der selskapene i periodens andre del i stadig økende grad rapporterer på kvantifiserbare indikatorer, og på den måten viser både mål og resultater. Det er derfor grunn til å tro at rapporteringen i stor grad også fungerer som en del av selskapets interne styringsverktøy. Denne konklusjonen gjenspeiles i omtalen av miljø og bærekraftproblemer i bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett, som også har tatt seg kraftig opp i samme periode. Dette viser at bransjen og bedriftene er veldig opptatt av disse utfordringene og har et sterkt fokus på dem. Her er utviklingen i samsvar med det Hoffman (1999) fant i sin undersøkelse, der den siste delen var preget av kognitiv dominans og kraftig dekning i bransjebladet.

7.1.3 Hvordan har motivene for å rapportere på bærekraftig utvikling endret seg over tid?

Undersøkelsen viser at motivene for å rapportere på bærekraftig utvikling har forandret seg i løpet av perioden. I det jeg har omtalt som første del av tiårsperioden, 1999-2006 fremstår motivasjonen som dominert av den regulative dimensjonen. Bedriftene rapporterte i hovedsak for å tilfredsstille lovpålagte krav om rapportering på området. I andre del av perioden, fra 2007 og utover, endrer motivene seg, noe som også fører til omfattende endringer i mengden og strukturen i rapporteringen. I denne avsluttende perioden er motivasjonen dominert av de normative og kognitive dimensjonene.

Flere av bedriftene gir klart uttrykk for at rapporteringen til dels er et resultat av normativt press og eksterne forventninger fra diverse interessegrupper. Og det er tydelig at rapporteringen dermed fremstår som en del av omdømmerisikostyring, en konklusjon som støtter funnene til Bebbington, Larrinaga og Moneva (2008). Samtidig er alle bedriftene klare på at motivasjonen også kommer fra et internt ønske på å forbedre seg på området, og at bedriftene i stadig større grad ser den økte nytten av bærekraftrapporteringen, både driftsmessig og økonomisk. Jeg har ikke vært i stand til å avgjøre hvilken av de to dimensjonene, kognitiv og normativ, som har vært mest dominerende i løpet av denne siste perioden, og velger derfor å konkludere med at det er en kombinasjon.

Dermed følger ikke motivasjonen helt den samme utviklingen som lå til grunn i antagelsen bak problemstillingen, og som Hoffman (1999) beskrev for den amerikanske kjemiske bransjens tilnærming til liknende miljø og bærekraftutfordringer. Dette mener jeg skyldes oppdrettsbransjen særegenhet, i form av den klare sammenhengen mellom miljø og bærekraftutfordringene og gode driftsforutsetninger. Det som har kommet meget klart frem både gjennom analyse av års og bærekraftrapporter for hele perioden og gjennom intervju med representanter fra bedriftene er hvor sterk sammenheng det er mellom gode økonomiske resultater, gode forurensningsfrie lokaliteter og god fiskevelferd. Allerede i 2003 skrev Marine Harvest (da Pan Fish) i sin årsrapport: *“I Pan Fish North America har vi til fulle lært hva som menes med bærekraftig utvikling. Vi skal aldri mer utfordre naturen. Vi har lært en lekse om hva det kan bety for lønnsomheten og for næringens omdømme.”* Det at det er helt klare sammenhenger mellom det som er miljømessig bærekraftig og økonomisk bærekraftig bidrar til at den kognitive dimensjonen i stor grad er med på å påvirke

bedriftenes tilnærming til miljø og bærekraft utfordringer. Denne sammenhengen er ikke til stede i alle bransjer, og ut ifra det jeg forstår av Hoffman (1999) sin artikkel er den ikke til stede i den kjemiske bransjen i USA.

7.2 Kommentarer og forslag til videre forskning

Konklusjonen viser at rapportering på bærekraftig utvikling kan fungere som et verktøy for å drive intern forbedring på området og dermed forbedre driften. Denne sammenhengen blir klarere etter hvert som bedriftene utvider sin rapportering og i større grad inkluderer kvantifiserbare indikatorer, mål og resultater i sin rapportering. Spesielt for bedrifter og bransjer hvor sammenhengen mellom driftsforutsetninger og miljøpåvirkninger henger så tett sammen som de gjør for oppdrettsbransjen, vil rapporteringen kunne bidra til forbedring på området og på den måten bedre selskapets inntjening.

Konklusjonen støttes også av analysen av Skretting sin miljørapportering. Denne analysen ble ikke inkludert i oppgaven fordi Skretting ikke er helt sammenlignbart med de andre selskapene. Skretting har utgitt egne miljørapporter siden 1998 og analysen av rapporteringen og intervju med selskapet viser at selskapet ser store fordeler ved å rapportere på bærekraft, og at nytten av rapporteringen blir stadig tydeligere etter hvert som omfanget og kvaliteten på rapporteringen øker.

Resultatene åpner for flere områder som ville vært interessante for videre forskning. For det første ville det vært interessant å videreføre arbeidet til andre bransjer. Både for å undersøke om man observerer den samme utviklingen der og om utviklingen har utslag i de samme endringene i de institusjonelle omgivelsene. Her ville det vært spesielt interessant å se om det er en sammenheng mellom bedriftenes avhengighet av miljøet og den kognitive dimensjonens tilstedeværelse. Samtidig ville det vært interessant å utvide undersøkelsen til andre selskaper i oppdrettsnæringen, kanskje da spesielt de som ikke rapporterer omfattende på bærekraft.

Oversikt figurer

Figur 1 – Tre dimensjoner av bærekraft (Adams, 2006)	12
Figur 2 Salg av slaktet laks og regnbueørret produsert i Norge 1076-2009 (mengde og verdi) (Statistisk Sentralbyrå, 2011)	39
Figur 3 - Miljø og bærekraft i årsrapporter	43
Figur 4 – Mediedekning av sjømatnæringen (Asche, 2011)	44
Figur 5 – Dekning av miljø og bærekraftsaker i bransjebladet Norsk Fiskeoppdrett	46
Figur 6 – Dekning i bransjebladet sammenlignet med dekning i års- og bærekraftrapporter	47
Figur 7 – Rapportert rømming i forhold til dekning av tema i bransjeblad	48
Figur 8 – Miljø og bærekraft i årsrapportene til Marine Harvest	52
Figur 9 – Miljø og bærekraft i årsrapportene til Lerøy Seafood Group	65
Figur 10 - Miljø og bærekraft i årsrapportene til Cermaq.....	72

Oversikt tabeller

Tabell 1 - GRIs rapporteringsnivå (Brun & Thornam, 2010).....	16
Tabell 2 – Institusjonenes tre pilarer (Jaffee, 2001; Scott, 2001)	23
Tabell 3 – Top fem lakseoppdrettselskaper, estimert slaktet volum i tonn (WFE) (Kontali Analyse, 2011)	33
Tabell 4 – Global produksjon av laksefisk, 1000 tonn WFE (whole fish equivalent) (Kontali Analyse, 2011)	40
Tabell 5 - Hovedområder for havbruksnæringens miljøpåvirkning (Fiskeri- og kystdepartementet, 2009)	41
Tabell 6 – Temadekning i artikler knyttet til oppdrettsnæringen (Andenæs, 2011)	45
Tabell 7 – Omsetning, resultat og produksjonsutvikling Marine Harvest 1999-2009, Pan Fish for perioden 1999-2005 (Pan Fish ASA, 1999-2005; Marine Harvest ASA, 2006-2009; Kontali Analyse, 2011)	53
Tabell 8 – Nøkkeltall Lerøy Seafood Group ASA (Lerøy Seafood Group ASA, 1999-2009; Kontali Analyse, 2011).....	66
Tabell 9 – Nøkkeltall for Cermaq ASA (Cermaq ASA, 2002-2009; Kontali Analyse, 2011).....	73

Kildeliste

Litteratur

- Adams, W. (2006). *The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century*. The World Conservation Union.
- Andenæs, I. (2011). *For god fisk? - Innholdsanalyse om lakseoppdrett på oppdrag fra EFF*. Institutt for journalistikk og Eksportutvalget for fisk.
- Andersen, S. S. (1997). *Case-studier og generalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Asche, F. (2011, April 5). Bærekraftig - Vellykkede kystsamfunn i et rent miljø? Foredrag - Havbruk 2020 Hardanger Akvasenter.
- Astroza, A. A. (2008). *Norwegian Multinational Firms in the Chilean Salmon Farming Industry*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ball, A., & Milne, M. J. (2004). Sustainability and Management Control.
- Bebbington, J., Larrinaga, C., & Moneva, J. M. (2008). Corporate social reporting and reputation risk management. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21(3), 337-361.
- Bjørndal, T. (1990). *The Economics of Salmon Aquaculture*. Oxford: Blackwell Scientific Publications.
- Blowfield, M., & Murray, A. (2011). *Corporate Responsibility*. New York: Oxford University Press.
- Brun, P., & Thornam, H. (2010, Oktober). Bærekraftsrapportering: Nye regulatoriske krav og økte forventninger. *Revisjon og Regnskap*, ss. 22-27.
- Brun, P., & Thornam, H. (2011). Verdiskapende bærekraftsrapportering. *Revisjon og Regnskap*(1), ss. 49-52.
- Dale, O. B., Falk, K., & Kvellestad, A. (2004). *Informasjon om Infeksiøs lakseanemi (ILA) til oppdrettere og andre aktører i akvakultur*. Veterinærinstituttet.
- Daly, H. E. (1992). Allocation, distribution, and scale: towards an economics that is efficient, just, and sustainable. *Ecological Economics*(6), ss. 1985-193.
- Det Kongelige Utenriksdepartement. (2009). *St.meld. nr. 10 (2008-2009) Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*. Det Kongelige Utenriksdepartement.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis*. London: Routledge.

- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983, April). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, ss. 147-160.
- EFF. (2010). *Tall og fakta om norsk eksport av sjømat i 2009*. Eksportutvalget for Fisk.
- EFF. (2011). *Tall og fakta om norsk eksport av sjømat i 2010*. Eksportutvalget for fisk.
- Finansdepartementet. (2010). *Krav til rapportering om samfunnsansvar*. Oslo: Arbeidsgruppen for rapportering om samfunnsansvar - Finansdepartementet.
- Fisher-Vanden, & Thorburn, K. S. (2008). *Voluntary Corporate Environmental Initiatives and Shareholder Wealth*. Dartmouth College.
- Friedman, A., & Miles, S. (2001). Socially Responsible Investment and Corporate Social and Environmental Reporting in the UK: An Exploratory Study. *British Accounting Review*, 523-548.
- Furnes, H. M. (2002, Mars 8). Laksesyke ute av kontroll. *Dagens Næringsliv*, s. 20.
- Global Reporting Initiativ. (2006). *Sustainable Reporting Guidelines*. Amsterdam: Global Reporting Initiativ.
- Gray, R. (2007, December). Taking a Long View on What We Now Know About Social and Environmental Accountability and Reporting. *Issues in Social and Environmental Accounting*, 1(2), ss. 169-198.
- Hardin, G. (1968, December 13). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162, ss. 1243-1248.
- Henttu-Aho, T., & Järvinen, J. (2011). Field study of emerging Beyond budgeting practice in industrial companies; an institutional perspective.
- Hirsch, P. M. (1997, Mai). Sociology Without Social Structure: Neoinstitutional Theory Meets Brave New World. *American Journal of Sociology*, 102(6), ss. 1702-1723.
- Hites, R. A., Foran, J. A., Carpenter, D. O., Hamilton, M. C., Knuth, B. A., & Schwager, S. J. (2004, January 9). Global Assessment of Organic Contaminants in Farmed Salmon. *Science*, ss. 226-229.
- Hoffman, A. J. (1999, August). Institutional Evolution and Change: Environmentalism and the U.S. Chemical Industry. *The Academy of Management Journal*, 42(4), ss. 351-371.
- Hovland, E., & Møller, D. (2010). *Åkeren Kan Òg Være Blå - Et riss av havbruksnæringens utvikling i Norge*. Bergen: Museum Vest.
- Jacobsen, D. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.

- Jaffee, D. (2001). *Organization Theory; Tension and Change*. New York: McGraw-Hill.
- Koller, T., Goedhart, M., & Wessels, D. (2010). *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Laugen, S. T. (2011, Januar 22). Hevder oppdrett kveles. *Dagens Næringsliv*, s. 20.
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *The American Journal of Sociology*, 340-363.
- OECD. (2008). *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. OECD.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006, Desember). Strategy & Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011, Januar-Februar). Creating Shared Value: How to reinvent capitalism - and unleash a wave of innovation and growth. *Harvard Business Review*, ss. 62-77.
- Punch, K. (2005). *Introduction to social research: quantitative and qualitative approaches*. London: SAGE Publications Ltd.
- Rabanal, H. (1988). *History of Aquaculture*. Manila: United Nations Development Project.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og Mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryan, B., Scapens, R., & Theobald, M. (2002). *Research Method & Methodology in Finance & Accounting*. London: Thomson.
- Sættem, O. (2006). *Bedriftens finansregnskap*. Molde: Los Forlag.
- Scott, W. R. (2001). *Institutions and Organizations* (2nd Edition. utg.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Taranger, G., Boxaspen, K. K., Madhun, A. S., & Svåsand, T. (2011). *Risikovurdering - miljøvirkninger av norsk fiskeoppdrett*. Bergen: Havforskningsinstituttet.
- Williams, P. F. (1987). The legitimate concern with fairness. *Accounting, Organizations and Society*, 12(2), s. 169.

Webområder

- Bærekraftig Verdiskaping. (2011). *Bærekraftig Verdiskaping*. Hentet Februar 21, 2011 fra <http://www.baerekraftigverdiskaping.no/>

- Cermaq. (2011). *About Cermaq*. Hentet Juni 7, 2011 fra Cermaq:
<http://www.cermaq.com/portal/wps/wcm/connect/cermaqen/home/about+us/>
- DN.no. (2010, Oktober 26). Hentet Februar 22, 2011 fra -Halvparten må slaktes:
<http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2003233.ece>
- DN.no. (2010, November 12). - *Balanserer helt på kanten*. Hentet Februar 22, 2011 fra
<http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2019127.ece>
- Ergo, T. (2010, September 17). *db.no - Forskere: -Norsk lakse-virus la chilensk oppdrett i ruiner*. Hentet Mars 1, 2011 fra
<http://www.dagbladet.no/2010/09/17/nyheter/oppdrettsindustrien/chile/laksesykdommer/13438100/>
- Fiskeri- og kystdepartementet. (2009, April 1). *Strategi for en miljømessig bærekraftig havbruksnæring - Pressemelding*. Hentet Februar 28, 2011 fra
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/pressesenter/pressemeldinger/2009/strategi-for-en-miljomessig-barekraftig-.html?id=552992>
- Fiskeri- og Kystdepartementet. (2011). *fkd.dep.no*. Hentet Februar 22, 2011 fra Bærekraftig havbruk: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/samlesider/barekraftig-havbruk.html?id=612469>
- Global Reporting Initiativ. (2011). *What is GRI?* Hentet Mars 4, 2011 fra
<http://www.globalreporting.org/AboutGRI/WhatIsGRI>
- IFRS. (2010). *Summaries of the International Financial Reporting Standards - The IFRS Framework*. Hentet Mars 1, 2011 fra
<http://www.iasplus.com/standard/framewk.htm>
- kyst.no. (2011). *kyst.no*. Retrieved Juni 15, 2011, from Norsk Fiskeoppdrett AS:
http://www.kyst.no/index.php?page_id=49
- Lerøy Seafood Group. (2011). *Om Konsernet*. Hentet Juni 7, 2011 fra Lerøy Seafood Group:
<http://www.leroy.no/no/Finans/Om-selskapet/>
- Marine Harvest. (2011). *about Marine Harvest*. Hentet Juni 7, 2011 fra Marine Harvest:
<http://marineharvest.com/en/About-Marine-Harvest/>
- Norges Miljøvernforbund. (2010, Desember 17). *NMF.no*. Hentet Februar 22, 2011 fra FIVH krever lukkede oppdrettsanlegg:
<http://www.nmf.no/default.aspx?pageId=121&articleId=2722&news=1>
- Statistisk Sentralbyrå. (2011). *ssb.no*. Hentet Mai 24, 2011 fra Temaside - Fiskeri og Havbruk:
http://www.ssb.no/fiskeri_havbruk/

United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development*. Hentet Februar 28, 2011 fra General Assembly Resolution 42/187: <http://www.un-documents.net/a42r187.htm>

United Nations. (2011). *United Nations Global Compact*. Hentet Februar 21, 2011 fra The Ten Principles: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>

Års-, miljø og bærekraftsrapporter

Cermaq ASA. (2002). *Årsrapport 2002 Cermaq ASA*. Oslo: Cermaq ASA.

Cermaq ASA. (2002-2009). *Årsrapporter Cermaq ASA*. Oslo: Cermaq ASA.

Cermaq ASA. (2009). *Annual Report 2009*. Oslo: Cermaq ASA.

Lerøy Seafood Group ASA. (1999-2009). *Årsrapporter Lerøy Seafood Group ASA*. Bergen: Lerøy Seafood Group ASA.

Lerøy Seafood Group ASA. (2007). *Årsrapport 2007 Lerøy Seafood Group ASA*. Bergen: Lerøy Seafood Group ASA.

Lerøy Seafood Group ASA. (2008 & 2009). *Miljørapporter 2008 & 2009*. Bergen: Lerøy Seafood Group ASA.

Marine Harvest. (2009). *Sustainability Report 2009*. Oslo: Marine Harvest.

Marine Harvest ASA. (2006-2009). *Årsrapporter Marine Harvest ASA*. Oslo: Marine Harvest ASA.

Marine Harvest ASA. (2008). *Sustainability Report Marine Harvest ASA 2008*. Oslo: Marine Harvest ASA.

Marine Harvest ASA. (2009). *Sustainability Report 2009 Marine Harvest ASA*. Oslo: Marine Harvest ASA.

Pan Fish ASA. (1999-2005). *Årsrapport Pan Fish ASA*. Ålesund: Pan Fish ASA.

Pan Fish ASA. (2003). *Årsrapport Pan Fish ASA 2003*. Ålesund: Pan Fish ASA.

Pan Fish ASA. (2004). *Årsrapport Pan Fish ASA 2004*. Ålesund: Pan Fish ASA.

Andre kilder

Kontali Analyse. (2011, Juni 7). Korrespondanse med Kontali Analyse.